

FOREWORD BY UMBERTO ECO

THE

TEMPLARS

**THE SECRET
HISTORY
REVEALED**

BARBARA FRALE

VATICAN SECRET ARCHIVES HISTORIAN

BARBARA FRALE – *TEMPLARI*

UVOD

VITEZOVI „NOVE POTRAGE“

Godine 1987. engleski povjesničar i novinar Peter Partner objavio je knjigu kojoj je bilo suđeno da uđe među velike klasike o povijesti templarskog reda, čiji je naslov na izvornom jeziku *The Murdered Magicians: the Templars and Their Myth* (Ubijeni magi: templari i mit o njima).

U tom opsežnom vodiču u kojem se autor kreće kroz gomilu napisa o templarima nastalih nakon XIV. stoljeća ne nedostaju ozbiljna djela i stvarne ličnosti, ali se odmah stječe dojam da većina njih zalazi u svijet usporedan s onim realnim, u dimenziju gdje vlada iracionalnost i gdje temeljna pravila logike gube značenje. Čitatelj se osjeća gotovo poput Alice u zemlji čuda: susreće mračne duhove, neobične vile čudnih imena, ali i tobožnje pisce povijesnih knjiga jednako ozbiljnih kao što je i Ludi Šeširdžija.

Na taj način Partner ostvaruje potpunu i točnu analizu templarstva modernog i suvremenog doba, krajnje složene pojave gdje se miješaju religiozna nadahnuća i želje za društvenom reformom, epske nostalgije i političke instrumentalizacije, šarlatanstvo i okultizam. Isto tako, bilo bi pojednostavnjeno smatrati templarstvo cirkuskim šatorom podignutim samo da se od budala izmuze novac.

Autor vrlo dobro poznaje kulturu renesanse i modernog doba, a ono što zaokuplja njegovo zanimanje nije toliko povijest templarskog reda koliko vrlo jaka, neiscrpna opčinjenost zapadnog društva bezbrojnim legendama koje su počele cvjetati odmah nakon njegova kraja. Tako se, nakon brzog, ali besprijekornog uvoda u povijesnu priču o redu, okreće ispitivanju druge dimenzije, mogli bismo reći - mračne strane rasprave o templarima, odnosno onog beskrajnog mora mitova i izmišljenih događaja koji od XIV. stoljeća žive do naših dana.

To je vrlo korisno i ozbiljno štivo, i prava je šteta da dugom nizu obmana koje je Partner raskrinkao nedostaje posljednji paragraf

posvećen medijskom fenomenu koji se nedavno razbuktao oko romana Da Vincijev kod.

Već dugo proučavam tu temu i jedno od pitanja koja su mi najčešće postavljali bilo je: zašto postoji toliko zanimanje za templare? Nisam nikada dala precizniji odgovor jer se radi o vrlo složenom pitanju koje se ne može riješiti u kratkom razgovoru: postoji opasnost da se stvori zbrka štetna i pogrešna skoro koliko i ona koju je prouzročio zloglasni roman. Ali ovdje ću pokušati ukratko izložiti neka mjesta.

Razlog zbog kojeg templari izazivaju toliko zanimanje suvremenog čovjeka jest aura tajanstvenosti koju je tradicija stvorila oko njih; a ta tajna ne ovisi toliko o mračnim događajima oko templarskog procesa, koliko o onome što kolektivni imaginarij pretpostavlja da je bilo u njegovoj pozadini, odnosno prikrivanje nekih istina u vezi s Isusom Kristom. Najvažnije je da su templari uistinu vjerovali da imaju poseban, recimo povlašten odnos s osobom Isusa Krista, različit od većine ljudi njihovog vremena, pa čak i velikog dijela Crkve.

Tragovi tog posebnog odnosa razasuti su tu i tamo u dokumentima koji se tiču reda, i vjerojatno im je već u prošlosti mnogo učenjaka naslutilo sigurne obrise, iako su ih kulturna stremljenja njihovog vremena navela da ih do te mjere preobraze da im izmijene obilježja. Iako usred raširenog, čak isticanog skepticizma, gotovo kao znak više intelektualne zrelosti, suvremeni je čovjek strastveno pošao tragovima one ličnosti rođene u Palestini četvrte godine prije naše ere pod imenom Jehoshua ben Joseph, ali još poznatije pod imenom Isus Krist.

Promatran očima stručnjaka za srednji vijek, sadašnji je svijet još uvijek u tijeku prave „potrage za Svetim Gralom“, slične onoj koju su poduzeli ljudi s kraja XII. i početka XIII. stoljeća, koji u mnogim vidovima nisu nimalo zaostajali za modernim vremenom u herezama, alternativnim tumačenjima evanđelja i doktrinarnoj zbrci. Templari su tada bili u središtu tog pokreta koji je bio ujedno i vjerski i kulturni i vrlo politički; a iz istog su razloga to i sada.

Mogli bismo postaviti pitanje je li proučavanje templarskog reda ključ za uspješno rješenje ove „nove potrage“, odnosno vodi li uistinu dosizanju dubljeg i istinskog poznavanja kršćanskih istina. Odgovor

je relativan, ili bolje rečeno ovisi o onome što svatko smatra točnim i istinitim. Sigurno će omogućiti da se shvate tolike stvari o našoj prošlosti koje su došle do nas izobličene ili netočne; sigurno je također da se prava slika o templarima neće svidjeti štovateljima okultizma: uza sve svoje ljudske nedostatke, kukavnosti i jade, ti su redovnici-ratnici bili gorljivi katolici i odlučili su to ostati, kad su shvatili da doktrinarni kaos njihovog vremena vodi kršćansko društvo na rub propasti. Ali krenimo redom.

Prema sadašnjim spoznajama, povijest templara objektivno završava 18. ožujka 1314. g., dana kad je francuski kralj Filip Lijepi dao oteti i spaliti na lomači posljednjeg velikog meštra reda, Jacquesa de Molaya, i jednog od njegovih najprisnijih suradnika, preceptora Normandije Geoffroya de Charnyja. Ipak, to je zapravo licentia poetica koju si povjesničari svjesno dopuštaju u čast nesretnom i junačkom Molayu, jer je, zakonski gledano, Hram bio zabranjen dvije godine ranije: kada je Klement V., ne bi li zaštitio Crkvu, naglo prekinuo postupak protiv templara bulom Vox in excelso koja je, bez izricanja presude, uklonila red s povijesne pozornice. Uklonjen administrativnom mjerom, ali nikad osuđen, iako još i danas ostaje neizvjesno mišljenje o njemu, red je u svakom slučaju bio ukinut: nitko više nije mogao izjaviti da je njegov član, barem dok se ne umiješa neki drugi papa da opozove ukidanje. Budući da nije poznato da je to učinjeno, templarski red ne postoji već sedamsto godina; svi događaji u vezi s templarima nakon 1314. godine nisu, dakle, povijest templara već templarstva.

Pojava templarstva (koja je bila ipolitičko-kulturna moda) doživjela je vrhunac između kraja osamnaestog i početka devetnaestog stoljeća, kad se duhovno ustrojstvo prosvjetiteljstva, koje je težilo racionaliziranju svega, počelo stapati s novim romantičkim duhom, koji je naprotiv bio željan tajni i duboko očaran iracionalnim. Mit o templarima u početku se temeljio na masonskim organizacijama u nastajanju jer su one u ovim drevnim vitezovima, žrtvama nepravedne i nasilničke moći, gledale borce za slobodu misli, neovisne, hrabre i tajne začetnike jednog pravednijeg društva. To nije bilo potpuno pogrešno tumačenje povijesnih činjenica, ali je bilo vrlo sektaško: templari su doduše bili neovisni o svakoj svjetovnoj

vlasti, ali su bili vezani uz papinu osobu zakletvom apsolutne vjernosti. Istina je da je red bio obavijen velom vojne tajne, ali on zasigurno nije bio tajno društvo; istina je i da mu je pristupala aristokracija, ali nije bio samo red plemića. Velik dio templara, koji su se pojavili na procesu početkom četrnaestog stoljeća, bili su obični pješaci (pobočnici), odnosno redovnici neviteškog reda i provodili su svoj mirni život na seoskim prebendama dijeleći dane prema drevnom samostanskom propisu ora et labora, odnosno između molitava i zemljoradnje ili zanatstva.

Ali masonska su bratstva oduševljeno gledala samo velike dostojanstvenike reda, Jacquesa de Molaya, Guillaumea de Beaujeua i druge glasovite vitezove koji su nosili imena najslavnijeg plemstva i ostavili traga u povijesti zapadne civilizacije. Taj narod skromnih templara seljaka, zanatlija ili trgovaca nije ih zanimao, jer nije utjelovljivao one ideale koje su oni strastveno gajili; možda nije pretjerano misliti da nisu bili čak ni svjesni njihovog postojanja. Još i danas neki ljudi nastoje pronaći porijeklo svog prezimena, potkrijepljenog izvorima, u prezimenu ponekog templara: ponekad je to pozivanje donekle osnovano, a ponekad potpuno nategnuto. Slične stvari događale su se i prije dva stoljeća, kada su pojedinci tražili slavne korijene u svemu prema čemu su gajili duboko divljenje. Danas bi, međutim, mnogi bili sretni da mogu dokazati svoje srodstvo i s redovnicima najnižeg položaja.

Ali u templarstvu je postojao i drukčiji pravac, neprijateljski i protivan onome upravo navedenom. Upravo zato što su templare idealizirale one radikalne i prevratničke skupine, koje su ih opisivale poput revolucionarnih junaka s kraja osamnaestog stoljeća, konzervativna struja koja je nadahnula restauraciju nakon Bečkog kongresa (1815.) energično se trudila demonizirati sliku srednjovjekovnih templara. Ti drevni vitezovi, čiju su slavu i diku neke moderne udruge uobražavale da nastavljaju, za njih su bile skupina izopačenih heretika, neprijatelja Boga, naroda i države.

U tom kontekstu nastaju najslavnija djela templarstva devetnaestog stoljeća, kao što su napisi orijentalista Josepha von Hammer-Purgstalla, miljenika ministra Metternicha, kojeg se može smatrati „ocem“ glasovitog Bafometa: mračnog idola za kojeg je

pretpostavljao da su ga obožavali templari, a radilo se o teletu čiji se naziv može iščitati iz egipatskog hijeroglifa Bahumid. To mu je bilo dovoljno da dokaže da su redovnici reda poznavali hijeroglife, ali i (što je bilo još važnije) neshvatljive misterije drevne egipatske magije. Odatle ona opčinjenost koja još i danas želi povezati templare s tajnama piramida.

Riječ „Bafomet“ bila je uistinu prisutna u izvorima procesa protiv templarskog reda. U preslušavanju do kojeg je došlo u Carcassonneu 1307. g. dvojica templara izjavila su da je idol kojeg je, prema optužbi francuskog kralja, red obožavao, bio predstavljen „likom Bafometa“, a jedan od njih potanko je označio da su ga zvali arapskom riječju „Yalla“, jasno je da su inkvizitori vršili pritisak da templari izjave kako su napustili kršćansku vjeru i prešli na obožavanje Muhameda, čije je ime iskrivljeno u Baphomet ili Maguineh, a ponekad čak i u Mandaguorra. Htjelo se još više opteretiti priznanje navodeći zatvorenike da izjave kako su tu ličnost zazivali kao Boga, ili na arapskom Allaha, od kojeg je proizašlo čudno „Yalla“ koje očito potječe od izgovora s jakom početnom aspiracijom.

Malo je vjerojatno da su ta priznanja dana spontano jer je kontekst koji opisuju proturječan. U prvom redu islamska vjera apsolutno brani prikazivanje prorokovog lica, pa ako su ti redovnici prešli na islam i napravili njegovo poprsje, onda su bili vrlo loši vjernici. S druge pak strane, inkvizitore nije previše zabrinjavalo što su mučeni templari govorili apsurdne stvari, zanimalo ih je samo da priznaju optužbe koje će im nepopravljivo nauditi. Taj idol, za kojeg se htjelo pretpostaviti da je Muhamedov lik, ponekad je opisan čak s rogovima. Iako se moderna senzibilnost nad tim užasava, to isto nije vrijedilo i za krvnike s početka četrnaestog stoljeća: iz perspektive onih koji su upravljali procesom nije bilo nikakve razlike u tome jesu li templari obožavali Muhameda ili Sotonu.

Papa Klement V. i njegovi suradnici morali su se jako truditi da bi unijeli malo reda u tu mračnu šumu zaključaka, đavolskih nagovaranja i kontaminiranih dokaza. Za razliku od svojih neprijatelja, Klement V. je radio na osnovi vrlo ozbiljnih kriterija: da bi prekinuo to vrlo trnovito pitanje, pribjegao je savjetu svog nećaka

kardinala Berengera Fredola, čovjeka koji je proveo savjesno istraživanje među katarima južne Francuske pa je stoga vrlo dobro poznao običaje pravih heretika.

Nedavno otkriće pergamenta iz Chinona iznijelo je na svjetlo neke vidove procesa u koje su povjesničari odavno sumnjali premda nisu imali za to dokaza: ljeti 1308. godine papa je osobno ispitivao templare i shvatio da uopće nisu bili heretici, iako se red nalazio u stanju dubokog nemoralna. Odatle njegova odluka da im oprost i da im vrati kršćanske sakramente, nakon što su formalno od Crkve zatražili oprost. Sada su svi dokumenti s procesa koji su stigli do nas objavljeni i dostupni znanstvenicima: što je npr. omogućilo da se otkrije da dokazi o baffomettumu, u dva od ukupno 1114 svjedočenja templara koji su se pojavili na procesu, imaju važnost jednaku 0,17%. Ako se tome doda činjenica da je 1061 od 1114 templara, ili 95,2%, izjavilo da u templarskom redu nisu postojali idoli te vrste, dobit ćemo još jasniju predodžbu o razmjerima krivotvorenja.

Templarstvo je, bilo da je htjelo istaknuti pretpostavljeno ezoterično lice drevnog reda ili ga demonizirati, šutke prešlo preko velikog dijela podataka suprotnih njegovim ciljevima, ističući, nakon što ih je shodno izobličilo, samo onaj mali broj svjedočanstava koja su pogodovala njegovim teorijama. To nije nužno znak zlonamjernosti već bi moglo više ovisiti o greškama u istraživanju: u to se vrijeme i najsavjesnije povijesne studije nisu provodile po današnjim strogim kriterijima, odnosno katalogizirajući sve raspoložive izvore, a zatim procjenjujući cjelokupno viđenje činjenica. U mnogima je bila raširena tendencija uzimanja samo onih elemenata koji su se činili važnima, što je često značilo i onih koji su zadivljivali maštu.

Riječ baffomettum pripadala je jasnom islamskom kontekstu, štoviše, inkvizitori su htjeli pokazati da su templari odbacili kršćanstvo te da su se preobratali na islamsku vjeru. To je zapravo trebalo Filipu Lijepome kako bi dokazao da je Sveta Zemlja bila izgubljena i nije ponovno osvojena upravo zato što su templari postali tajni saveznici svojih neprijatelja, i s tom optužbom suučesništva postigao je osudu Hrama. Ali pet stoljeća kasnije ta obojenost više nije bila potrebna: pretpostavka da su templari masovno postali muslimani nije više izazivala senzaciju.

Godine 1818. izašlo je „remek-djelo" Hammer-Purgstalla, knjiga pod naslovom Otkrivena tajna Bafometa; ovaj put autor je izveo riječ iz grčkog jezika, točnije iz čudovišne himere koju je on stvorio spojivši dvije različite grčke riječi - Baphometidos, koja je trebala značiti „krštenje mudrosti". Takva „mudrost" bila je Sofija, božansko biće koje je štovala drevna sekta ofita, na što se očito željelo ciljati.

Hammer nije izmislio ništa novo, takva je pretpostavka padala na pamet raznim autorima. Jedan od prvih bio je knjižar Christoph Friedrich Nicolai, koji je tvrdio da su templari tajni nastavljači drevnih ofita, heretika gnostičkog tipa koji su u prvim stoljećima kršćanske ere stvarali ozbiljne probleme katoličkom kršćanstvu. Budući da su gnostici propovijedali viziju Krista vrlo različitu od one katoličke, i budući da je njihova doktrina preživjela u tajnosti, odolijevajući progonu službene Crkve, templari, ti nasljednici drevnih gnostika, automatski su postali čuvari alternativne istine o Isusovoj osobi.

Nicolaievoj teoriji bio je predodređen dugotrajan uspjeh, ali ona nije proizašla iz njegova uma; više je podgrijavala pretpostavke i sugestije koje su bile u skladu s modom njegova doba, i ideje nastale iz precizne političke vizije, koje su zatim prenesene i na područje kulture. Nicolai je posjedovao pivnicu u Berlinu gdje su se susretali neki od avangardnih intelektualaca, a među njima se isticao Gotthold Ephraim Lessing, jedan od najblistavijih umova njemačkog prosvjetiteljstva.

Lessing je 1778. godine objavio knjigu koja će postati prava „bomba", a bila je dio mnogo opširnijeg teksta koji je mnogo godina ranije napisao profesor orijentalnih jezika Samuel Reimarus, a koji je nosio provokativni naslov Apologija racionalnih štovatelja Boga i koji je njegov autor držao u tajnosti. Lessing ga je posmrtno objavio pod manje provokativnim naslovom O cilju Isusa i njegovih učenika; još jedan fragment anonimnog autora iz Wolfenbuttela. Po Reimarusovu mišljenju, Isus nije imao ništa božanskoga i djelovao je jednostavno kao politički mesija, neka vrsta patriota koji je htio osloboditi Zidove rimske vlasti. Kad je umro, njegovi se učenici nisu htjeli pomiriti s očiglednim, pa su tako odlučili kradom odnijeti njegovo mrtvo tijelo da bi zatim izmislili vijest o uskrsnuću i osnovali novu religiju.

I Lessing i Nicolai bili su protestanti, ali su nadasve naginjali onome što se u to vrijeme označavalo kao „kršćanstvo razuma“, odnosno nešto vrlo blisko deističkoj filozofiji; osporavalo se Kristovo božanstvo da bi se uvjeravalo u postojanje Boga Stvoritelja, racionalnog principa apsolutnog Dobra i porijekla svih stvari. U nekim radikalnim sredinama sazrelo je uvjerenje da su papinstvo i Crkva tvrdoglavo i nečasno tisućljećima tajili jednu goruću istinu s očitom namjerom da oplemene svoje porijeklo tvrdeći da ono vodi izravno od Boga. Vrlo reakcionaran stav nekih katoličkih sredina, tvrdokornih u svojoj zatvorenosti, potpirivao je u protivnicima uvjerenje da zaista nešto i skrivaju.

Osamnaesto stoljeće bilo je i doba vrlo intenzivnog proučavanja drevnih civilizacija koje će kasnije uroditi Champollionovim radovima o Egiptu, umjetnošću Antonija Canove i vrlo profinjenim stilom empire. Divljenje prema tim narodima koji su živjeli tisućljećima ranije nadahnulo je razne prosvjetitelje idejom da su živjeli vrlo sretnim životom jer su bili slobodni od prisila koje je donijelo kršćanstvo, a naročito slobodni od nebrojenih dogmi i praznovjerja kojima je Katolička crkva oduvijek sputavala duh zapadne civilizacije. Uzdizale su se tada slavne godišnjice prvobitne drevne religije, pretkršćanske i prethodne svakom društvenom poretku, koja je junački u mraku preživjela stoljeća progona službenog establishmenta.

Radi se o zavodljivom mitu koji nema jakog povijesnog temelja, i o kojem bi antropolozi imali mnogo toga reći: on ponovno cvjeta i danas u nekim vidovima New Agea, i čini se da zadovoljava želju za duhovnošću, urođenu svakom ljudskom biću, u osobama koje se iz nekog razloga ne prepoznaju u modelu misli velikih povijesnih religija.

Kult Božice Majke, Svetog Ženskog ili Astarte svojstven je temparstvu, i posljednji put je ožvijen u romanu Dana Browna, koji je izazvao toliko rasprava, iako zapravo samo reciklira materijal koji su 1982. objavila tri pisca: Michael Baigent, Richard Leigh i Henry Lincoln u knjizi *The Holy Blood and the Holy Grail* (Sveta Krv, Sveti Gral). I ta knjiga, baš kao i *Da Vincijev kod*, duguje svoj uspjeh jednom drugom razlogu: autori su znali iskoristiti veliku želju mase

da se približi Isusu kao ljudskoj i povijesnoj osobi, a ne samo kao središtu kulta koje se štuje u dogmi i liturgiji.

I taj vid suvremene kulture, koji je krenuo u otkrivanje „pravog“ Kristova lica, a završio je oblikujući ga na svoju sliku i priliku, vuče korijene iz prosvjetiteljstva; povezan je s mitom o templarima i nastaje u istom trenutku kad i revolucionarni tekst Samuela Reimarusa koji je Lessing objavio 1778. godine. Dosegnuo je zatim drugi vrhunac skepticizma oko 1941. godine, u djelima teologa Rudolpha Bultmanna. Prema njegovu viđenju Isus se uopće nije smatrao Mesijom, nego više običnim čovjekom, a mogućnost da se u evanđeljima pronađe lik „pravog Isusa“ praktički je nikakva, jer su učenici, a zatim i Crkva, izgradili na njemu potpuno neprobojno brdo izmišljotina.

Danas postoji vrlo živo istraživanje o povijesnom Isusu i znanstvenici na tom području zauzimaju vrlo uravnotežen stav. Ustanovilo se da evanđelja imaju stvarnu povijesnu vrijednost, ali ih se ne može tretirati poput Tacitovih Anala; onaj tko ih je pisao želio je ostaviti svjedočanstva o natprirodnom događaju koji se zbio u određenom povijesnom kontekstu, ali nimalo nije bio zainteresiran potvrditi činjenice o ondašnjem svijetu koje nisu imale veze s istinama o njegovoj vjeri.

Taj stav, nadahnut principom zdravog razuma, odvaja povijesnu činjenicu od teološke, ali vodi uvijek računa o obje, jer su u osnovi evanđelja. Novi pristup, koji su stručnjaci nazvali „treće istraživanje o Isusu“, služi se metodom povijesne kritike onoga što se može uistinu provjeriti, kao što je postojanje nekih ličnosti i nekih pokreta, ali zastaje pred pitanjima kao što su Kristovo božansko porijeklo ili preobraženje koja se ne mogu sigurno dokazati analizom izvora. Naime, nije na tumaču zadaća da odluči je li to istina; to je problem individualne savjesti. Rezultat takvog pristupa je zrela studija koju vjernici i ateisti mogu smatrati vrlo zadovoljavajućom, tim više jer napušta apsurdnu i pomalo naivnu pretenziju prošlosti koja je svakom tajanstvenom događaju uporno pridavala samo racionalno objašnjenje, i koja je često, u želji da ih oslobodi mitoloških interpretacija, objašnjavala čuda pojavama koje su izgledale još nevjerovatnije od onih o kojima su pisali evanđelisti.

Dan Brown, a naročito pisci kojima se nadahnuo, znali su iznijeti na glas staru vezu „templari - tajne o Isusu” koja je očaravala deiste s kraja osamnaestog stoljeća. Međutim, upotrijebili su je s manje plemenitim ciljevima. Kad je Nicolai izlagao Lessingu svoju teoriju o drevnim ofitima i o istinama koje je sakrilo službeno kršćanstvo, radio je to bez koristoljublja i pod utjecajem svoje izrazito protukatoličke kulture, uvjeren da će otkrivanje zlouporaba počinjenih u prošlosti omogućiti da se izgradi bolji svijet. Kakav god bio sud koji se može izreći na njegov račun, činjenica je da je doista vjerovao u ono što je pisao i nije to radio iz koristoljublja na kojem se, naprotiv, zasniva taj novi business sačinjen od „objaviteljskih” priča o Isusovoj osobi.

Postoji još jedna razlika, i to ne baš nevažna. Nicolai, Reimarus, Lessing pa i Hammer-Purgstall bili su vrlo obrazovane osobe, čije je obrazovanje bilo zacijelo natprosječno za njihovo doba; napisi koje su objavili temeljili su se na dugogodišnjim istraživanjima. Ta su istraživanja bila sigurno opterećena manom koja je karakteristična za običaje tog vremena, odnosno nedostatkom sigurne kritičke metode, ali nikako nisu bila diletantska. S druge strane, Dan Brown je pisac kriminalističkih romana, a i Richard Leigh pisac je romana i novela, dok su Michael Baigent i Henry Lincoln bili televizijski novinari.

Čitanje i razumijevanje izvora starih stoljećima obavezuje na opširno, dugogodišnje i mukotrпно specijalističko proučavanje. Ako zatim pređemo na područje studija o evanđelju i o Isusu iz Nazareta, stvari se još više kompliciraju. Radi se o vrlo drevnim izvorima koji su plod ljudi potpuno drugačijeg mentaliteta od našega, koji je nastao iz miješanja hebrejske tradicije, judejske kulture iz vremena kralja Heroda i napokon grčko-rimske kulture osvajača koja se proširila u Palestini I. stoljeća.

Potrebno je izvrsno vladanje starogrčkim, latinskim, hebrejskim i aramejskim, ali sigurno i poznavanje cijele Biblije jer je autori Evanđelja smatraju svojim temeljem i neprestano se na nju pozivaju. Potrebno je i nešto više od površnog teološkog znanja, jer evanđelisti imaju teološku viziju Isusa iz Nazareta i, ako zanemarimo

tu činjenicu, ne možemo razumjeti ono što oni žele reći. Tumači Svetog pisma, oni koji doista mogu reći nešto o povijesnom Isusu, osobe su koje su posvetile čitav život tom poslu; to nisu romanopisci, novelisti ni televizijski novinari, uz dužno poštovanje prema svim tim profesijama.

Treba priznati da postoji trunka istine u teorijama Nicolaia i Hammer-Purgstalla, iako su je njihove vizije pretjerano uzdizale, pretvorivši muhu u slona; doista, čini se da neke činjenice koje su nedavno izašle na površinu pokazuju da su se u vrijeme pape Inocenta III., na početku trinaestog stoljeća, pojedinci iz južne Francuske koji su pripadali heretičnim skupinama, poput katara, moguće sklonili u redove templara i hospitalaca kako bi izbjegli crkveno izopćenje.

To su, međutim, vrlo usamljeni slučajevi, kap u moru u odnosu na predodžbu koja se iz toga razvila. Potrebno je, naime, ustanoviti jasne granice povijesne istine kako bi se izbjeglo svako pogrešno tumačenje; katari su doduše pripadali viđenju kršćanstva koje je naslijeđe gnostičke doktrine, ali ta je doktrina upravo oprečna „gadnoj zbrci“ prikazanoj u Da Vincijevu kodu.

Ako se Nicolaiu i njegovim prijateljima s kraja osamnaestog stoljeća mogu oprostiti njihove prilično nejasne ideje o gnostičkim sektama, danas se više ne može prihvatiti takvo neznanje: 1945. godine pronađena je kod Nag Hammadija, u srednjoistočnom Egiptu, cijela biblioteka svetih knjiga koja je pripadala gnostičkoj zajednici.

Ta činjenica odavno je poznata znanstvenicima, a najvažnija evanđelja tih zajednica već su prevedena. Svatko ih može pročitati, pa čak i ako nije poznavalac te teme, otkrit će prijevaru; shvatit će da je Filipovo evanđelje, izvor na koji se sve vrijeme poziva za tvrdnju da je Isus bio suprug Marije Magdalene i otac jedne djevojčice, ustvari mistični napis. Otkrit će također da su gnostici prakticirali askezu i seksualnu apstinenciju, te su brak smatrali ni više ni manje poput izmeta, odnosno, poput nužnog zla - nečistoću potrebnu za preživljavanje.

A povrh svega, za gnostike Isus nije bio sačinjen od pravog mesa jer je meso grijeh, smrt, pokvarenost. U Kristu su vidjeli čisti duh,

anđeosko biće koje se pojavilo na zemlji kako bi osvjetlilo ljude, biće koje se po svojoj čistoj nematerijalnoj prirodi nije nikad utjelovilo, nije nikad patilo, nije nikad umrlo. Gnostici su apsolutno negirali Kristovu ljudsku narav i priznavali su samo njegovo božanstvo. Zbog toga je Crkva odmah odbacila gnostičku doktrinu; već je Petar malo prije smrti izrazio svoju ogorčenost tim skupinama koje su propovijedale evanđelje nekog „neopipljivog” Isusa koji nije bio sposoban ni plakati, a njegovu su smrt na križu smatrali vrstom optičke iluzije.

Ako su gnostici smatrali Krista vrstom duha, kako su mogli tvrditi da se oženio i začeo djecu? To pitanje treba postaviti našim suvremenim romanopiscima, zasigurno ne autorima Filipova evanđelja, da se oni, kojim slučajem, danas vrata u život pa da pročitaju kako su opisani u Da Vincijevu kodu, bili bi neugodno iznenađeni. Jedino prihvatljivo objašnjenje je da se ni Dan Brown ni njegovi prethodnici nisu potrudili ozbiljno proučiti drevne gnostičke sekte već su se ograničili na izdvajanje onog što im je bilo potrebno kako bi konstruirali svoju književnu spletku. Učinivši to nisu primijetili da su sastavili nespojive stvari; kao da tvrdimo da se couscous berberskih pastira priprema u kombinaciji sa svinjskim mesom.

Glasoviti povjesničar templarskog reda Malcolm Barber uvjeren je da se mnoge strastvene ljubitelje senzacionalističkih knjiga ni na koji način ne može suočiti sa stvarnošću. Ta vrsta literature zadovoljava njihove snove, i oni uopće ne žele prestati sanjati. Za sve ostale, više zainteresirane za stvarnost nego za legendu, postoji vrlo jednostavan kriterij koji moramo slijediti da bismo se spasili od prijevara: velike istine koje se stoljećima željelo sakriti, ako uistinu postoje, nećemo sigurno naći u svakoj knjižari objavljene u nekoj džepnoj knjižici koja se prodaje za par eura.

Studeni, 2007. B. F.

I. JERUZALEM, SVETI GROB I HRAM

1.ALFA I OMEGA

Jeshua ben Miriam umro je u Jeruzalemu 7. travnja 790. godine od osnutka Rima, devetnaeste godine vladanja cara Tiberija (Rimski car Tiberije (42. pr. Kr. - 37. g.) vladao je između 14. i 37. g., tiap. ur.). Učenike koji su se iz svih okolnih krajeva okupili da ga slijede obuzeo je strah zbog gubitka svoga vođe, ali su uskoro s velikim pregnućem obnovili religiozno djelovanje sigurni da je njihov učitelj uskrsnuo iz smrti kao što je i prerekao.

Tako su, dok je rimski građanin Saul iz Tarza širio poruku novog kršćanskog nauka cijeloj grčko-helenističkoj zajednici, a stari ribar Šimun Petar evangelizirao prijestolnicu carstva osnivajući Rimsku crkvu, učenici koji su ostali na području Jeruzalema spremno sakupili sve tragove Kristova zemaljskog života i pobrinuli se da se uredno pamte događaji njegova propovijedanja i Muke u izvješćima s proročkim nazivom koji je sam Isus odredio: navještenje radosti, odnosno evanđelje.

Kršćanska zajednica iz Jeruzalema precizno je označila mjesta Kristova učenja i žrtve, pogotovo ona vezana uz Njegovu smrt, tako da ih se može sigurno prepoznati i štovati tijekom vremena, jedna tradicija govori da je najprije Učiteljeva majka, nakon što su se ispunili čudesni događaji najavljeni u spisima, prva prošla svim mjestima njegove Muke u Jeruzalemu, kako bi tim bolnim memorijalom izvršila neku vrstu simboličkog hodočašća bitnim događajima nove vjere.

Progoni koji su se obušili na kršćanstvo u Jeruzalemu prisilili su mnoge da pobjegnu u susjedna područja i naveli ih da prenesu glavne relikvije na sigurnije mjesto; one su bile smatrane znakovima opipljivog nasljeđa ostavljenog uplašenom narodu kao čin milosrđa, da se njegova vjera nikad ne izgubi.

Rimsko Carstvo, koje je Konstantin preobratio na kršćansku vjeru, s velikom je nostalgijom gledalo na mjesta Svete Zemlje. Carica majka, Jelena, slobodnija u svojim vjerskim izborima od sina koji je

prihvatio kršćanstvo prvenstveno iz političkog oportunitizma, uložila je mnogo energije u pažljivo istraživanje grada Jeruzalema u potrazi za Kristovim tragovima izvršivši pravi arheološki napor: proučila je drevna svjedočanstva i lokalne tradicije te iskopala i iznijela na svjetlo ostatke mjesta njegove Muke.

Rezultat je bio pronalazak drveta Pravog križa i mnogih drugih više ili manje značajnih i vrlo sugestivnih svjedočanstava; Konstantin je uveo slavljenje kulta i dao sagraditi veličanstvenu baziliku Uskrsnuća upravo u onom vrtu Josipa iz Arimateje gdje je bilo položeno Kristovo mrtvo tijelo i gdje se dogodilo Uskrsnuće. Otada istočno i zapadno kršćanstvo nije nikada prestalo pritjecati u Palestinu u traženju vlastitog odgovora, gladno fizičkog kontakta s Kristovim grobom i željno udisati dah svetosti koji je obavijao cijeli Jeruzalem, grad Božji.

U vrijeme VII. stoljeća islamska je ekspanzija otela tu pokrajinu bizantskim carevima, a Jeruzalem je potpao pod vlast Arapa koji su, unatoč nasilju u fazi osvajanja, kasnije održavali relativno tolerantan stav i prema kršćanskoj religiji i prema svetim mjestima; kršćani su morali plaćati poseban namet zato što su stranci nevjernici (dhimmi), ali su mogli i dalje služiti crkvene obrede. Kad je Karlo Veliki osnovao u Europi Sveto Rimsko Carstvo, pobrinuo se da, koliko je to moguće, zaštititi kršćansko stanovništvo koje je živjelo u Jeruzalemu pod islamskom vlašću. Vješta carska diplomacija uspjela je sklopiti sporazum s bagdadskim kalifom Haranom al-Rašidom, na temelju kojeg je Karlo bio smatran zaštitnikom Svetog groba pa su se hodočašća kršćana u Jeruzalem više od dvjesto godina mogla odvijati bez teškoća.

Početakom XI. stoljeća pokrajina Palestina prešla je u ruke fatimidskog kalifa Egipta koji je prekinuo tu tradiciju relativnog mira koja je već dugo vremena bila na snazi: 1009. godine islamske sirijske vlasti naredile su pljačkanje Jeruzalema i rušenje Groba, uz strašno oživljavanje fanatizma koji se velikom žestinom obrušio na mjesta kršćanskog kulta.

Objava pustošenja imala je na Zapadu snažan odjek, ali suprotno onome što bi se moglo očekivati, hodočašća u Svetu Zemlju nisu se uopće prorijedila: štoviše organizirala su se i osjetno povećala, kao

da je svijest o izlaganju velikoj opasnosti činila zavjet još junačkim i vrjednijim.

Raoul Glaber i drugi pisci tog vremena zaprepašteno su se pitali koji je uzrok izvanrednog pritjecanja hodočasnika koji su u prvoj polovici XI. stoljeća ostavljali za sobom sve da bi krenuli prema Svetoj Zemlji. Bili su mjereni da neka nadnaravna sila navodi na to opasno putovanje ne samo javne grešnike, koji su morali okajati vrlo teške grijeha, ili one razbaštinjene, koji nisu nalazili mjesta u zapadnom društvu tog vremena, već i velike feudalne gospodare koji su se izlagali opasnosti nepoznatog ostavljajući u domovini život pun povlastica.

Mnogi plemići kao što su Guillaume, grof od Angoulemea, Robert Veličanstveni, vojvoda od Normandije, i Gunther od Bamberga krenuli su u Jeruzalem između 1026. i 1065. godine povevši sa sobom vlastitu pratnju vjernika i oružanih ljudi. Nova nasilja do kojih je potkraj stoljeća došlo u Svetoj Zemlji uzdrmala su kolektivni imaginarij Europe i pomiješala su se sa sjećanjem na prošla pustošenja; kao da samo zlo, poistovjećeno s poganskim osvajačem i oskrvriteljem, kreće protiv kršćanskog naroda u posljednji napad koji prethodi kraju svijeta.

Nekad je postojalo proročanstvo: opat Adson de Montier-en-Der (910. - 992.) preorekao je u svojem Libello sull' Anticristo da će posljednji franački kralj, onaj koji će okupiti u svojim rukama svu vlast i moć Rimskog Carstva, krenuti u Jeruzalem i da će na Maslinskoj gori položiti žezlo i krunu. Tako će najaviti kraj svijeta, koji će kulminirati dolaskom Antikrista i Posljednjim sudom. Drevno je proročanstvo ponovno stupilo na snagu zahvaljujući dramatičnim događajima do kojih je došlo na Istoku te je u kolektivnoj svijesti tog vremena stvorilo uvjerenje da se mora krenuti u Božji grad kako bi se tamo dočekao kraj svijeta i prisustvovalo tajni otkupljenja.

U umovima su odzvanjali odjeci Svetog pisma, strah od kraja svijeta koji su nedavno proživjeti izbijanjem tisućite godine, ali koji je i dalje duboko opčinjavao mase riječima Apokalipse:

I opazih kako „Sveti grad“ - novi „Jeruzalem“ - silazi od Boga s neba (...) „Evo stana Božjeg među ljudima! On stanovat će s njima: oni će biti njegov narod, i on sam, Bog, bit će s njima (...) Ja sam

Alfa i Omega, Početak i Svršetak (Navod preuzet prema: Biblija, Stvarnost, Zagreb, 1968.).

2.OBEĆANA ZEMLJA KOJU TREBA ODUZETI NEVJERNICIMA

Godine 1071. vojsku bizantskog cara Aleksija Komnena potukli su Turci kod Manzikerta, a nakon kršćanskog poraza taj se narod rasprostro po cijelom Bliskom istoku. Dolazak novih osvajača doveo je Palestinu u situaciju velikog kaosa i anarhije, tako da je hodočasnicima tog vremena izgledalo kao da svaki grad te pokrajine ima drugog gospodara. Grčki patrijarh Simeon koji je živio u Jeruzalemu smatrao je razboritim napustiti grad sa svojim svećenstvom te se povući na obližnji otok Cipar. Hodočašća su postala vrlo opasna jer su putovima harali saracenski razbojnici koji su pljačkali, a često i ubijali putnike.

Bizantski carevi, koji su već stoljećima smatrani zaštitnicima Jeruzalema i Svete Zemlje, svoj su zadatak uvijek nastojali obavljati časno, kao što svjedoče sporazumi sklopljeni s islamskim namjesnicima grada radi obnavljanja bazilike Svetog groba nakon rušenja 1009. g., ali i zato da bi putem diplomacije osigurali bolji odnos prema tamo nastanjenom kršćanskom stanovništvu.

U godini Manzikerta car Aleksije Komnen morao se suočiti i s Normanima koji su zauzeli Bari i nastojali oteti Carigradu prostrani teritorij u južnoj Italiji; napadnut s dvije strane od različitih neprijatelja i zabrinut zbog širenja turske opasnosti na istočnom sektoru, Aleksije je poslao papi Grguru VII. više zahtjeva za pomoć kako bi potaknuo stanovništvo kršćanskog zapada da pritekne u pomoć carskoj vojsci i suprotstavi se islamskom napredovanju.

U to vrijeme Rimska se crkva nalazila u osjetljivom trenutku institucionalne nesigurnosti. Nakon velike krize koja je pritiskala papinstvo između vladavine Stjepana VI. (896. - 897.) i Ivana XII. (955. - 964.), kad je taj položaj postao podložen moćnim obiteljima rimske aristokracije, a plemkinja Marocija svojim sablažnjivim intrigama odlučivala o izboru i djelovanju raznih papa, njemački carevi otonske dinastije preuzeli su dužnost preustrojavanja Carstva i ponovnog uspostavljanja reda u kršćanskom društvu. Posebno je Oton III., podigavši na papinsko prijestolje svog učenog učitelja Gerberta de Aurillaca pod imenom Silvestar II., i tako pomogao

papinstvu da se istrigne iz duboke moralne krize. Smrt Otona III. do koje je došlo u Viterbu 1002. g. nije zaustavila proces reforme u Rimskoj crkvi, koja će se nastaviti u idućim desetljećima, a dovršit će je Grgur VII.

Kao ponosan branitelj rimske premoći budući da ona potječe direktno od naslijeđa sv. Petra, kojeg je sam Krist odabrao kao poglavara svoje Crkve, Grgur se dugo morao boriti protiv miješanja laičke vlasti cara Henrika IV. u svećenstvo i suzbijati nepokornost mnogih katoličkih biskupa koji su se svrstali na carevu stranu. Dok je bio zauzet suočavanjem s političkom opozicijom u krilu Crkve u Europi, papi je pristigla molba bizantskog cara za pomoć protiv Turaka te je nastojao organizirati vojni pohod potičući sudjelovanje nekih velikih feudalnih gospodara Zapada koji su se svečano zakleli na vjernost papinstvu.

Ta bi misija zahtijevala mjesec ili možda godine odsutnosti iz domovine, za vrijeme koje bi obitelji i imanja odsutnih gospodara mogli pretrpjeti napade i pljačke, a u ozbiljnoj bi opasnosti bio i život onih koji bi se otišli boriti protiv Turaka. Iz tih razloga papa je na feudalne vođe spremne da mu se pokore protegnuo posebni blagoslov Crkve, proglašivši da je njihovo vojno djelovanje služba svetom Petru, pa će oni dakle postići dvostruku korist: materijalna dobra oteta nevjernicima i zasluženi vječni život.

Grgur VII. kanio je osobno voditi pohod pomoćne vojske prema Svetoj Zemlji za oslobođenje Svetog groba; umro je 1085. g. a da nije nikada konkretno poradio na organiziranju misije pomoći Istoku, ali nakon nekoliko godina taj će se odvažni plan ostvariti i dobit će takve razmjere da će daleko nadići papine nađe.

3.OSLOBODITI SVETI GROB I USPOSTAVITI MIR U EUROPI

Početak 1095. papa Urban II. krenuo je iz Rima i pozvao sve vođe zapadnog kršćanstva da mu se pridruže u gradu Piacenzi, gdje će se održati prvi veliki koncil njegova pontifikata. Eudes (Odon) de Lagery rodio se u francuskoj plemićkoj obitelji i stekao je dobro obrazovanje u školi pri katedrali u Reimsu. S dvadeset i osam godina odlučio je ući u samostan u Clunyju, iz kojeg je zatim premješten u Rim, gdje se odmah istaknuo svojim osobinama pa je bio imenovan kardinalom biskupom Ostije. Grgur VII. ga je jako cijenio kao izaslanika u svojoj teškoj politici i držao ga je kod sebe posijednjili godina tog mukotrpnog pontifikata. Odon se popeo na papinsko prijestolje u ožujku 1088. godine pod imenom Urban II. Bio je sposoban čovjek, uljudnih manira i uvjerljive govornosti, pa iako nije imao snagu karaktera koja je obilježavala Grgura VII., imao je veliko diplomatsko iskustvo i bio je pobornik vjerske sloge.

U Piacenzi je papa raspravljao o mnogim teškim pitanjima koja je Crkva morala riješiti, među kojima su bile i rak-rana simonije i sablazan preljuba, koju je izvršio francuski kralj. Neki izaslanici bizantskog cara sustigli su ga tražeći vojnu pomoć. Situacija je postajala sve opasnija jer Carigrad nije imao dovoljno vojske da obrani prostrane granice carstva, a turska prijetnja značila je izvanredno stanje.

Izaslanici su biliiskusni ljudi, vrlo svjesni u koje žice treba dirnuti da bi izazvali osjetljivost, pa su stoga inzistirali na pojedinostima strahota koje su kršćani u Jeruzalemu trpjeli od Turaka. Osim toga, dali su papi na znanje da će Aleksije Komnen jako cijeniti njegovo zalaganje u traženju zapadnjačkih vojnika da se pošalju kao pojačanje carskoj vojsci, tako da bi odnosi između Crkve u Carigradu i Svete Stolice imale velike blagodati.

Papa Urban II., kao uostalom i njegovi prethodnici, pokušavao je ponovno premostiti raskol nastao u krilu kršćanstva godine 1054. kad su značajna doktrinarna razilaženja koja su izbila u jednom diplomatskom incidentu između papinskog legata Umberta di Silvacandida i carigradskog patrijarha Mihajla Kerularija dovela do

velike istočne šizme i proglašenja autonomne bizantinske crkve. Nakon ekskomunikacije izrečene carevima postojali su stidljivi pokušaji približavanja, i sada je Aleksije Komnen pružao ruku papi tražeći pomoć, ali nudeći i čin pomirenja.

No, papa je bio zabrinut i zbog jednog drugog pitanja koje je remetilo njegov mir možda mnogo više od dalekih događaja u Carigradu: europsko društvo bilo je uznemireno neuobičajenim nasiljem bandi koje su neprestano ratovale uništavajući nasade, pljačkajući sela, ubijajući nenaoružane, pa čak i svećenike često bez ikakvog drugog razloga osim želje za pljačkanjem. Mnogi od njih bili su mlađi sinovi plemićkih obitelji koje je drevni običaj salijskog zakona koji je još bio na snazi u Francuskoj lišavao ikakvog udjela u očinskom nasljedstvu u korist samo prvorođenog sina. Oni su stupali u službu moćnijih gospodara ili su postajali plaćenici baveći se pljačkama, ne vodeći računa radi li se o bogatim posjednicima, siromašnim selima ili crkvama.

Već odavna su biskupi nastojali ograničiti takva nasilja obvezujući svećanim zakletvama mira ove ratnike na konju, da poštede barem siromašne, nenaoružane i vjerske zadužbine. „Božja primirja“ ponavljala su se tijekom cijelog XI. stoljeća i mogla su samo privremeno suzbiti val pljački i ubojstava, ali nisu uspijevala riješiti problem. Nakon svećanih obećanja slijedilo je neminovno kršenje mira, a prokletstva Crkve zbog ubojstava nisu bila dovoljna da bi zauzdala njihovo povremeno nasilje.

Papa putuje prema Francuskoj kako bi predsjedao koncilu koji je trebao potvrditi tko zna koje po redu primirje, a u vezi s time, s obzirom na iskustvo, ne gaji mnogo nade. Istodobno, bizantski car traži zapadnjačke čete koje bi mu pomogle zaustaviti tursko napredovanje. Vojne skupine koje su harale Europom koju je nekad držalo na okupu karolinško carstvo mogle bi se uputiti s njima prema Svetoj Zemlji i pozvati da silovitost za koju su sposobni okrenu protiv nevjernika koji zlostavljaju istočne kršćane i oskvrnjuju kulturna mjesta.

Urban II. je vjerojatno razmišljao o toj mogućnosti za vrijeme svog dugog putovanja prema gradu Clermontu, čekajući da vidi kako se razvijaju koncilski poslovi; i tek posljednjeg dana, kad su se razjasnila sva pitanja o kojima je trebalo raspraviti, odvažio se i,

oslanjajući se na svoju sposobnost nagovaranja, iznio je u javnost svoj smioni plan.

Papine riječi gledale su u lice sirovoj stvarnosti tih skupina nasilnih vojnika. Nije imao nikakve iluzije o njima i odmjerio je govor tako da jasno iznese na vidjelo sve materijalne prednosti koje će pohod donijeti; pa bi prema tome oduzeti Svetu Zemlju Turcima značilo osvajanje druge domovine, uglednog društvenog položaja za one koji ne uspijevaju naći zadovoljavajuće mjesto na području zapadnog kršćanstva. Postoji mogućnost da se neprijateljskim nevjernicima otme bogati plijen, da se osnuju novi feudi gdje se može sigurno nastaniti; ali rat protiv islamskog neprijatelja bio je i nešto više, značio bi poraz Kristova protivnika i ubojice kršćanske braće.

Cilj Urbana II. bio je pobuditi interes prisutnih svjetovnih plemića i vojnika tako da ih se navede da krenu kako bi, kao pomoćne trupe, stupili u službu bizantskog cara. Mnoštvo koje prisustvuje koncilu, na njegovo najveće iznenađenje, odgovara na potpuno nepredviđen način.

4., „VENERUNT GENTES“

Papa je dao na znanje da će idućeg utorka, 27. studenog 1095. godine, dati izvanrednu objavu i tog će se dana papinski tron montirati na platformu na otvorenom polju izvan istočnih vrata grada Clermonta jer ga je došlo slušati previše ljudi a da bi mogli ući u katedralu, gdje su se do tog trenutka održavale sjednice koncila. Ne znamo točno koje su bile njegove riječi, ali znamo da se gomila raspalila neobuzdanim oduševljenjem te je Urban bio prisiljen više puta prekinuti govor jer ga je narod nadglasavao uzvikujući: „Bog to tako hoće!“

Biskup Le Puya se odmah bacio papi pred noge i prvi je zatražio da se može pridružiti pohodu; kardinal Grgur je pao na koljena recitirajući Confiteor, a cijeli golemi auditorij mu je odgovarao. Bilo je potrebno obuzdati oduševljenje ljudi koji su htjeli položiti zavjet za križarski rat; određeno je da svećenici ne smiju preuzimati inicijativu odlaženja bez dozvole svog biskupa, da žene ne smiju ići same, a postavljena su izvjesna ograničenja za mladence kako se ne bi izložila pogibelji generacijska smjena.

Idućih mjeseci redovnik nazvan Petar Pustinjak, koji je bio hodočasnik u Jeruzalemu, ganuo je slušatelje svojih propovjedi pričom o patnjama koje su kršćani podnosili u Svetoj Zemlji, i krenuo je iz francuske pokrajine Berry prema srednjoistočnoj Europi prikupljajući nove pristaše za križarski rat. Kad je stigao u grad Koln, okupio je pod svojim vodstvom oko petnaest tisuća ljudi, a zatim ih je stiglo još iz drugih krajeva Njemačke.

Urban II. je vrlo uspješno nastavio svoje propovijedanje prešavši osobno cijelu Francusku intenzivno djelujući na sinodama u Limoges, Poitiersu, Angersu, Le Mansu, Saintesu, Bordeauxu, Toulouseu, Nimesu; poziv je prelazio preko geografskih granica zemlje i zapalio je cijelu Europu, sa svih strana dizali su se hodočasnici na put prema Svetoj Zemlji pjevajući tužaljku iz LXXVI11. psalma:

Bože, pogani, evo, provališe u baštinu tvoju, tvoj sveti Hram oskvrnuše, pretvoriše Jeruzalem u ruševine (Navod preuzet prema: Biblija, Stvarnost Zagreb, 1968).

Narod i vitezovi skromnog ranga kreću odmah na put, velika gospoda i plemići krenut će malo kasnije, čim poduzmu mjere kako bi zaštitili svoju obiteljsku imovinu: imanja i rođaci bit će stavljeni pod svečanu zaštitu Crkve, ali način života tog vremena zahtijeva konkretnije predostrožnosti. Bit će slučajeva podlosti poput pljačkanja ili kolektivnog ludila kao što je pokolj Židova u Njemačkoj, prijevarena od strane bizantskog cara i brojnih odmetanja, ali svaki pokušaj da se križarski rat svede na čistu političku strategiju pokazao se historiografskim promašajem.

Društvo prije klermontskog proglašenja bilo je zahvaćeno dubokim buđenjem pučkog milosrđa koje je usko povezano s reformom Crkve koju su u središnjim desetljećima XI. stoljeća pokrenule junačke ličnosti redovnika kao što je sv. Petar Damiani. Došlo je do valova obraćenja i velikog priljeva hodočasnika u Jeruzalem iako su se opasnosti putovanja umnožile u odnosu na prošlost.

U desetljeću između 1085. i 1095. g. na Europu su se sručile prirodne nepogode i oskudica, obilježivši kolektivni imaginarij naroda, navodeći intelektualce da povjeruju kako se približava kraj svijeta te da se sjete drevnih proročanstava o dolasku Antikrista. Godine 1089. i 1094. dvije strašne epidemije vatre svetog Antuna (herpes zoster) poharale su njemačke pokrajine izazvavši vrlo visoku smrtnost: u Regensburgu i u Bavarskoj bolest je prouzročila osam tisuća mrtvih u dvanaest tjedana, a neki biskupi na povratku iz grada Mainza vidjeli su seosku crkvu tako punu leševa da nisu mogli ući u nju. Mentalitet tog vremena bio je uvjeren da su takve nevolje imale ulogu providnosti, kako bi potaknule narod na pokajanje i otkupljenje. Učvrstilo se uvjerenje da je to bio znak koji traži mase da se preobrate: kao i priviđenja kometa, pomračenja, čudni događaji i tajanstveni križevi koji se javljaju na leđima poginulih u božjoj službi da bi pokazali njihovu izabranost.

Križarski rat bio je vrlo složena manifestacija pučke vjere koja je potpuno obuzela europsko društvo privukavši obični svijet i duboko angažirajući djelovanje najvećih intelektualaca. Neki predstavnici vojnog staleža smatrali su taj pohod korisnom privremenom ratnom obvezom (*tempus militiae*) kako bi ublažili prisilnu neaktivnost koja je morala uslijediti odredbom o Božjem primirju, ali bilo je i mnogo drugih koji su, kao nekad plemenita gospoda Guillaume d'

Angouleme i Gunther iz Bamberga, ostavili svoja imanja odlučivši sklopiti nerazrješivu vezu sa Svetom Zemljom, a možda tamo i umrijeti i biti sahranjeni pored Svetog groba.

Među njima će biti i jedan vitez iz pratnje grofa od Champagne, zvan Hugues de Payens s malog feuda blizu Troyesa, čiji je bio vlasnik. On će ostati vjeran svom zavjetu povezavši zauvijek svoju sudbinu sa sudbinom Jeruzalema.

5.U STALNOJ OPASNOSTI

Križarski rat se razvijao raznim pohodima koje su vodila velika feudalna gospoda koja su u Siriju i Palestinu stigla samostalno morem i kopnom. Dana 15. srpnja 1099. godine Jeruzalem, jedna od najvećih utvrda srednjovjekovnog svijeta, bio je konačno osvojen nakon strašne opsade i nakon što su neke bande križara izvršile pokolje islamskog stanovništva, pa čak i protiv odredbi koje su donijeli vođe kako bi zaštitili one koji su se predali.

Oko 1100. godine skup kršćanskih država u Svetoj Zemlji bio je sastavljen od tri glavna bloka, čije je sveukupno prostranstvo zahvaćalo tanki primorski pojas nimalo povezan sa svojom unutrašnjošću: osim Jeruzalema, u južnom dijelu pokrajine, sjevernije su bile Kneževina Antiohija i Grofovija Edesa.

Antiohija je bila bogat grad u posjedu Bizantskog Carstva; smještena na teritoriju s dobrim prirodnim i strateški povoljnim resursima, obogatila se trgovinom i manufakturom skupocjenih proizvoda. Nakon kršćanskog osvajanja Norman Boemond iz Taranta osigurao je sebi nadzor nad Antiohijom i stvorio od nje moćnu autonomnu državu. Grofovija Edesa služila je više kao tampon-državica koja je štitila Antiohiju od napada obližnjih muslimana; nastavala ju je mješavina različitih rasa i kultura, odnosno sirijskih i armenskih kršćana jakobitskog kulta, ali i skupine Arapa koji su stanovali u nekim gradovima. Bez mogućnosti da stvore centraliziranu vladu, Franci su se morali zadovoljiti smještanjem garnizona na pojedinim strateškim točkama, odakle su ubirali danak iz obližnjih sela te povećavali svoje prihode probitačnim upadima na susjedne teritorije.

Kralj Jeruzalema, Balduin I. koji je naslijedio svog brata vojvodu Godfrida, nakon kratke vladavine našao se suočen s problemom pomanjkanja kršćanskog stanovništva, a naročito vojske. Balduin je bio mlađi sin i krenuvši u križarski rat nije mogao povesti sa sobom pratnju sebi vjernih ratnika, već je morao „naslijediti“ one iz pratnje svoga brata koji su odlučili ne vratiti se u Europu; kontingent vitezova kojima je mogao raspolagati bio je sastavljen ili od pobožnih ljudi koji su se zavjetovali da će ostati zauvijek u Svetoj Zemlji ili od pustolova

koji su se došli obogatiti, a ni jedni ni drugi nisu mogli tvoriti dostatnu i pouzdanu vojsku.

Iako su zauzimali velik dio teritorija Palestine, križari su održavali nad njom samo vrlo nesiguran nadzor i neprestano su bili izloženi opasnosti od napada izvana. Najopasnijeg neprijatelja predstavljao je fatimidski kalif Egipta koji je zadržao garnizone u obalnim gradovima Gaze i Ascalone, spremne da se združe s beduinima koji su se, zaobišavši Mrtvo more, mogli infiltrirati u zemlju putovima koji su dolazili iz Arabije. Osim toga, i dalje su morskim putem održavali političke odnose s emirima Arsufa i Cezareje, koji su izvršili čin podvrgavanja kralju Jeruzalema. Cijelom mrežom putova stalno su harali pljačkaši koji su dolazili iz egipatskih gradova, beduini koji su stizali iz pustinje te muslimanski izbjeglice koji su silazeći s planina napadali putnike, pljačkali ih i ubijali.

Prirodni uvjeti zemlje nisu bili pogodni; Palestina je bila suh kraj i siromašan prirodnim bogatstvima, a osim toga stil života naroda pristiglih iz Europe, naviknutih na obilnu prehranu i s nedovoljno higijenskih navika, povećavali su smrtnost, naročito dječjeg stanovništva.

Godine 1101. još jedan pohod sa Zapada stigao je u pomoć slabim latinskim državama u Svetoj Zemlji, a u godinama koje su neposredno uslijedile izvršena su važna osvajanja kao što je zauzimanje Tripolisa, koji je zajedno s drugim teritorijima koji su do tada ostali u islamskim rukama imao veliku stratešku važnost za preživljavanje kraljevstva, čime bi se omogućavalo kršćanskim trupama u Jeruzalemu da se združe s onima na sjeveru, u Edesi i Antiohiji. Unatoč tim naporima, 1115. godine situacija je bila takva da je Balduin I. bio prisiljen uputiti poziv kršćanima Zapada da dođu naseliti Svetu Zemlju.

Kontrola nad cestovnom mrežom predstavljala je vrlo težak problem kako za osiguravanje cestarina trgovačkih konvoja koji su stizali s istočnih pravaca prema moru, tako i za jamčenje mogućnosti posjećivanja svetih mjesta, idealnog temelja kraljevstva. Ceste su predstavljale opasnu pustolovinu. Godine 1102. kad se Balduin I. već pobrinuo da učvrsti obranu kraljevstva, normanski hodočasnik Saewulf bio je zgrožen opasnostima na svom putovanju, ostavivši o tome dojmljiv opis.

6. VOJNE STRAŽE

Nakon kršćanskog osvajanja, Sveta Zemlja je prešla pod zapovjedništvo lotarinškog vojvode Godfrida koji je vladao njome s titulom zaštitnika Svetog groba, a nakon njegove smrti pod zapovjedništvo Balduina I., kojeg je jeruzalemski patrijarh na Božić godine 1100. okrunio za kralja Palestine.

Sveti grob bio je opskrbljen kanonicima latinskog obreda koji su vodili brigu o dušama i o svečanim crkvenim obredima; oni su se stopili sa svećenstvom grčkog obreda koje je zaslugom bizantskih careva bilo postavljeno pri bazilici Uzašašća u prethodnim stoljećima, za vrijeme najtežih faza islamske dominacije. Redovnici grčke ispovijest nastavili su stanovati u Bazilici i vršiti obrede prema bizantskoj tradiciji na oltaru koji je bio za njih rezerviran; latinske klerike preustrojio je u kanonike 1114. g. patrijarh Arnulf de Chocques i oni su preuzeli propis svetog Augustina.

I velika džamija poznata kao Kupola na stijeni, jer je čuvala blok kamena s kojeg je Muhamed uzašao na nebo, a uzdizao se kod ruševina Salamonova hrama, primila je za obrede skupinu augustinskih redovnika nazvanih kanonicima Hrama. Obje su Crkve prihvatile neke preobraćenike koji su položili zavjet da će živjeti kod kanonika slijedeći običaje predviđene njihovim propisima; iako ne preuzimajući potpuno kanonički status, ali nastavivši i dalje biti članovima vojne aristokracije. Inicijativa je imala obilježje laičkog bratstva, a njihovi pripadnici, kako bi dobili otpust grijeha, smatrali su se svjetovnim redovnicima u službi Bazilike.

Skupini koja je dodijeljena kanonicima Hrama pripadao je Hugues de Payens sa svojim drugovima. Ne znamo točno je li Payens sudjelovao u Prvom križarskom ratu i u osvajanju Jeruzalema, ali sigurno je da se 1104. g., ili točnije 1105. g. kako pokazuje jedno najnovije istraživanje, uputio u Svetu Zemlju u pratnji grofa od Champagne koji je tada vršio svoje prvo hodočašće. Prema izvorima Hugues je još 1113. g. držao naslov gospodara Payensa, ali iduće je godine ponovno krenuo na put da bi se vratio u Jeruzalem gdje će ostati više godina.

Vjerojatno je dugo razmišljao o svojoj odluci: možda je plemić ostao udovac nakon svog posljednjeg boravka u Svetoj Zemlji, i stoga je

mogao pojačati svoju vjersku obavezu koju mu je bračno stanje priječilo učiniti svečanom i nepovratnom. Nakon nekoliko godina nesigurno će stanje kraljevstva navesti da se ta pobožna namjera, nastala iz privatne vjere jednog viteza pokajnika, razvije toliko da je nadišla namjere svog osnivača i postala jednom od najuglednijih i najmoćnijih ustanova latinskog Istoka.

Godine 1119. strašan pokolj hodočasnika kod Jordana potresao je kršćansko društvo, a odjek je bio tako jak da je stigao čak do Europe, što jasno ističu kronike Alberta iz Aixa. Sljedeće godine održana je važna skupština kršćanskih vođa u gradu Nablusu, a vjerojatno su u središtu rasprave bili problemi obrane kraljevstva. Te godine Balduin I. uputio je novi poziv kršćanskom svijetu, naglašavajući da je Svetoj Zemlji potreban ustroj sposoban da osigura učinkovitu policijsku službu.

Obrana kraljevstva bila je povjerena kraljevskoj vojsci sastavljenoj od jedinica koje je davalo plemstvo iz Svete Zemlje, a koje je međusobno podijelilo teritorije otete Turcima, i koje je često bilo sklono pokazivati stav neovisnosti o kruni; ali kralj nije mogao zanemariti njihovu moć jer su mu bili potrebni za obranu kraljevstva.

Balduin II. i jeruzalemski patrijarh morali su dugo razmišljati o situaciji procijenivši da se bratstvo laičkih vojnika koje je osnovao Hugues de Payens može preobraziti u nešto krajnje korisno za kraljevstvo Svete Zemlje; ako bi se našao način da ono postane neovisna vojska, podčinjena samo Crkvi, kralj bi mogao raspolagati važnim vojnim kontingentom kojim bi se služio za križarsku politiku ne morajući podnositi autonomističke pritiske feudalaca u kraljevstvu.

Payens i njegovi drugovi odlučuju preuzeti definitivnu religioznu obvezu; prema kronici Vilima, nadbiskupa Tira, oko 1120. g. preuzimaju tri monaška zavjeta pokornosti, siromaštva i neporočnosti pred patrijarhom koji im službeno povjerava zadaću da se bore kako bi štitili hodočasnike od napada islamskih pljačkaša.

Skupina je već poznata i stanovništvo ih poštuje. Iste godine grof Folques d'Anjou, budući kralj Jeruzalema, živi neko vrijeme među njima i prije nego što ih napušta daje im za milodar značajnu svotu.

Balduin II. poklanja Huguesu de Payensu i njegovim drugovima dio zgrade koju je on u početku koristio kao kraljevsku palaču,

smještenu u blizini Salamonova hrama: članovi bratstva počinju se nazivati Militia Salomonica Templi, a kasnije fratres Templi ili templari.

II. RED SVETIH RATNIKA

1.MOĆNICI SE ZANIMAJU

Najjači znak koji je Hugues de Payens želio utisnuti svojem bratstvu bio je znak siromaštva i pokajanja: skupina je morala živjeti u duhu služenja Svetoj Zemlji, vršiti vojnu zadaću obrane kršćana da bi okajala svoje grijehе. Iz tog razloga vitezovi u početku nisu imali neko čvrsto sjedište, odijevali su se u odjeću koju im je stanovništvo davalo kao milostinju i pokoravali se Kapitolu kanonika Hrama. Kralj Jeruzalema se umiješao u izvornu strukturu bratstva kako bi izmijenio njihovu nakanu i učinci takve preobrazbe su se odmah osjetili.

Početak XII. stoljeća pojam siromaštva koji je Payens htio prihvatiti kao svoj barjak imao je ponešto drugačije značenje od onoga koji mu se danas pripisuje: siromaštvo je bila više dimenzija duha negoli materijalnog stanja, ono je znak slabih, a nadasve predstavlja vrlinu. Pauper (siromašan) nije suprotno od dives (bogat) već se više stavlja nasuprot pojmu potens, odnosno onaj koji se služi oružjem i moći unutar društva; ideja siromaštva koja je postojala u doba Huguesa de Payensa mogla bi se danas prevesti kao skromnost, bezazlenost prije nego što bi označavala ekonomsku situaciju, odnosno siromaštvo.

Uostalom, u društvenom kontekstu početka XII. stoljeća, gdje je sva svjetovna vlast bila u rukama raznih stupnjeva vojne aristokracije, bilo je prirodno da osobe vrlo skromnog položaja nisu bile vješte oružju. No, bilo je dobrovoljaca siromaštva, odnosno onih koji su se mogli koristiti vojnom praksom koja je davala vlast nad ljudima, ali su ipak namjerno birali odustajanje od nje.

Od prvih stoljeća kršćanstva religiozna je vlast potvrdila obvezu odustajanja od oružja, uz ostale naredbe pokore za javne grešnike koji su se okaljali vrlo teškim grijesima kao što su ubojstvo, preljub, odmetništva od vjere. Bilo je, međutim, ljudi koji su, iako su bili nedužni za takve zločine, namjerno, iz vjerskih razloga, izabrali iste uvjete pokore kao i javni grešnik. Radilo se o činu osobnog

poniženja: čineći to pokajnik se hotimice postavljao na razinu najvećih krivaca podvrgavajući se istom režimu pokajništva.

Skromna i privatna priroda inicijative Huguesa de Payensa bila je u vidljivoj opreci s planovima Balduina II.; nema tragova neke propovijedi od strane templara kako bi povećali svoju skupinu prije intervencije jeruzalemskog kralja, a prema predaji koju navodi Vilim nadbiskup Tira, Payens i njegovi drugovi ostali su uvijek devetorica, sve dok bratstvo nije institucionalizirano u vrijeme koncila u Troyesu (1129.).

Kršćansko kraljevstvo u Svetoj Zemlji bilo je ugroženo pomanjkanjem nastanjenog pučanstva i brojnim stanjem vojske koju se moglo stvarno uključiti u borbu u trenucima potrebe; nesumnjivo je da planovi koje je Balduin II. imao na umu za Payensovu bratovštinu nisu odgovarali duhu i ciljevima s kojima je osnovana, i vrlo je vjerojatno da je suverenu trebalo vremena da bi uvjerio grupu.

Formiranje pravog vojnog reda izazvalo je potrebu za novačenjem velikog broja novih boraca, ali i pronalaženjem golemih ekonomskih resursa kako bi se izdržavalo cjelokupno činovništvo, jamčile živežne namirnice i neophodna opskrba. U svijetu gdje se rat vodio na konju, a vitezovi su bili opremljeni teškom ratnom opremom čija je izrada zahtijevala dugotrajan rad isključivo specijaliziranih zanatlija, vojni korpus kakav je Balduin II. zamišljao nije nikako mogao biti uistinu siromašan, zbog rizika da izgubi svoju funkcionalnost.

Hugues de Payens, u ulozi vođe i osnivača, morao je zatim preuzeti na sebe značajne administrativne, sudske i vojne odgovornosti; iste koje je vršio u građanskom životu kao vlasnik feuda kod Troyesa, one kojih se svojevrijedno odrekao kako bi živio u Jeruzalemu kao redovnik-isposnik u Gospodnjem Hramu,

Pristupanje grofa Foulquesa d'Anjoua templarima 1120. godine, a naročito njegovo razdoblje suživota s njima, možda nisu bili slučajni i neovisni o planovima kralja Jeruzalema. Te iste godine Balduin im je kao sjedište poklonio jedno krilo palače - koja mu je do tog trenutka služila kao kraljevska palača - rezidenciju koja nije u skladu s izvornom siromaškom namjerom skupine, ali ima preciznu simboličku vrijednost: prihvatiti taj dar značilo je ne samo proširiti

instituciju već pokazati da ona mijenja svoj karakter, poprima privilegirano mjesto u društvu Svete Zemlje, uz bok kraljevskoj vlasti.

Vjerojatno je kruna vršila pritisak na prve templare potpomognuta ugledom jeruzalemskog patrijarha, koji je s kraljem dijelio zabrinutost za obranu kraljevstva; bratovština je u to vrijeme bila podčinjena patrijarhu, najvišem predstavniku hijerarhije svjetovne crkve u Svetoj Zemlji, i vjerojatno je ovaj posljednji senzibilizirao skupinu za logističke potrebe zemlje i uvjerio Payensa da se suoči s korjenitom preobrazbom bratovštine. Jedan drugi vjerski red osnovan u Jeruzalemu nekoliko godina ranije i posvećen njezi bolesnih i hodočasnika, Bolnički red sv. Ivana, vođen je u istom smislu, a kasnije je preuzeo vojnu ulogu koja je bila potpuno strana njegovu izvornom duhu.

Pobijediti nepovjerenje skupine prvih templara nije bila jedina prepreka koju je trebalo nadići; stanovništvo kraljevstva nije podržavalo zahtjeve za novačenjem pa je bilo potrebno naći ljudske resurse izvan njega. Osim toga Balduin II. imao je na svojoj strani jeruzalemskog patrijarha, blagog i mudrog Gormonda de Picquignya, ali da bi se osnovalo tijelo koje će imati i vjerski karakter, potrebno je i odobrenje pape.

Godine 1126. grof od Champagne vraća se u Jeruzalem i pristupa skupini templara. Njegov ulazak nije beznačajna stvar; radi se o moćnom čovjeku koji pripada najvišem plemstvu Francuskog Kraljevstva i umiješan je u politiku polovice Europe.

Sljedeće godine Hugues de Payens napušta Jeruzalem s nekolicinom drugova zbog važnog putovanja na Zapad koje će morati odlučiti o sudbini budućeg reda; uputio se u Francusku i vrlo vjerojatno se zaustavlja u Rimu, gdje traži audijenciju kod Honorija II. (1124. - 1130.), pape koji je vrlo osjetljiv na probleme Svete Zemlje pa će stoga sigurno pokazati zanimanje za projekt koji se počinje ostvarivati. Tijekom gotovo tri godine (1127. - 1130.) Payens putuje i uspostavlja kontakte s vrlo važnim osobama srednje i zapadne Europe, također uz pomoć svojih drugova, koji su izvorni vitezovi iz raznih krajeva Francuske. On se neko vrijeme zaustavlja i u svom rodnom kraju, Champagni, zatim odlazi u Anjou i Maine gdje ima izvrsne odnose s grofom Foulquesom V.

Putuje u Poitou i u Normandiju, gdje ga prima kralj Henrik I. koji ga pod svojim pokroviteljstvom šalje i u Englesku i Škotsku. Vrativši se u Francusku, posjećuje Flandriju, a potkraj 1129. g. silazi dolinom rijeke Rhone. Kad se u Marseilleu ukrcao na put prema Jeruzalemu, okupio je oko sebe značajan broj novih templara.

2. INSTITUCIONALNE TEŠKOĆE

U siječnju 1129. g. papinski legat kardinal Matteo d'Albano nalazio se na francuskom teritoriju kako bi sudjelovao na koncilu u gradu Troyesu; radilo se o jednoj od velikog broja skupština koje su promovirali lokalni biskupi, a namjena im je bila okupiti članove ratničke aristokracije nastojeći ih obvezati na svečane zakletve mira kako bi se suzdržali od prepada i nasilnih djela, bar prilikom najsvečanijih religioznih obljetnica.

U to vrijeme zapadno društvo proživljava naročito teške trenutke. Nakon što su nasljednici Karla Velikog rascjepkali jedinstvo Svetog Rimskog Carstva podijelivši međusobno njegove zemlje u Verdunu 846. godine, započela je faza postupnog opadanja koje su strašni upadi Mađara, Normana i Saracena, krajem IX. i početkom sljedećeg stoljeća, pretvorili u definitivnu krizu institucija.

Deseto stoljeće, među povjesničarima poznato i kao „željezo stoljeće“, bilo je obilježeno u gotovo svim povijesnim oblastima klimom zbrka institucija, anarhijom, općim nasiljem; u pokrajinama gdje je ranije došlo do opadanja carske vlasti, kao u srednjem i južnom dijelu Francuske, afirmirali su se sitni lokalni moćnici koji su se izdignuli bespravnom prisvajanjem na granici, pa čak i izvan granica zakonitosti, zasnovanim u velikoj mjeri na strahu koji su profesionalni ratnici na konjima, potpuno naoružani željezom, bili u stanju ulijevati masama seljaka i zanatlija.

Zaodjenući titulom milites, budući da je njihova jedina kvalifikacija bila činjenica da su profesionalni ratnici-konjanici, ti su poglavari bili u trajnom unutarnjem, međusobnom sukobu za kontrolu teritorija, često umiješani u teške sukobe s legitimnim predstavnicima središnjih vlasti, a ponekad u savezu s nasljednicima starih činovnika karolinškog carstva (comites, marchiones), čije su obitelji nastavile održavati bogatstvo i društvenu istaknutost. Bande konjanika u službi jednih i drugih predstavljale su opasnost za sela, a nisu štedjele ni svetu opremu crkava.

Iz registara pape Grgura VII. može se dobiti realistična predodžba o tom vrlo teškom razdoblju: 1074. g. miles Lanzelin de Beaugency na čelu naoružane bande postavio je zasjedu nadbiskupu Toursa da bi

ga opljačkao dok je odlazio na hodočašće u Rim, a sličan takav napad doživio je 1080. godine i biskup Liegea od strane grofa de Chinyja. U Terouanneu, tri godine kasnije, miles Oilard i grof Eustache čak su provalili vrata katedrale, obeščastili relikvije, pokrali vrijednu opremu, odvukli biskupa Lamberta koji se nalazio na koljenima u molitvi te su se iskalili na njemu strašno ga osakativši.

Crkva je s mukom pokušala ograničiti slične pojave nasilja, ali prijetnja isključenjem postizala je samo privremeni učinak; biskupi najpogođenijih područja povremeno su organizirali velike skupštine, kakve smo prethodno spomenuli, „Božje predahe“, nastojeći uključiti te lokalne vođe u svečane zakletve mira koje bi zaustavile nasilja bar za vrijeme religioznih svetkovina.

Ako uzmemo u obzir povijesnu klimu u kojoj je nastao templarski red, ne iznenađuje to da su papinstvo, i uopće kršćansko društvo, mogli zamisliti postojanje svećeničkog reda osposobljenog za rat.

Kako Crkva tako i nosioci plemićkih prava, izloženi stalnoj opasnosti tih društvenih nereda, vidjeli su u budućem vjerskom redu način da institucionaliziraju pokušaj križarskog rata i učine ga trajnim.

Mnogi vitezovi-plaćenici ili oni bez određene uloge, koji su često živjeli kao banditi, mogli bi uložiti svoje pregnuće u novi red služeći časnoj stvari s izgledom da ostvare blistavu karijeru. Crkvene hijerarhije, europski plemići protiv koji su se ti milites iz bandi često bunili, kao i stanovništvo ugnjetavano njihovim zlouporabama, izvukli bi nesumnjivu korist od njihova odlaska u Svetu Zemlju.

U svjetlu tih očevidnosti tumači se i naklonost kojom su veliki feudalci koje je posjetio Hugues de Payens prihvatili pretpostavku o templarskom planu, kao i značajan broj novačenja koje je on mogao razviti na svom putovanju.

Koncil u Troyesu koji započeo je u siječnju 1129. g., u prisutnosti apostolskog legata Mattea d'Albana, nudi izvrsnu priliku da se raspravlja o osnivanju ovog vjerskog i vojnog reda. Ali bilo je i dosta problema koje nije bilo lako riješiti. Ne radi se samo o ustanovljavanju vojnog korpusa vođenog vjerskim vrednotama, treba naći načina da se kanonički ostvari red fratara osposobljenih za rat i ubojstvo.

Ograničavajući se na proširivanje i institucionaliziranje Payensove vojničke bratovštine izlagalo se opasnosti da ova buduća vojska

padne pod nadzor svjetovne vlasti ili vojne aristokracije iz koje su njezini članovi potjecali. Kako bi se moglo njome raspolagati za isključivu korist politike Svete Zemlje, trebalo je da bude oslobođena obaveza prema svakoj vlasti i podčinjena samo Crkvi; činjenica koju se moglo ostvariti samo pod vidom samostanskog reda. Ali tada je apostolska Stolica proživljavala krajnje osjetljive trenutke u kojima je u pitanje bila dovedena čak i sama osoba pape; prijedlozi koji su stizali s dalekog Istoka, često toliko inovativni da razbijaju ukrućenost crkvene tradicije, teško su mogli biti saslušani.

U godinama otkad su Hugues de Payens i drugovi pred patrijarhom Gormondom de Picquignyjem (1120.) preuzeli vjerski zavjet, pa do misije budućeg templarskog poglavara na Zapadu (1127.), papinstvo se nalazilo u stalnoj opasnosti od nove šizme. Za vrijeme pontifikata Urbana 11. (1088. -1099.) i Paskala II. (1099. - 1118.), Rimaska kurija je radije imenovala kardinalima elemente iz samostanskih sredina, naročito onih porijeklom iz Rima, iz srednje ili južne Italije, odrasle u sredini čiji je mentalitet bio u skladu s obilježjem koje je crkvena politika Grgura VII. dala papinstvu. Kalist II. (1119. - 1124.), porijeklom iz Burgundije i izabran za papu u samostanu u Clunyju, pokrenuo je reorganizaciju Kurije i utisnuo crkvenoj politici drugačije usmjerenje koje je davalo prvenstvo biskupima, cistercitima i novim redovničkim kanoničkim redovima (augustincima, premonstratenzima).

Kalist je podupirao odabir ljudi porijeklom iz Burgundije poput njega; ti Francuzi, koji su pripadali reformatorskom svećenstvu redovničkih kanonika i usredotočivali svoju energiju u brigu za duše, izgledali su inovativno u očima starih „grgurovskih“ kardinala tako da su ih promatrali sa zebnjom: unutar Kurije došlo je, dakle, do podjele usmjerenja koja se zaoštrila zbog razlike u kulturi i obrazovanju. Vođa Francuza bio je Aymeric de Bourgogne, kojeg je Kalist II. 1123. g. unaprijedio u kardinala đakona crkve Santa Maria Nouva, a zatim nakon Prvog lateranskog koncila, čak za kancelara. On je postao autoritet koji je odlučivao o izboru papinske politike, a za vrijeme idućih dvaju biranja, uz podršku obitelji Frangipani, uspio je postići da nadvladaju njegovi kandidati.

Nakon smrti pape Kalista II. (13. prosinca 1124.) većina Svetog kolegija bila je složna u izboru kardinala Saxa di Santo Stefana, ali

su se Pierleonijevi (Vrlo moćna i utjecajna srednjovjekovna rimska obitelj, nap. ur.) suprotstavili, i zahvaljujući njihovu pritisku tek tri dana kasnije postigli su izbor Tebalda di Sant Anastasija (Celestina II.), ali novi je papa jedva uspio odjenuti crvenu klamidu i intonirati Te Deum a Frangipani su provalili s isukanim mačevima, ranili ga i prisilili da abdicira. U dogovoru s Aymericom Burgundskim izabran je, dakle, papa Lamberto Scannabecchi di Fagnana iz Ostije (Honorije II., 1124. - 1130.), kojeg su gradski prefekt Urban i Pierleonijevi odlučili prihvatiti uz isplatu velikih iznosa srebra i uz obećanje značajnih usluga.

Honorije II. bio je valjan branitelj papinske autonomije od uplitanja svjetovne vlasti, odan provođenju reforme Crkve i tvorac diplomatskog posredovanja za učvršćenje središnjeg položaja Rimske Stolice. Moguće je i da je on, kad ga je oko 1127. posjetio Hugues de Payens, s naklonošću prihvatio zahtjeve francuskog viteza nazirući u budućem redu valjanu točku oslonca za papinstvo u istočnom sektoru; potvrda toga je ratificiranje templarskog plana od njegova izaslanika Mattea d'Abana, godine 1129., koju nikako ne bi mogao dati bez suglasnosti pape i kancelara Aymerica.

Pontifikat Lamberta Scannabecchija, nastao iz spretnih spletki burgundskog kancelara, uspio je ostvariti nekoliko godina predaha u borbi rimskih aristokratskih sekti za kontrolu Svete Stolice, ali predstojeći kraj izazivao je strah od teškog naslijeđa. Honorije je imao žestoke neprijatelje; u prvom redu carsku stranku, ali i moćnu plemićku enklavu Pierleonijevih, koja je prihvatila njegov izbor praveći se da ga priznaje i čekajući pravi trenutak da ponovno osvoji vlast.

Početak 1130. godine papu Honorija pogodila je teška bolest i kancelar Aymeric, u dogovoru s Frangipanima, smatrao je potrebnim odvesti ga u samostan San Gregorio da bi ga zaštitio od zasjeda Pierleonijevih. U noći između 13. i 14. veljače Lamberto je umro, a njegovi pristaše su mu za nasljednika izabrali Gregorija Papareschija (Inocenta II., 1130. - 1143.), još jednog kardinala koji se svojevremeno aktivno zalagao za postizanje primirja s carskom strankom sklapanjem nagodbe (konkordata) u Wormsu kojom je završena borba za investituru.

Pierleonijevi su naslutili da se protivnici nalaze u teškoćama i iskoristili priliku da izvrše glasoviti prepad; okupivši sebi odane kardinale proglasili su imenovanje Inocenta II. nezakonitim, i pristupili novom biranju pape u korist svog rođaka Pietra Pierleonija (Anakleta II.) te otvorili šizmu u krilu Crkve čiji je prvi cilj bio progon protivnika. Inocent II. morao je pobjeći iz Rima, a zatim napustiti čak i Italiju kako bi stigao u Burgundiju gdje su ga štitila prijateljstva kancelara Aymerica.

Tek nekoliko mjeseci nakon što je templarski red bio službeno potvrđen, u trenutku kad mu je bila najpotrebnija papinska podrška da bi konkretno započeo razvoj, papa je bio sveden na izbjeglicu, a politiku Rimske Stolice kontrolirali su njegovi neprijatelji.

3.MORALNO PITANJE

Probleme koji su se odnosili na etičke sfere bilo je mnogo teže rješavati, a Hugues de Payens koji je tražio podršku nekih slavni vjerskih ličnosti svog vremena ubrzo je to iskusio. Godine 1128. prior Velike Kartuzije (Grande Chartreuse u Francuskoj, središnji samostan kartuzijanskog reda, nap. ur.), kojeg je konzultirao, odgovara mu prilično obeshrabrujućim pismom: uzaludno je napadati vanjske neprijatelje ako se ne nadvladaju oni unutarjni, odnosno poroci, i nema koristi nastojati osloboditi Svetu Zemlju od nevjernika ako se prije ne oslobodi vlastitu dušu od njezinih nedostataka.

Navodeći pismo svetog Pavla Efežanima prior je tvrdio da se zapravo „ne moramo boriti protiv neprijatelja od krvi i mesa, već protiv Kneževina, Sila, gospodara svijeta tmine, protiv duhova zla koji nastavaju nebeske prostore". Vrlo dirljiva duhovna lekcija koja služi na čast čovjeku posvećenom kontemplativnom životu, ali koji nije mogao zamisliti što znači naći se pred grupom saracenskih pljačkaša spremnih da nasrnu na povorku hodočasnika.

Kršćanski vojnici nisu bili nimalo blagi, ali su se Saraceni ponekad zaista razmetali pretjeranom okrutnošću protiv neprijatelja: potkraj lipnja 1119. g. turkmenski vojnici sirijskog kneza Ilghazija vukli su francuske zarobljenike cijelom ravnicom Alepa, ali nisu ih samo ubili, jer njihov vođa nije htio lišiti gradsku svjetinu zabave; dakle, odvedeni su u Alep i na javnim ulicama mučeni do smrti.

Suzdržanost priora Velike Kartuzije odgovarala je, u svakom slučaju, drevnom i prilično raširenom načinu mišljenja. Kršćanski je moral uvijek pokazivao stav odbojnosti prema ratnom zanimanju, iako ni u jednom ulomku iz Evandjelja ne nailazimo na stav osude prema tome. Naime, u razdoblju ranog kršćanstva katekumeni su vojno zvanje gledali kao čin prezira prema Božjem zakonu, a bilo je uzornih likova svetaca koji su se, da bi prigrlili kršćanstvo, svečano odrekli oružja. S tim se pitanjem uostalom suočavalo i vrijeme sv. Augustina i sv. Ambrozija, ali tema dopuštenosti oružja i pravednog rata ostajala je ipak vrlo osjetljiva.

Teški problemi kroz koje je prolazilo zapadno društvo tijekom X. stoljeća, naglašeni nasiljima koja su vršili Mađari i Normani, tada još

pogani, pogodovali su umjerenijim stavovima Crkve prema vojničkom zvanju. Znak te posebne klime je činjenica da je Bourchard iz Wormsa (965. - 1025.) u svojem Decretumu nastavio pismo Nikole I. (858. - 867.), u kojem je papa dopuštao pokajnicima uporabu oružja, ako je ono trebalo služiti u borbi protiv pogana.

Sukob za investituru do kojeg je došlo između papinstva i carstva te borba Crkve protiv miješanja svjetovne vlasti i nakon toga su poticali razvoj kršćanske misli, ukazujući na potrebu da pape raspolažu vojskom pod svojom komandom koju bi pozivali u slučaju potrebe i mogli pokazivati kako bi obeshrabrili eventualne napadače. Papa Grgur VII. došao je čak dotle da blagoslovi službu vitezova koji bi oružjem vršili svoju službu u obrani Crkve, ali se zasigurno nije radilo o redovnicima, već o svjetovnjacima koji su uvijek ratovali, i u svakom bi slučaju to i dalje radili.

Prijedlog koji je stizao iz Jeruzalema bio je potpuno drukčije prirode, daleko od mentaliteta koji je stoljećima vladao redovničkom sredinom, prema kojem se moglo postići vječno spasenje samo nakon potpunog preobraćenja zasnovanog na napuštanju svijeta i izabiranju samostana; ta je struja mišljenja imala vrlo slavne pobornike i tijekom XI. stoljeća.

Sveti Petar Damiani, jedan od najvećih pobornika reforme Crkve i učitelj Grgura VII., izrazio je jasan stav osude prema vođenju rata smatrajući ga nespojivim s duhovnim savršenstvom koje se može postići samo kontemplativnim životom. U razdoblju koje je uslijedilo odmah nakon križarskog rata, iako se opće oduševljenje za oslobođenje Svetog groba nije nimalo ugasilo, mnogi su još uvijek razmišljali poput njega.

Postojao je u to vrijeme netko tko je mogao pomoći Huguesu de Payensu u njegovu pokušaju da potakne spajanje dvaju ideala koje je velik dio kršćanskog društva smatrao nepomirljivim suprotnostima: jedan izuzetni mistik, obdaren nesvakidašnjom komunikacijskom vještinom, ali i sposobnošću pokretanja prave poluge u vjerskoj i političkoj sredini svog vremena.

Rođen u obitelji viteškog porijekla koja je pripadala burgundskom nižem plemstvu, Bernard iz Clairvauxa samovoljno je izabrao život u samostanu u dobi od 21 godine, uvjerivši svoju braću da ga slijede, a 1113. g. položio je redovnički zavjet u opatiji Citeaux. Uvjereni

pobornik samostanske reforme, Bernard dijeli ideal contemptus mundi, odnosno uvjerenje da se vječni spas može postići samo u samoći samostana, asketizmom, napustivši svijet i sve njegove mnogostruke izopačenosti.

Hugues de Payens se obratio Bernardu, vjerojatno odmah nakon svog dolaska na Zapad; možda su njihove obitelji, budući da su obje pripadale sitnom plemstvu, bile povezane rodbinskim vezama ili političkim savezništvom. Payens mu je možda predao pismo Balduina II. u kojem ovaj moli sveca da sastavi za templare odgovarajući samostanski propis, tako da bude u skladu s potrebom rata, a istodobno prikladan dostojanstvu vjerskog reda. Neki povjesničari pokazali su se skeptičnima prema izvornosti tog dokumenta, ali je sigurno da je Payens nastojao dobiti Bernardovu pomoć i da je u prvom trenutku bio razočaran time što je bio potpuno zanemaren.

Pretpostavka o tom novom vjerskom redu, koji su osnovali redovnici zavjetovani ratu, morala je u početku opatu izgledati apsurdnom, poput nečega nalik čudovišnom hibridu. Samo godinu ili dvije prije putovanja Huguesa de Payensa na Zapad on se žalio grofu od Champagne izrazivši mu iskrenu suzdržanost jer je Payens odustao od ulaska u Citeaux, kako bi postao templar. Istina, Bernard nije tako pretjerano strog kao Petar Damiani, ali i odviše dobro poznaje životne navike svjetovne konjice jer joj je i sam po rođenju pripadao i bio je sumnjičav da se one mogu pomiriti s prirodom bilo kojeg vjerskog reda.

Nadutost, ljubav prema raskoši i razmetanju, prezir prema ljudskom životu, sklonost agresivnosti i nasilju koje je mentalitet ratničke aristokracije hvalio kao izraze najveće odlike viteza, te specifična etika rata kao aktivnosti dominantne skupine, krv visoke vrijednosti, navodili su ih da uznose borbu samu po sebi. Nekoliko desetljeća kasnije trubadur Bertrand de Bom ovako će opjevati podvige provansalskih vitezova koji su s izbijanjem prvih cvjetova na početku proljeća obnavljali krvave sukobe:

Mlat, mač i štit i šaren šljem,
kad okršaj se zametno,
tu vidjet ćemo razlomljen,

vazale stradat zajedno,
dok ranjenih i mrtvih konji će pusto posrtat,
a kad se upuste u rat svi ljudi plemске krvi,
žele tek sasjeć ruku, vrat: bolje je mrijet no uzmicat.

Kažem vam, takvu meni slast
ne pruža jelo, pilo, san,
ko „Udri, udri“ začut glas
s obiju strana - slobodan
dok njišti konj u šumi,
i „Pomoć, pomoć“ viku čut,
malen i velik vidjet trup
gdje travnat jarak puni,
mrtvace što im probi grud
kićena koplja komad krut.

Založite, baruni,

I zadnji dvorac, selo grad,
samo ne prekidajte rat

dok su njegovi suvremenici predani ljubavnoj lirici slavili preljub
mladih vitezova sa ženama njihovih starijih feudalnih gospodara.

Kako se moglo zahtijevati da vitezovi Hrama, potekli iz tog svijeta i
odgojeni od djetinjstva s tim uzorom ponašanja, preko noći prekinu
takav stil života? Bernard, koji poznaje moć pokornosti i askeze, i
Hugues de Payens, koji je proživio patnje hodočasnika i nepobjedivu
nostalgiju za Jeruzalemom, dobro znaju da postoji samo jedan
način: izdvojiti one među njima koji posjeduju izraženiji vjerski
osjećaj od ostalih, obučavati ih i pripremiti na život novog reda kroz
dugi i krajnje kruti put discipline.

Bernard poznaje težak položaj koji pritišće Svetu Zemlju i spreman
je moralno potpomoći nastanak novog reda, ali je tvrdoglav čovjek i
nije voljan praviti kompromise s vlastitim uvjerenjima. Ostavio je
Huguesa de Payensa da dugo čeka, tako da je bilo potrebno mnogo
poziva. Odgovorit će kasnije i njegova će podrška biti odlučujuća za
sudbinu Hrama, ali samo zato što je uspio naći formulu koja može
zadovoljiti papu i Balduina II., a da ne izda dobre namjere koje su
nadahnjivale vitezove-pokajnike, redovnike u Hramu Gospodnjem.

4.RAT / ASKEZA

Između 1135. i 1137. g., u vrlo osjetljivom trenutku za tek osnovani red, sveti Bernard sastavlja pohvalni traktat pod naslovom U pohvalu nove vojske. To su bili odlučujući trenuci: zakoniti papa Inocent II. još je prisiljen na progonstvo, a Bernard, postrojivši se u prve redove u borbi za obranu legitimnosti njegova položaja na apostolskom prijestolju, godinama je neumorno radio na posredovanju kojem su se pokorili suvereni Francuske i Engleske, car Lotar III., mnogi biskupi važnih sjevernotalijanskih gradova. Na koncilu u Pisi 1135. g., koji označava važan korak u pobjedi Inocenta II. i u povijesti templara, papa osobno ratificira propis novog reda i vjerojatno upotpunjuje njegov nacrt pridodajući listu vjerskih praznika koje će redovnici Hrama morati posebno svečano poštovati. Bernardova rasprava, koji u tom dijelu razrađuje čak obrazac svetog ratnika u liku idealnog viteza templara, znao je pomiriti izvornu duhovnost vitezova redovnika pri kanonicima Svetoga groba s težnjama koje prevladaju u vjerskoj kulturi Europe njegova vremena.

Redovnički kanonici koji su prihvatili Huguesa de Payensa i njegove drugove, budući da su bili augustinci, u nekim su aspektima imali radikalno drugačije vjersko poimanje od onog sv. Petra Damianija i mnogih samostanskih sredina Zapada. Za prve vjerski je život bio u prvom redu služba drugima, naročito slabima, shvaćena kao svakodnevna borba oružjem vjere protiv zla u svijetu; sveti Augustin cijenio je djelo onoga koji svoj život stavlja u obranu potlačenih kao pravedni rat (*bellum iustum*), u ime vrhunskog dobra mira, a njegovo se teoretiziranje zaodjenulo vojnim simbolizmom.

Treba se sjetiti da je u kulturi Istoka obrazac vjerskog borca bio jako ukorijenjen i preobražen mističnim svjetlom. Ako prijeđemo preko kontroverznog i neriješenog povijesnog pitanja je li na templare utjecao ili nije ribat, odnosno ideja svetog rata kako je zamišljen u islamskoj sredini, treba se sjetiti da Biblija sadrži razne obrasce ljudi proglašanih svecima zbog činjenice da su se borili za obranu svoje vjere; u prvom redu kralj David, vođa svog naroda i Božji izabranik, ali i Gideon, kojeg je također Bog izabrao da vodi svoje vojnike k pobjedi. Ti uzori vrednuju lik vjerskog ratnika u mističnom i junačkom

smislu, lik koji je već uvelike uzdizao Stari zavjet, a koji je militantna duhovnost augustinskih kanonika predlagala u obrambenoj funkciji za jamčenje spasa najslabijih.

Kad su se Payens i njegovi drugovi prijavili kanonicima Svetog groba s ponudom da se bore za obranu hodočasnika, kanonicima sigurno nije bilo teško shvatiti vrijednost i pravednost te inicijative; s obzirom na vrlo nesigurne uvjete u Svetoj Zemlji, ti vitezovi, hranitelji nenaoružanih, mogli bi preuzeti na sebe pravednu zadaću, služeći svojim oružjem Bogu kako bi dobili oprost grijeha.

Da je takav obrazac predložen u zapadnom društvu, gdje je crkvena kultura i dalje sa sumnjom gledala na uporabu oružja i s obzirom na stalno nasilje koje su bande na konjima vršile nad nenaoružanima, templarski bi plan bio odmah osuđen; možda je stoga sveti Bernard, do kojeg su stigli Hugues de Payens i pismo (vjerojatno, iako ne sigurno) kralja Jeruzalema koji je od njega tražio besmislenost da napiše samostansko pravilo „koje nije u neskladu sa zveketom oružja“, isprva odlučio odgovoriti vrlo znakovitom šutnjom.

Payensov boravak u Europi, njegovi razgovori s raznim vladarima, s papom, ponovljeni pokušaji objašnjavanja samom Bernardu, vjerojatno su utjecali na to da u zapadnom društvu sazrije realističnije gledanje na uvjete života u Svetoj Zemlji, u svjetlu kojih je plan koji je zagovarao kralj Jeruzalema počinjao izgledati sve manje paradoksalno.

I nakon što je bolje upoznao duhovne zahtjeve koje je gajila Payensova bratovština, cistercitski redovnik poduzima odlučujući korak; unatoč prividu, duhovni obrazac zaređenih vitezova Svetoga groba i onaj kojem je pristupio sv. Bernard imaju važne zajedničke točke, i upravo na njima treba poraditi da bi se dalo životno pravilo prihvatljivo vjerskoj kulturi Zapada.

Nakon moralne krize koju je proživjelo benediktinsko monaštvo u vrijeme raspada karolinškog carstva, središte Cluny u Burgundiji postalo je pobornikom korjenite reforme običaja obilježene ponovnim promicanjem temeljnih vrednota kao što su askeza, neporočnost i odbijanje svake napasti koja dolazi iz svjetovnog života. Intelektualci koji su prihvatili taj životni izbor željeli su unijeti novi obrazac

duhovnosti i među laike te tako potaknuti veće privođenje običaja kršćanstvu, naročito u novim kategorijama moćnika koje su nastale od propadanja karolinškog carstva, čija je kultura još dramatično sličila poganskoj tradiciji jer je cijenila uporabu sile, pa čak i nasilja.

Godine 930. opat Odon iz Clunyja napisao je biografiju svetog Gerarda d'Aurillaca, velikog feudalnog gospodara koji je zaslužio svetost živeći kršćanski svoj društveni položaj, odnosno služeći se svojom moći, pa i vojnom, ne za pljačkanje već za obranu nenaoružanog puka i Crkve. To je djelo imalo izrazito propagandnu namjeru jer je autor htio pokazati da je i kategorija potentes (naoružanih konjanika) mogla služiti Bogu ako je poštivala Božji zakon i suzdržavala se od neopravdanih nasilja.

Iako je obrazac koji je predložio opat Odon bio još uvijek vrlo blizak asketskom liku redovnika, jer je sveti Gerard prihvatio neporočnost i gajio prezir prema vanjskom svijetu, što je bio tipičan osjećaj reformiranog monaštva, ta klinijevska obveza da se životni stil vojnih elita privede kršćanstvu nastavit će se i stotinu godina kasnije, a ista će sredina predložiti biografiju jednog drugog svetog ratnika, koji je postigao svetost živeći životom „normalnijim“ za čovjeka njegove klase: radilo se o svetom Bourckhardu, grofu od Vendomea, koji je pod starost ušao u samostan, nakon što je proveo život dostojan hvale kao pravedan feudalni gospodar, vjeran suprug i odan sluga kralja Huga Capeta.

Iz reformiranja duhovnosti Clunyja rodila se duhovnost Citeauxa, koju je prihvatio sv. Bernard, obogativši je svojom vrlo uzvišenom mistikom i vrlo gorljivom djelatnošću propovijedanja. Cistercitsko je monaštvo od svog izvora „naslijedilo“ zadatak da potiče na veće privođenje kršćanstvu svjetovnih običaja; zadaća koju je Bernard riješio uvjerivši i neke od svojih rođaka i druge ljude iz aristokratske klase, poput grofa od Champagne, da prihvate samostanski život.

Razmišljajući dugo o molbi koja dolazi iz Jeruzalema, opat je postao svjestan da duhovni obrazac vitezova posvećenih Svetome grobu nije uopće u opreci s njegovim uvjerenjima; nudi za milites put da izbjegnu prokletstvo i nasilje svjetovnog života jer ih obavezuje da se služe oružjem samo za obranu pravedne stvari, dakle, doprinosi da život i mentalitet svjetovnih elita postane kršćanskiji. To je isti cilj

za koji reformirano redovništvo, s Clunyjem i Citeauxom, aktivno radi već dva stoljeća.

Ključ problema ležao je u pokajničkoj namjeri vitezova posvećenih Svetome grobu i u potpuno obrambenim namjerama koje su obilježavale prvotnu bratovštinu Huguesa de Payensa; jedan od najvećih poznavalaca djela sv. Bernarda, Jean Leclercq, definirao je propis templara „bernardovskom ispravom za ograničavanje nasilja“.

Cilj je onoga koji postaje templar okajati svoje grijehе stavljajući život na kocku kako bi zaštitio Jeruzalem i Svetu Zemlju; to je neka vrsta doživotnog križara, a ako umre, njegova će duša biti duša čovjeka poginulog u službi Crkve i vjere. Ubijanje Saracena značilo bi ubijanje ubojica, uklanjanje onih koji se stavljaju u službu zla; ne ubojstvo, već ubojstvo zla. Kao što arkandeo Mihael, vođa nebeskih četa protiv sila tmine, probada demona u velikoj bici Sudnjeg dana, i templarski će vitez postati slugom vjere boreći se i dajući svoj život. Zar i sama Djevica, prema kojoj Bernard gaji vrlo jaku odanost, nije ona koja će svojom nogom zgaziti glavu zmije, utjelovljenja zla?

Etika rata koju su zapadnjački vitezovi razvili u svom svijetu mogla se uistinu pokazati korisnom za pravednu stvar, obranu od oružanih napada Saracena, a templari su doista mogli mnogo učiniti za zaštitu kršćanskog stanovništva u Svetoj Zemlji. Ali sve to ne bi moglo postojati kad bi red izgubio svoje izvorno obilježje pokore i duhovnog siromaštva; urođena nadutost vitezova mora se obuzdati neumoljivim vježbanjem osobnog pokoravanja, kako bi duh poslušnosti bio uvijek ispred materijalnih ciljeva i kako bi ideja prevagnula nad čovjekom. Hramu će biti potrebna vrlo stroga disciplina, takva da obuzda ponos i želju za osobnom afirmacijom koji obilježavaju članove vojne aristokracije; ako žele postati zavjetovani redovnici, morat će naučiti podčinjavati se režimu apsolutne pokornosti, odričući se čak i slobodne volje da bi se potpuno prepustili volji pretpostavljenih.

Na taj bi način nastao homogen i jako povezan organizam, koji je mogao uzorno funkcionirati samo ako zapovjednici zadrže strogi nadzor i neumoljivu disciplinu. Red templara mogao bi postati čak uzorom savršenstva u kršćanskom društvu, ali su njegovi čelnici morali preuzeti na sebe velike moralne odgovornosti u odnosu na Crkvu koja ih je primala u svoje redove; ako su se osjećali

sposobnima izdržati to breme, Bernard je bio spreman dati svoj pristanak i staviti u službu templarske stvari svoje izvanredne duhovne i intelektualne sposobnosti.

5. SNAGA IDEALA

U Troyesu se osjeća Bernardov ugled i opat dobiva mandat da sastavi pravila novog reda. Povjesničarka i filologinja Simonetta Cerrini brižljivo se potrudila rekonstruirati biografije glavnih vjerskih i svjetovnih vođa prisutnih na koncilu: osim starog osnivača Citeauxa, Stefana Hardinga, i drugih istaknutih članova cistercitskog reda, bilo je i mnogo drugih osoba bliskih Bernardovim duhovnim i političkim usmjerenjima, kao da je dugo radio pripremajući teren kako bi red koji je nastajao bio prihvaćen. Predgovor pravila ne skriva da je unutar koncila bilo rasprava, pa i sukoba u vezi s nekim običajima kojih su se Payensovi drugovi držali do tog trenutka, ali se bez prevelikog pretjerivanja može reći da je Bernard u Troyesu organizirao pravu mrežu suglasnosti kako bi taj plan s kojim se već slagao mogao dobro završiti.

Bilo je odlučeno da fratri nastave živjeti prema običajima kojima su se već u prošlosti služili Payens i njegovi drugovi, i koji su podvrgnuti pažnji koncila, ispravljani, obogaćeni i kanonički ozakonjeni kao pravilo novog reda. Na duhovnom planu Bernard daje ime Hramu utiskujući mu svoj znak, iako poštujući njegovo izvorno augustinsko obilježje; redovnici će živjeti samostanskim načinom života vrlo sličnim cistercitskome, ali će u liturgiji slijediti ordinarij kojim su se služili kanonici Svetoga groba, a osim toga će se pokoravati posebnom obredu za Djevicu kojoj je red bio posvećen.

Nakon smrti antipape Anakleta II., 1138. godine, borba zakonitog pape Inocenta II. za ponovno zadobivanje apostolske Stolice već je bila pri kraju, zahvaljujući također i stalnom djelovanju učitelja sv. Bernarda, koji mu nije nikada uskratio svoju podršku moralnog autoriteta i oslonac svojih izuzetnih komunikacijskih sposobnosti. Antipapa Viktor IV., koji je naslijedio Anakleta II., službeno priznaje nezakonitost svog položaja i pokorava se papi, koji se napokon može vratiti u Rim. Nakon nekoliko mjeseci, 1139. g., Inocent II. će izdati glasovitu apostolsku privilegiju naslovljenu *Omne datum optimum* koja će stvoriti bitne pretpostavke za razvoj Hrama: kao zahvalnost za krv ponuđenu za obranu kršćanske vjere, templarima je dana potpuna autonomija samostanske i svjetovne crkvene

hijerarhije, odnosno red je oslobođen čak i poslušnosti patrijarsima i ostajao je odgovoran samo papi. Meštar i glavni kapitul reda moći će upravljati njegovim životom i običajima bez ičijeg uplitanja, izuzevši ulogu samog pape, a kako bi postigli da ta neovisnost postane konkretna činjenica, templarima je dana mogućnost da imaju vlastite svećenike oslobođene pokornosti biskupima i nadbiskupima. Privilegija je sadržavala i povlastice ekonomskog tipa: tijekom idućih desetljeća pape su je potvrdili i obogatili s namjerom da Hram bude oslobođen uobičajenih poreznih nameta kako bi sva njegova sredstva bila namijenjena križarskom angažmanu i da bi jamčili njegovu potpunu autonomiju od svjetovnih i crkvenih vlasti kako bi se izbjeglo da vladari, feudalci ili biskupi prisile templare da ratuju u službi nekog njihova posebnog interesa.

Omne datum optimum upotpunjuje potporu koju je dao Bernard širenjem svoje propagandne rasprave *In lode della nuova milizia* (U pohvalu nove vojske). Privilegija, koju je tražio i dobio od svog učenika Inocenta II. u trenutku kada papa, konačno pobjednik, nije mogao ništa uskratiti svojem učitelju, ekonomski je i politički temelj za početak rasta reda, a uskoro će se pokazati i njezini izvanredni učinci. U roku nekoliko godina Payens i njegova subraća vodit će mrežu naseobina (mansiones, odnosno kuća), tako široku da se javila potreba za podjelom reda na provincije, od kojih je svakom upravljao posebni supervizor. Društvo će hvaliti junaštvo templara podržavajući njihovu stvar naklonošću i darovima, a mnogi plemići, iako nastavljajući živjeti svjetovnim životom, tražit će duhovno pristupanje templarima koji će ih idealno primiti u svoje redove.

Veliki moralni uspjeh novog reda objašnjava se u svjetlu onoga što je tvrdio kroničar i mistik Guibert de Nogent: ako je Bog podijelio društvo u tri osnovna reda (ordines) - povjeravajući jednome zadaću da se moli za sve (ljudi od vjere), jednome da radi za sve (seljaci i zanatlije), a jednome da se bori (plemstvo) kako bi branio prva dva - u vitezovima Hrama, eto, ostvaruje se pravo zemaljsko i duhovno savršenstvo, budući da oni u sebi sjedinjuju zadaću dviju viših klasa (Crkva i plemstvo) postajući u izvjesnom smislu stupovima svijeta.

U redovniku-ratniku Hrama krotkost i poniznost pravog redovnika pridruživali su se hrabrosti i plemenitosti namjera pravog viteza; kako

bi se objasnilo tajanstveno značenje pečata koji prikazuje dva viteza što jašu na istom konju, predloženo je više tumačenja, a ono najvjerojatnije povezuje ga s dvostrukom moralnom naravi templara koja ujedinjuje materijalne vrline ratnika s duhovnim krepostima redovnika.

Osim toga, činjenica koja je možda mogla učinkovitije dirnuti imaginarij vojne aristokracije prema kojoj je bilo usmjereno novačenje, u templarskom se vitezu savršeno ostvarivao onaj ideal fizičke moći i unutarnje snage koji je toliko uznosilo društvo XII. stoljeća i koji se izvanredno slavio u imenima dvojice ratnih drugova Orlanda i Olivera, junaka epske borbe protiv saracenskog neprijatelja:

Roland je srčan, a Oliver mudar;

Obojica su čudnog junaštva.

Otkad su se latili konja i oružja,

Ne bi se manuli boja makar poginuli.

Kakva dva junaka, a još kako otmeno zbore!

No podli pagani dotle pomamno jezde

Bernard je bio odviše inteligentan i realističan čovjek da bi se zavaravao mogućnošću da se svi templari mogu prilagoditi uzvišenom uzoru proizašlom iz mistične vizije svijeta i čovjeka; ali bilo mu je važno pružiti im ideal, ogledalo ponašanja i etički horizont koji mogu uvijek držati na umu i gledati sa žaljenjem svaki put kad zapadnu u zabludu.

6. NAORUŽANI REDOVNICI?

Hugues de Payens je na koncilu u Troyesu izložio običaje kojih se držala njegova bratovština do tog trenutka, kako bi ih koncilski redovnici procijenili i odlučili koje treba odbaciti, a koje zadržati u novom pravilu koji će odsad propisivati život budućeg vjerskog reda. Nakon dugih rasprava punih kolebanja i ponekog sukoba, koncil je formulirao vjerski obrazac koji je dosta dobro odgovarao molbi koju je uputio Balduin II. u svom navodnom pismu svetom Bernardu; etika i stil u skladu s potrebama rata, ali koji istodobno nisu u suprotnosti s dostojanstvom vjerskog reda.

Povjesničari su se dugo pitali o ulozi koju je igrao sam svetac u osnivanju reda. Sredinom šezdesetih godina njemačka znanstvenica Anne Marie Bulst-Thiele tvrdila je da je cistercitski pečat prevagnuo u razvoju reda, za razliku od Hansa Eberharda Meyera, po čijem je sudu benediktinski doprinos bio odviše precijenjen na štetu drevnijeg istočnjačkog korijena koji je predstavljao prvu pravu vokaciju Payensovih drugova. Ipak izgleda da izvori daju za pravo oboma, a da dvije komponente nisu nužno u sukobu; jer ako je uistinu sv. Bernard bio tvorac templarskog pravila kako je izričito izjavio u predgovoru teksta koji je odobrio koncil u Troyesu, istina je također da su prvi templari zasnivali svoju specifičnu etiku na augustinskoj i istočnjačkoj duhovnosti kanonika koji su ih ugošćavali i koji su im dali osnovno vjersko obrazovanje i ordinarij liturgije Svetog groba, koji je Hram nastavio slijediti sve do svog kraja.

Bilo je i drugih elemenata istočnjačkog porijekla koji su ostali u običajima templara (poput moljenja čela položenog na zemlju), a koji su vjerojatno u očima zapadnjačkih suvremenika pridavali redu egzotičan izgled i koji su možda čak zlonamjerno upotrijebljeni u vrijeme procesa koji je pokrenuo francuski kralj kako bi se stvorila pretpostavka da su redovnici prihvatili tajne heretičke doktrine. Rasprava među povjesničarima, koja se još nije iscrpila, ne može ipak dovesti u sumnju doprinos sv. Bernarda temeljima templarskog pravila u kojem prevladava vizija askeze, koju su ti naročiti redovnici ostvarili kroz dvostruki napor borbe protiv fizičkih neprijatelja i protiv onih duhovnih, u obliku iskušenja.

Povjesničari su također dugo raspravljali treba li templare smatrati članovima samostanskog reda u pravom smislu riječi, odnosno redovnicima jednakim ostalim predstavnicima posvećenog života. Glavnu teškoću koja se postavlja pred onoga tko želi razmatrati Hram kao samostanski red predstavlja činjenica da njegovi predstavnici nisu primali svećeničko posvećenje i nisu nikada postajali svećenici, suprotno onome što se obično događalo s većinom članova drugih vjerskih redova.

U slučaju templara religiozno zvanje imalo je nepovratni i trajni karakter, ali se ograničavalo na uzimanje triju zavjeta: siromaštva, pokornosti i neporočnosti. Pristup višim redovima, pravom svećeničkom zvanju koje je davalo mogućnost da se dijele sakramenti, nije im bilo moguće jer je posebna kanonska zabrana već stoljećima branila svećenicima da se bore i proljevaju krv. U već spomenutoj povlastici Omne datum optimum papa Inocent II. postavio je pravne temelje da bi red u budućnosti mogao imati vlastite kapelane. Radilo se međutim o svećenicima koji su postajali dio Hrama kad su već u svijetu primili svećeničko posvećenje, i bilo im je apsolutno zabranjeno sudjelovati u borbama.

Iako su argumenti učenjaka vrlo valjani, ne smije se zanemariti mišljenje sv. Bernarda koje je bilo pretpostavka rođenja templarskog reda, a on, čini se, nije imao sumnji:

Stoga je stvar dostojna divljenja i prekomjerno jedinstvena vidjeti kako su oni blaži od janjaca, a istodobno, suroviji od lavova, tako da sumnjam je li ih bolje zvati redovnicima ili vojnicima, osim ako možda nije prikladnije zvati ih na oba načina, budući da njima ne nedostaje ni blagosti redovnika ni hrabrosti vojnika.

Neki tragovi pokazuju da se tijekom gotovo dva stoljeća svog postojanja red donekle laicizirao, s postupnim smanjenjem broja svećenika koji na vrhuncu ranog četrnaestog stoljeća nisu više bili u svim prebivalištima. U ovoj fazi u nekim perifernim prebendama služili su plaćeni, odnosno netemplarski svećenici, često iz prosjačkih redova koji su kružili po raznim sjedištima određenog područja kako bi svima osigurali minimum vjerske službe. Prema pravilu templari su morali slijediti svakodnevni iter od devet

liturgijskih sati molitve koji su određivali dnevni raspored, pa je stoga vjerojatno da se samostanski život redovnika osiromašio u odnosu na prošlost. Isto je tako sigurno da su još početkom četrnaestog stoljeća templare i dalje smatrali uistinu vjerskim redom.

Kad je 1307. g. francuski kralj Filip Lijepi proizvoljnim činom dao zatvoriti sve članove reda prisutne u njegovom kraljevstvu, pokrenuvši na taj način mehanizam suđenja, pokušao je prebaciti proces na građansko područje s argumentima da templari nisu redovnici već vojnici, pa stoga sudska nadležnost nad njima pripada svjetovnoj vlasti, a ne papinskoj. Vladar je nastojao osigurati svoje zahtjeve pozivajući sa na autoritativne teologe sa Sorbonne i potičući ih da pismeno izjasne svoje mišljenje. Nakon više od dva mjeseca čekanja teolozi su odgovorili da je uhićivanje koje je kralj izvršio bilo ilegalno: vojevanje i život posvećen vjeri ne isključuju se ako je ratovanje posvećeno obrani vjere. Templare je ustanovila Crkva kao vjerski red; njegovi članovi vrše samostansku djelatnost, stoga je u pravom smislu riječi vjerski red, pa pravna nadležnost nad njim može pripadati samo Crkvi.

Bez obzira na tehničko-pravne rasprave i napade s političkim ciljem, templari su zapravo uzimali tri sveta zavjeta samostanskih redova, odnosno zavjet siromaštva, poslušnosti i neporočnosti, i njihov je dnevni raspored oblikovan, uz neke varijante, na temelju benediktinskih pravila. Poštovao se osnovni princip ora et labora (moli i radi) jer se njihov život dijelio između vjerskih dužnosti s jedne strane (odnosno zajedničko moljenje u liturgijsko vrijeme i slušanju misa prema ordinariju uobičajenom pri Svetom grobu) i fizičke aktivnosti s druge strane, koja je u specifičnom slučaju bila borba i svakodnevno vježbanje koji su bili potrebni za pokretljivost u vrlo teškoj željeznoj košulji i drugim dijelovima oružja koji su u XII. stoljeću prekrivali viteza od glave do pete.

Odjeća redovnika-ratnika obavezna i „propisna“ kao kod prave moderne vojske odražavala je ovu dvostruku potrebu: potpuno bijela za vitezove, a smeđa za pobočnike, sastojala se od temeljne opreme - rublja (gaće, čarape i košulje) iznad kojeg se nosila samostanska tunika za život u samostanu i kratka tunika sa žičanom košuljom te ostala zaštita za vrijeme vojnih aktivnosti. Za vrijeme koncila održanog u Parizu 1147. g. papa Eugen III. odlučio je dati

templarima povlasticu da nose križ od crvene tkanine našiven na lijevom ramenu kako bi odmah bila vidljiva njihova posvećenost mučenštvu.

Templarski red, u svojoj dvostrukoj prirodi vjerske ustanove i odabranog vojnog korpusa, bio je glavni predstavnik i najbolji simbol razdoblja križarskih ratova.

III. *TEMPLARSKI KODEKS ČASTI*

1.PLEMENITI DUH VITEŠKE ETIKE

Sveti Bernard nimalo ne oklijeva kad u templarskom modelu uočava novi životni položaj pojedinaca koji pripadaju viteškom staležu:

Namjeravam navijestiti novi rod vitezova, potpuno nepoznat u prethodnim razdobljima, koji, ne štedeći snagu, vodi borbu na dva fronta, kako protiv mesa i krvi tako i protiv zlih duhova koji lutaju zrakom.

Takva je identifikacija stalna u njegovoj raspravi. Iz posve praktičnih razloga, templar je mogao poteći samo iz redova vojne aristokracije, jer je morao biti u stanju suprotstaviti se neprijateljima u trenutku rata koji se pretežno vodio na konju. Nije bilo nikakve namjere da se a priori isključe drugi društveni slojevi: potrebama Svete Zemlje služio je jednostavno sloj ratnika na konju, pa ga je prema tome trebalo privući na preobraćenje. Ta je činjenica stoga uključivala važnu posljedicu, koju je sv. Bernard vjerojatno uočio kao korisnu u procesu indoktriniranja novaka: kao vitezovi, odnosno vojnici, kandidati su već u svjetovnom životu primili potrebnu obuku u poštivanju nekih vrijednosti koje su se pokazale vrlo korisnima i za novi red.

Sveti Bernard i koncilski oci ustanovili su u Troyesu templarski model krenuvši od temeljne spoznaje: kao što se iz željeza ne može iskovati zlato, da se poslužimo pučkom izrekom, nezamislivo je na taj novi vjerski red primijeniti shemu životnih običaja koji su se poštivali u samostanskim sredinama. Templar bi bio redovnik u pravom smislu riječi, ali nadasve u duši, budući da su potrebe te posebne vokacije nametale da iz svog stila života izbacij sve ono što je bilo najtipičnije za samostanski izbor; odnosno odricanje od svijeta i mučenje tijela.

Ovi se vitezovi nisu nikada mogli potpuno odreći svijeta jer su prvenstveno bili stvoreni da brane Kraljevstvo Jeruzalema, a ta posebna vokacija reda nametala im je sklapanje trajnog odnosa s kraljem te zajedničko djelovanje u suglasju s političkim strategijama. Sama vojnička djelatnost onemogućavala je prakticiranje posta i drugih oblika pokore (kao što je nošenje kostrijeti) koji bi oslabili tijelo; a stalna obuka, neophodna za održavanje uvježbanosti za borbu, neizbježno je život u samostanu činila nekom vrstom nastavka svjetovnog života.

Bernard je vodio skupinu koncilskih očeva u vrlo realističnoj operaciji: budući da je Svetoj Zemlji bila potrebna vjerska vojska, trebalo je dobro proučiti obilježja svjetovne konjice i nastojati izdvojiti, između njezinih brojnih, često nasilnih ili negativnih obilježja, one odlike koje su bile prikladne da se prilagode poukama kršćanskog morala. A kad ih utvrde, pobrinut će se da ih prikladnom doktrinom uzdignu te da se razvijaju nametnuvši redu ciljanu disciplinu, kako bi postali stupovima novog, uzvišenog kodeksa ponašanja.

U etici vojne aristokracije bile su izdvojene četiri glavne točke koje su pristajale tom ambicioznom planu: kult fizičke snage, hrabrost povezana s osjećajem časti, odanost vlastitoj grupi te duh požrtvornosti. U stvarnoj praksi često su bile pomiješane s drugim ponašanjima vrijednim osude: neumjerenom uporabom nasilja, bahatošću i željom za isticanjem pred drugima, oportunistom i kršenjem dužnosti, te neosnovanom drskošću.

Stoga su se četiri vrline viteškog mentaliteta pridružile isto takvim kršćanskim vrijednostima koje su pristajale tom slučaju, te su uključene u područje pojmovnog obzora koji će templara učiniti nekom vrstom savršenog viteza, koji će se kasnije sublimirati ispovijedanjem vjere.

Iz toga je proizašao vrlo plemenit, ali doista vrlo zahtjevan obrazac života. Idealni templar, kako ga je zamislio sveti Bernard, izgledao je jako elitistički: život u redu bio je prikladan za mali, probrani broj vitezova koji će primjerene fizičke i psihološke osobine povezati s vrlo izraženim vjerskim osjećajem.

2.ZNAKOVI PONIZNOSTI, ZNAKOVI IZVRSNOSTI

Ponos vojne aristokracije bio je sigurno najteža prepreka koju je trebalo nadići kako bi došlo do osnivanja vjerske vojske: mentalitet tog sloja doista ga je poistovjećivao s vlašću i nadmoći nad ljudima, a članovi viteške skupine bili su njime zadojeni kroz obrazovanje i kulturu porijekla. Kako pomiriti identitet i samostanski poziv s onim što je kršćanska tradicija smatrala smrtnim grijehom, ali što se u trenutku bitke moglo pokazati snažnim poticajem za davanje dokaza hrabrosti i ratne učinkovitosti? Rješenje tog problema bio je vješt kompromis: morali su biti vrlo ponizni, a u cjelini ponosni što pripadaju Hramu.

Red je u kršćanskom smislu predstavljao savršeno jedinstvo, zajednicu odabranih boraca koju nije smjelo uznemiravati kukavno, nepristojno, vulgarno ponašanje; da bi se moglo zaslužiti, a pogotovo podržavati divljenje koje su svjetovnjaci iskazivali prema članovima reda, bilo je potrebno podvrgavati se krutoj disciplini u svim okolnostima, pa i u najobičnijim situacijama u vrijeme mira.

Subrača koju su slali među svjetovnjake da obave neku zadaću morala su živjeti besprijekorno kako bi se izbjeglo izazivanje bilo kakve kritike, a istodobno učinilo sve moguće da sačuvaju samostanske običaje Hrama i za vrijeme svog boravka u svjetskom životu. Pravilo izričito nalaže da se svjetovnjacima dade opipljiv primjer svetosti i umjerenosti. Stoga se templar mora držati svih propisa na koje je obvezan i truditi se što je više moguće da na svakoga ostavi izvrstan dojam.

Morao se njegovati vanjski izgled templara kako bi se pokazao osjećaj za red i čistoću, ali istodobno nadahnjivati na skromnost kojom se moralo odlikovati svako njihovo ponašanje. Opis koji nam daje sv. Bernard u svojoj raspravi je rječit:

Krate kosu vjerujući u izreku apostola da je sramota za čovjeka njegovati kosu. Nikad nakićeni, rijetko oprani, pokazuju se pretežno sa zapuštenom ili kuštravom kosom, prljavi od prašine, kože tamne od uporabe oklopa i sunčevih zraka.

Iako se vjerojatno radi o pretjeranoj slici kako bi se istaknula uzdržljivost templarskog života u odnosu na pretjeranu frivolnost svjetovnih vitezova, koje je svetac ismijavao kao skup mekušaca odanih raskoši:

Vi kitite konje svilenim tkaninama, a iznad oružja nosite ne znam kakve valovite koprene, bojite koplja, štitove i sedla; ukrašavate zlatom, srebrom i dragim kamenjem uzde i ostruge. (...) Gajite dugu kosu poput žena što predstavlja zapreku vidu; sputavate hod dugim i providnim tunikama, sakrivajte osjetljive i nježne ruke širokim rukavima.

Potrebna oprema koju je svaki redovnik-templar morao posjedovati sadržavala je nekoliko komada lanene odjeće, što je osiguravalo dobar stupanj higijene s obzirom na običaje vremena: osnovno rublje bilo je dvostruko da bi omogućilo promjenu za vrijeme pranja, a tome se dodavao stolnjak za jelo i ručnik za glavu, koja očito nije morala biti potpuno obrijana.

Zabrana kupanja bez traženja dozvole zapravo je bila predviđena običajima, ali vjerojatno jer se smatralo da neumjereno obavljanje takvog običaja može izvrnuti opasnosti ili barem oslabiti tijelo: ona doista pripada popisu zabrana koji je sadržavao i puštanje krvi, uzimanje lijekova, samovoljno izlaženje u šetnju gradom, podbadaње konja na neobuzdani trk.

Koncilsko pravilo vrlo je jasno objašnjavalo da izgled templara mora biti nadahnut zdravim principom prave mjere, dostojanstva, doličnosti kako ne bi izazvao kritike zlonamjernih: unutarinja i vanjska čistoća smatrala se neophodnom za onoga tko služi Bogu, slijedeći Božju zapovijed: „Budite čisti jer sam ja takav“. Druga zapovijed predviđa da redovnicima bude oprošteno ako za liturgijskih sati odmah ne potrče na molitvu na zvuk zvona, u slučaju da mijese kruh, kuju željezo, potkivaju konja ili peru glavu. Zajednički život i vrućina sirijsko-palestinskog područja nametali su da se, što je moguće više, izbjegava širenje nametnika.

Bezuvjetno je ukinuta obuća s uzdignutim vrhovima koja je bila uvelike u modi kod svjetovnog plemstva, a isto tako i duge halje koje su davale veći zamah i dostojanstvo stasu; templarska odjeća

morala je zadržati duljinu prikladnu za ratnu djelatnost, dakle ne ometati slobodu pokreta, ali ni činiti smiješnima redovnike otkrivajući im previše noge.

Materijali su morali biti skromni poštujući izvorni duh koji je nametnuo Hugues de Payens: vrlo skromna lanena tkanina za odjeću pobočnika, nešto bolja za odjeću vitezova, ali u svakom slučaju uvijek niske kvalitete; krzna su bila dozvoljena samo ako su bila ovčja ili janjeća, ogrtače su dobivali u dvije verzije, od kojih je jedna bila podstavljena perjem protiv hladnoće, a općenito sva je odjeća morala biti tek dovoljna za jednu osobu.

Noćna oprema sadržavala je madrac ispunjen slamom, plahte i deku, koju se moglo zamijeniti poplunom od vune ili grubog lanenog samta. Sva odjeća i predmeti koje je templar nosio do primanja zavjeta morali su se ostaviti sukнару, koji je u svakom slučaju morao odbiti skupocjeniju odjeću kao što su šarene tkanine ili one obojene u grimiznu boju; svjetovna odjeća novog subrata darivala se kao milostinja siromašnima koji bi je zatražili ili ustupila pobočnicima, što je moglo biti još jedan znak njihova nepotpunog integriranja u templarsko bratstvo, barem u prvim desetljećima. Pored osobnog dostojanstva, i želja da se osudi moda svjetovnog života nametala je običaj da zadrže kratku kosu, bradu i brkove; suknar je imao zaduženje da pregleda subraču i nametne ispravljanje onoga što nije bilo izvršeno.

Red je davao oružje, simbol i očitovanje vojnog ponosa, ali je sve to moralo imati samo osnovni vid. Bili su ukinuti ukrasni oblici uobičajeni u svjetovnom životu koji su predviđali optakanje nekih dijelova zlatom i srebrom; moglo se dogoditi da neki svjetovni dobročinitelj ponekad pokloni Hramu takvo blistavo oružje kao milodar, ali je ono moglo biti primljeno samo ako je pločica dragocjenih metala bila barem djelomično izbljedjela, tako da se redovnike nije moglo optužiti da su ga kupili. Ako je naprotiv bilo još novo i raskošno, odluka je bila na meštru koji bi obično odlučio da se proda. Bile su zabranjene i navlake za štitove i koplja jer su se one smatrale nekim oblikom nepotrebne raskoši.

Vitez je raspolagao okloпом, žičanim čarapama, kacigom, mačem, kopljem, štitom, buzdovanom, oklopnim haljetkom, štitnikom za ramena, oklopnim cipelama, žičanom košuljom, pamučnom

prošivenom košuljom za nošenje ispod oklopa, dugom lanenom košuljom koja se nosila iznad kratke koja je bila dio rublja. Redovnik-pobočnik morao se zadovoljiti oklopom bez rukava, žičanim čarapama bez pojačanog prednjeg dijela i kacigom.

U trenucima mira unutar samostana, kad su redovnici mogli skinuti naoružanje i živjeti životom u ritmu rada i molitve kao i svaki drugi red nadahnut benediktinskim pravilima, iznad propisanog rublja nosili su dugu tuniku s uskim rukavima pričvršćenu u pasu kožnim pojasom i pokrivenu ogrtačem reda koji je obavijao cijelo tijelo i imao kukuljicu. Na plaštu, bilo da je bio bijel ili taman, blistala je uočljiva crvena tkanina križa koji je papa Eugen III. dodijelio Hramu na već spomenutom pariškom koncilu 1147. godine.

3. SKLADNA RAVNOTEŽA DUHA I TIJELA

Bog je odabrao takve sluge okupivši ih s granica zemlje među najjačima u Izraelu, koji će pozorno i vjerno čuvati postelju pravog Salamona, odnosno Sveti grob, sve opskrbljene mačem i vrloiskusne u ratnom umijeću.

Ideje svetog Bernarda o ustroju kakav bi imala nova templarska vojska bile su vrlo jasne: to je trebao biti korpus odabranih boraca, koji vladaju vojnim zanatom, koji već imaju potrebno ratno iskustvo koje će ih odmah učiniti korisnima za misiju i za težak zadatak zbog kojeg je Hram bio stvoren.

Običaj da se primaju djeca, koji je po benediktinskom pravilu bio dopušten, smatrao se vrlo neumjesnim i zabranjenim; red nije mogao preuzeti na sebe trošak potreban za izdržavanje tih budućih templara do trenutka kad bi postali sposobni da se učinkovito bore, a osim toga prisutnost adolescenata unutar prebendi mogla bi izazivati stalne probleme reda i discipline. Kako spriječiti prostačke šale, pokušaje bježanja izvan zidina prebende u potrazi za galantnim pustolovinama?

Stil života predviđen templarskim modelom bio je vrlo zahtjevan i uključivao je, poradi što veće učinkovitosti, da kandidat osjeća vrlo konkretnu želju za odvajanjem od svijeta i potrebu osobnog pročišćenja; treba se sjetiti da je Payensa i njegove drugove na polaganje zavjeta u Jeruzalemu potaknula upravo želja da životom odricanja okaju svoje grijehe. Takav izbor bio je prikladan za odrasle ljude, većiskusne u svjetovnom životu i kojima se možda zgadila njegova ispraznost, dakle, spremne na ono potpuno preobraćenje zbog kojeg je red bio dostojan samostanskog naslova.

Idealan templarski vitez, u očima svetog Bernarda, bio je udovac zrele dobi koji je mogao ostaviti upravljanje kućom prvorodjenom sinu kako bi ostatak svog aktivnog života posvetio vjerskoj vojsci: nešto što se nije odviše razlikovalo od onoga što je vjerojatno bio Hugues de Payens.

Pravilo koje je prihvaćeno u Troyesu ne cilja samo na ekonomske probleme koji proizlaze iz novačenja djece i adolescenata, već otvoreno priznaje da tako drastičan izbor u nezreloj dobi nosi visok

rizik kajanja i bijega; izlaže se opasnosti sablazni i ozbiljne štete moralnoj slici reda, što je svakako potrebno izbjeći.

Ti redovnici nisu mogli, poput drugih monaha, dozvoliti sebi da trape svoje tijelo i slijede one higijenske, prehrambene i psihološke navike koje bi im pomogle da ostanu vjerni svojim zavjetima: templari su se morali brinuti da se njihovo tijelo održi zdravim, učinkovitim, prikladno izvježbanim za borbu, a uzimanjem mesa i vina izbjegavala se ona fizička slabost koja je mogla biti saveznik u uzdržljivosti.

Novačenje zrelih ljudi, još sposobnih za rat, ali ne više sasvim mladih, učinilo bi podnošljivijom i obvezu neporočnosti, a istodobno bi ograničilo opasnost da neumjereni pobjegnu iz boravišta i budu otkriveni u nepriličnim situacijama. Kako bi se pomoglo njihovoj dobroj volji, brižno se izbjegavao dodir s oženjenim vitezovima koji su služili u Hramu na određeni rok i koji su morali spavati u odvojenim spavaonicama: ti revnosni vojnici koji ipak nisu prošli kroz samostansko obraćenje i koji osim toga nisu osjećali težinu vjerskih zavjeta, mogli bi uspostaviti atmosferu vojarne uz opasnost vulgarnih razgovora i izrugivanja na račun zavjetovanih templara. Iz istih razloga bio je zabranjen običaj davanja templarskog pobratimstva ženama, a redovnicima je bilo zabranjeno ljubiti čak i svoje najbliže rođakinje.

Bernard i koncilski oci vjerojatno nisu gajili odviše iluzija o mogućnosti da svi redovnici ostanu uvijek vjerni svom zavjetu čistoće, životnom principu koji je zahtijevao teška odricanja, a nadasve je bio vrlo dalek mentalitetu vojne aristokracije. Naime, čak i u najublaženijem izrazu epske, pa i dvorske poezije, pojam žene kao čistog objekta osvajanja odviše je uočljiv čak i kod viteza dostojnog divljenja kao što je Guillaume d'Orange, i gotovo ne prikriva nasilje vladajućih slojeva nad nižim klasama, kao u baladama koje govore o susretu viteza i pastirice, slučaju za koji je i vrlo profinjena Ljubavna rasprava Andree Cappellana savjetovala primjenu sile.

Pravilo predviđa da u slučaju kad redovnik dozvoli da ga zavede bludnica, ne treba to otkriti subraći, ni ti mora govoriti o tome s drugima kako se ne bi stvorili presedani i grješne misli; ako pak dođe do toga da redovnik izazove javnu sablazan time što je otkriven u javnoj kući, on gubi svoj status templara. Još početkom četrnaestog

stoljeća neki preceptor za vrijeme ceremonije ulaska pokoravali su se toj normi, vrlo realističnoj u odnosu na ljudske slabosti; nametali su novom članu da se suzdrži od pohađanja žena, a ako baš nije mogao, morao se pobrinuti da to nitko ne dozna.

Drugi dokaz realističnosti i ravnoteže dalo je sastavljanje onih odredbi koje su regulirale bavljenje lovom i turnirima, djelatnostima koje je svjetovno viteštvo smatralo svojim omiljenim rasonodama. Obično se kaže da su templarima bile zabranjene, ali to nije točno: nametnuti vitezu da se potpuno i zauvijek odrekne nečeg najuglednijeg i najzabavnijeg što je obilježavalo njegov položaj u svjetovnom životu, značilo je izlagati se opasnosti visokog stupnja prekršaja, u svakom slučaju veću teškoću od prilagođavanja novaka. Izumitelji pravila, vrlo vjerojatno sv. Bernard i koncilski oci, našli su domišljatu mjeru kompromisa koja je ograničavala mogućnost bavljenja tim „porocima“ vojne aristokracije, svodeći taj običaj na neke slučajeve koji su se smatrali dopuštenima.

Pravilo je izričito zabranjivalo bavljenje sokolarstvom, žigošući ga kao „frivolnu rasonodu“, a stanje dostojanstva, skromnosti i ozbiljnosti koje su templari kao redovnici morali održavati smatralo se nespojivim s bučnim i izrazito zabavljачkim ponašanjem koje je pratilo hajke lova:

Osudujemo zajedničkom suglasnošću običaj lova na ptice uz pomoć drugih ptica: doista takve profane rasonode nedolične su za samostanske uvjete. Neka redovnici radije slušaju vjerske pouke, sudjeluju u molitvama i svaki dan sa suzama u očima ispovijedaju Bogu svoje grijehe. Iz tog razloga nijedan templar-redovnik ne smije ići sa svjetovnjacima koji se bave lovom sa svojim sokolom i drugim grabežljivim pticama. Budući da je dužnost svakog redovnika ponašati se dolično i skromno, ne odajući se smijehu, govoreći malo, i to samo da bi rekao nešto prikladno i umjerenim glasom, zabranjujemo svim fratrima odlaziti u šumu u lov lukom i strijelom, ili odlaziti tamo s onima koji se time bave, osim da bi ih zaštitili od napada Saracena; a u svakom slučaju templar ne smije huškati lovačkog psa, niti tjerati konja u neobuzdani trk goneći neku životinju.

Više negoli zabranu lova, pravilo je zapravo predlagalo ograničeni obrazac sudjelovanja u lovu, koji je branio templaru da se prepusti neumjerenostima u glasu i kretnjama tipičnim za takve prilike koje su bile suprotne pojmu samostanskog dostojanstva. Obavezni uvjeti da se templar može družiti sa svjetovnjacima za vrijeme lova, odnosno želja da ih zaštiti od eventualnih saracenskih napada, sigurno nisu nedostajali u okruženju kakvo je Sveta Zemlja, uvijek pod prijetnjom napada islamskih susjeda. Tu nedužnu izliku mogao je uvijek i svatko iznijeti bez opasnosti da bude opovrgnut, a k tome ona je osiguravala subraći, strastvenim lovcima, mogućnost da ipak, iako „neupadljivo“, sudjeluju u omiljenim hajkama.

Samo ako bi ostao vjeran svom prvom zavjetu da brani kršćane od Saracena, te zadrži dostojanstveno ponašanje i u svakom vidu nadahnuto umjerenošću, templar je mogao pratiti svjetovne plemiće u lov vodeći sa sobom i vlastitog psa: sljedeća norma potvrđuje da su redovnici držali u prebendama pse i mačke, koje su uzgajali osobno, a ponekad i davali drugima kako bi pokazali svoju dobrohotnost. Ako je, međutim, hajka služila za uklanjanje lavova koji su harali sirijsko-palestinskim teritorijima, padale su sve zabrane i templari su mogli aktivno sudjelovati služeći se oružjem.

I zabrana natjecanja na turnirima činjenica je koju ne treba shvatiti doslovno: ako je Bernard u De laude osudio razmetanje nasiljem i raskoši do kojeg je dolazilo upravo u tim prilikama, turnir je bio i dalje u svakom slučaju korisna metoda vježbanja u vrijeme mira, kao i običaj duboko ukorijenjen u mentalitet aristokratske klase. Pravilo se ne odnosi izričito na turnire pa ih zapravo ni sv. Bernard izričito ne uključuje u svoju listu zabranjenih zabava.

Mrze šah i igre na sreću, gnušaju se lova, a ne veseli ih, kako je običaj, lovljenje ptica. Preziru i groze se taštine i varljivih ludosti glumaca, vračeva, pučkih pripovjedača, besramnih pjesama i kazališnih predstava.

Ipak među specifičnim povlasticama meštra je i ta da dozvoli subraći bavljenje turnirima ili drugim viteškim igrama; još jednom je bolje govoriti o krutom ograničavanju nego o apsolutnoj zabrani.

Potrebe za borbom nalagale su da se ne demoniziraju zanosi, žestina, očitovanja vitalnosti i snage. Ako je bilo pravedno disciplinirati ih i držati ih pod strogom kontrolom, ipak ih se nije smjelo potpuno sputavati, zbog opasnosti da se subraća potiču na asketizam koji bi ih mogao oslabiti, učinivši ih nesposobnima u trenutku sukoba. Jeruzalemski kralj bio je vrlo izričit u svom pismu opatu Clairvauxa: „Stvorite redovnicima takve životne navike koje neće biti u suprotnosti s grajom i oštrinom rata, ali će biti korisne za kršćanske principe.”

Postojala je među templarima XII. stoljeća ta tendencija prema askezi i bila je jača nego što smo skloni vjerovati: pravilo je doista izričito moralo zabraniti bolesnim redovnicima da ustaju za moljenje jutarnje molitve, braniti im da se podvrgavaju drugim postovima osim onih predviđenih u posebnim liturgijskim prilikama i nametnuti im da jedu dvojica po dvojica kako bi se uzajamno mogli nadzirati i prijaviti one koji su postili bez dozvole.

Jedan drugi propis izaziva izvjesnu znatiželju, kad tvrdi:

Svjedok dostojan najvećeg povjerenja iznio nam je da vi slušate službu Božju ostajući uvijek i u svakom slučaju stojeće, ne pridržavajući se prave mjere. Želimo osuditi tu naviku: na kraju psalma „Dođite, kličimo Gospodinu” morat ćete svi sjesti za vrijeme prizivne pjesme i himne, bili zdravi ili bolesni, kako ne biste dali povoda smutnji. I svi smo složni u naredbi da molite držeći se prave mjere u tijelu i duhu, odnosno sjedajući i listajući kad je predviđeno i jednostavno, s najvećim poštovanjem i bez vikanja, da ne smetate jedan drugome.

Kakvu je sablazan mogao izazvati kod vanjskog posjetitelja prizor templara koji su molili stalno stojeći, pa i kad je bilo predviđeno da mogu sjesti? I zašto im je bilo potrebno nametnuti umjerenost zanosa s kojim su podizali glas u molitvi? Vjerojatno su pisci pravila htjeli ublažiti onaj zanos koji je, ako se prepusti sam sebi, mogao dovesti do pretjeranog vjerskog fanatizma; norma prave mjere, središnji princip doktrine sv. Bernarda, primijenjena je da se prikladno disciplinira vjerska pretjeranost, a nju, kako se čini, potvrđuje svjedočanstvo Ernoullove kronike.

4. ŽIVJETI I UMRIJETI POD ISTOM ZASTAVOM

Odgajanje na preziranje vlastitog života, što znači sposobnost da se ne štede u trenutku sukoba, bila je vrlo korisna činjenica u kontekstu kakav je bio onaj Svete Zemlje početkom XII. stoljeća, uvijek pod prijetnjom nedostatka vojske. U svakom borcu hrabrost je predstavljala duševnu snagu i kao takva morala se slaviti, iako nastojeći „prevesti“ tipične vrijednosti viteške etike u oblik spojiv s vjerskim zavjetima redovnika Hrama.

Odvažnost, prva vrлина viteza koja je u chansons de geste (Francuske junačke narodne pjesme, nap. ur.) utjelovljena u liku Rolanda, u templaru je postala vrijednost u službi pravedne stvari nakon što je izgubila svoje najsurovije i najzvjerskije crte; njoj se pridružila mudrost, atribut hrabrog Olivera, kao sposobnost razlučivanja kako bi bolje upotrijebili svoje duševne snage, ali i umjerenost i prisnost s ostalim ratnima drugovima.

Ideja o pripadnosti elitnoj skupini na vojnom i društvenom planu povezana je sa sviješću da moraju braniti njezinu moralnu sliku: grupa nije mogla sebi dopustiti da prekrši svoje prvenstvo ponašanjem koje odstupa od tog istog kodeksa koji ju je odlikovao; ustvari, viteški je stalež osjećao da posjeduje vlastitu čast koju mora štiti, ideal koji je vrlo jasno izražen u epskoj tradiciji XII. stoljeća.

Jedan vrlo poman promatrač zapadnjačkih viteških običaja kao što je emir Usama ibn Munqidh daje ovakvu sliku plemstva u Svetoj Zemlji:

Kod Franaka - neka ih vrag nosi! - nema ljudske vrline koju toliko poštuju kao ratničku hrabrost, i nitko nema prvenstvo i tako visoku čast osim vitezova, jedinih osoba koje su kod njih na cijeni. Oni daju savjete, sude i zapovijedaju. (...) Kad vitezovi jednom donesu presudu, ni kralj ni ijedan drugi njihov vođa ne mogu je izmijeniti niti poništiti; tako je moćan vitez kod njih. Njihov mi je kralj jednom prilikom rekao: „A ti, tako mi moje hrabrosti, jučer sam se uvelike razveselio!“ „Neka Bog razveseli Vaše veličanstvo, zbog čega ste se razveselili?“ „Rekli su mi da si velik vitez, a ja nisam vjerovao da si ti uopće vitez.“ „Veličanstvo, odgovorio sam, ja sam vitez svog soja i svog naroda.“ Jer kad je vitez visok i vitak, oni ga još više cijene.

Hram se vjerojatno sastojao ponajviše od vitezova, kao što je već spomenuto, jer ti ljudi, odgojeni od djetinjstva u takvom društvu i ponašanju, stizali su u red već prikladno izvježbani za prihvaćanje etike specifične za vjersku vojsku, pa su stoga problemi integriranja bili vrlo ograničeni ili ih uopće nije bilo. Nije pitanje društvene naravi navelo Bernarda i koncilske oče da zatvore hijerarhijske rangove Hrama, već svijest da se takav obrazac života ne može odjednom naučiti, jer je potrebno postupno i uistinu dugo obučavanje.

Oni koji ne potječu iz redova vojne aristokracije bit će rado prihvaćeni u red, ali se neće smjeti postavljati iznad, a još manje pridruživati u istoj funkciji onima koji su rođeni i odrasli u obiteljskoj skupini viteškog reda. Model templara zamišljen je upravo za taj stalež, koji je u vojnoj stvarnosti početka XII. stoljeća predstavljao presudan element u vojsci:

Tko god ti bio, Kristov viteže, ti koji si napravio tako uzvišeni vjerski izbor, da bi ostao vjeran zavjetima, morat ćeš dati dokaz volje i velike čvrstine: ako u tome uspiješ u nevinosti i ustrajnosti, zaslužit ćeš da se uspneš među mučenike koji su ponudili život u ime Krista. U ovom redu ponovno se rađa i ponovno cvjeta viteštvo, ono koje je, prezirući pravdu, izdavalo svoju zadaću da brani siromahe i crkve, te je postajalo okrutno otimajući, pljačkajući i ubijajući.

Pridruživanje nevitezova predviđeno je u tekstu koji je prihvaćen u Troyesu, ali u to vrijeme oni vjerojatno nisu potpuno sudjelovali u templarskoj fraternitas (bratovštini):

Određujemo da odjeća mora biti uvijek samo jednobojna, odnosno ili bijela ili crna, znači od burella. Svim vitezovima koji su prihvatili templarski poziv dopuštamo da, ako je moguće, i ljeti i zimi nose bijelu odjeću, kako bi se prepoznali oni koji su napustili mračni život da bi se pomirili sa Stvoriteljem kroz čist i neporočan život. Bjelina označava potpunu neporočnost, a neporočnost znači spas uma i zdravlje za tijelo. Ako vitez ne ostane neporočnim, neće moći stići do vječnog počinka i vidjeti Boga, prema onome što kaže sveti Pavao: „Tražimo mir sa svima i čistoću, bez koje nitko neće vidjeti Boga.”

Čini se da neki elementi ukazuju da se položaj pobočnika, barem na početku reda, smatrao nižim, i na etičkom i vjerskom planu:

Slažemo se u odlučnoj osudi i zabrani običaja koji su se proširili među templarima: doista, i pobočnici i sluge nosili su bijelu odjeću, iz čega su proizašle velike štete. U krajevima s onu stranu planina pojavili su se lažni templari, oženjena subraća i drugi pojedinci koji su se izdavali za templare, dok su naprotiv još pripadali svijetu. Oni su svojim ponašanjem nanijeli veliku sramotu redu, a osim toga uzoholili su one koji služe u Hramu na određeno vrijeme. Odsada moraju nositi crnu odjeću. Ako je ne nađu, neka nose odjeću mjesta stanovanja, a ona neka bude jednobojna iz prostije tkanine, odnosno burella.

Za vrijeme suđenja, do kojeg je došlo početkom četrnaestog stoljeća, bio je pozvan svjedočiti talijanski bilježnik Antonio Sicci iz Vercellija koji je radio u službi templara četrdeset godina i vrlo je dobro poznao dokumente iz njihova arhiva jer se njima služio u administrativne svrhe: objasnio je da je u početku bratovština bila rezervirana samo za vitezove, dok su pobočnici imali manje važnu ulogu i bili su većinom plaćeni za svoje usluge, a tek kasnije red je odlučio odobriti im pripadnost templarima. Ako je istina, kako tvrdi Alain Demurger, da je boju templarske halje nametnuo sveti Bernard i da je predstavljala transpoziciju simboličke odjeće Clunyja i Citeauxa, to bi mogla biti daljnja potvrda ove pretpostavke: u ta dva reda bijela halja bila je rezervirana za redovnike, a smeđa za braću laike.

Vojna izvrsnost vitezova templara morala je biti uočljiva u trenutku sukoba: ugledna dvodijelna bijela i crna zastava, u čije simboličko značenje povjesničari još nisu sigurni, bila je vidljiva slika vjerskog i vojnog ponosa reda. Nisu bila dozvoljena odstupanja od tog junačkog duha koji je doveden do žrtve u ime moralne slike Hrama koju je trebalo braniti po svaku cijenu. Jedino utočište bila je uzajamna odgovornost subraće spremne da se osobno izlože kako bi spasili druga:

Nitko se ne smije udaljiti sa svog položaja bez dozvole starješine, čak ni ako je ranjen; a ako se nađe u situaciji da ne može tražiti dopust, mora poslati jednog druga da to učini za njega. A ako bi se slučajno dogodilo da kršćani budu pobijeđeni, sačuvaj Bože!, nijedan redovnik ne smije se udaljiti s bojnog polja sve dok je neprijatelju izložen stijeg Hrama: a tko se o to ogriješi bit će zauvijek izbačen iz reda. Kad neki redovnik vidi da nema više nijednog stijega Hrama kojemu priteći, morat će otići do prve zastave hospitalaca ili drugih kršćanskih boraca koje bude mogao naći; a ako i oni budu blizu poraza, nakon toga će biti slobodan da se spasi kako ga Bog bude naputio.

Zasigurno svi članovi reda nisu doslovno uzimali zapovijedi tog propisa i bilo bi naivno misliti da nije bilo slučajeva kukavičluka ili bijega. Ipak, izvori pokazuju da je Hram za vrijeme XII. stoljeća bio kompaktno i vrlo povezano tijelo, obilježeno odličnom disciplinom zahvaljujući kojoj je doista bilo događaja koji su izazivali divljenje promatrača, kao 1188. godine, kada se Saladin spremao ući u Darbsak kod Antiohije: neki arapski očevidac vidio je templare iz garnizona kako zatvaraju rupe u zidinama praveći štit vlastitim tijelima, „nepomični poput bedema”. Čim bi jedan vitez pao, odmah bi njegov drug zauzimaio njegovo mjesto.

5.SVETA OBVEZA SOLIDARNOSTI

Stručnjak za vojnu povijest Claude Gaier smatra da je templarska organizacija bila vrlo učinkovita jer je za ono vrijeme zacijelo predstavljala novinu: normativa je zamišljena da veliča unutarnju povezanost, duh zajednice, usklađeno djelovanje u razdoblju u kojem se taktika još uvijek zasnivala na pojedinačnoj hrabrosti. Analiza izvora otkriva da je red obilježavala značajna kompaktnost, dok su u svjetovnoj konjici osobne inicijative često izazivale nered. Hram je bio jedino tijelo u križarskoj vojsci sposobno da održi stalnu disciplinu. Za vrijeme Drugog križarskog rata francuski kralj Luj VII., dok je prelazio planine Anatolije, našao se u opasnosti zbog neurednog ponašanja kršćanskih snaga, unutar kojih se samo templarska vojska pridržavala discipline u kretanju.

Doprinos Hrama predstavljao je vjerojatno četvrtinu cijelog kontingenta franačke konjice u Siriji i Palestini XII. i XIII. stoljeća, ali na vojnom planu red nije nikada ni bio zamišljen kao vojska, nego više kao odabrani vojni korpus, sastavljen pretežno od konjice. Kako naglašava Gaier:

Nova konjica Hrama, iskusna i organizirana, obdarena vlastitom ideologijom, anticipiranje je onoga što će predstavljati nadmoćnost novijih armija nad onima iz srednjeg vijeka i ancien regimea općenito. (...) Hram je nepobitno ono najbolje što je klasično doba proizvelo u vojnoj disciplini.

Budući da svi potječu iz iste društvene sredine, iz svjetovnog viteštva koje je u to vrijeme već izgradilo grupnu sliku, vitezovi Hrama morali su zapravo dijeliti ono što antropolozi zovu „društvenim kanonom“, odnosno sustav vrijednosti koji je potrebno poštivati i zbir ponašanja kojih se potrebno pridržavati ako se želi biti smatran dijelom skupine. Jednostavnije rečeno, mogli bismo govoriti o zajedničkoj i jednoglasno prihvaćenoj viziji svijeta koje se treba pridržavati.

Društveni kanon nameće se svim pojedincima koji pripadaju nekoj specifičnoj skupini; on daje pečat ponašanju i individualnoj senzibilnosti.

Vitezovi su, dakle, tvorili cjelinu već potencijalno povezanu istim mentalitetom još prije stupanja u red: cjelinu koju je uostalom trebalo dotjerati u njezinim temeljnim ponašanjima, umjerenu, discipliniranu i prikladno poučenu u vjeri tamo gdje je tipično obrazovanje vojne aristokracije urodilo uvjerenjima koja odstupaju u odnosu na kršćanski moral.

Poriv za isticanjem pred ostalima, usađen u viteški mentalitet, kažnjavao se nekom vrstom zakona o odmazdi; svakome tko bi pokušao promijeniti svoju opremu smatrajući je odviše siromašnom davali bi se predmeti još lošije kvalitete. Nijednom templaru nije bilo dopušteno svojevorno promijeniti svoju „odoru“. Ta briga o odorama služila je vjerojatno da bi se ojačao osjećaj pripadanja zajednici, u interesu koje je pojedinac morao uvijek i u svakom slučaju biti podređen, izgubivši u njoj svoja individualna obilježja.

Osjećaj zajednice uzdizao se kao vrijednost koja se izjednačavala s kršćanskim pojmom bratstva. Svaki je templar bio dužan bdjeti nad drugovima, i ako bi primijetio neki propust, morao je krajnje diskretno opomenuti krivca da se iskupi, prije nego što ga otkriju starješine, upravo da bi izbjegao njegovo kažnjavanje. Ako ne bi postigao poslušnost, morao se obratiti nekom drugom subratu da se pobrine kako bi ga naveo na pokajanje, uvijek u najvećoj tajnosti; a ako ni ovaj drugi ne bi uspio, onda je bilo obavezno obratiti se kapitulu reda.

Pojave koje su mogle razbiti povezanost skupine - događaji ipak česti unutar zajednica, kao što su želja za takmičenjem, zavist, ljubomora, gundanje, ogovaranje, klevete - drastično su se kažnjavale. Nijedan redovnik nije smio sebi dozvoliti da zahtijeva konja ili opremu nekog drugoga, a ako su njegovi bili neodgovarajući za njegovu funkciju, morao je otići dežurnom starješini i tražiti dopuštenje za zamjenu.

Osobne inicijative su se suzbijale kao uzrok nereda i nesloge; osuđivala se čak i mogućnost da se oprema zamijeni s drugim subratom uz obostranu suglasnost, jer je sve moralo pripadati Hramu, a privatni bi dogovori stvorili krug opasnog individualizma u prostoru zajedništva. Ali besplatni dar bio je nešto drugo, slobodno se dozvoljavao samo pod uvjetom da predmet bude skroman, kao

na primjer već nošena odjeća, kako ne bi bio u suprotnosti s principom siromaštva.

Zabrana držanja škrinja s bravama i lokotima opravdavala se željom za osudom individualne svojine, budući da je redovnicima bilo zabranjeno posjedovati, osim osnovne opreme, bilo što drugo što bi nadilazilo minimalnu propisanu vrijednost. Isti je razlog branio templarima čitanje u tajnosti pisama koja su stizala od njihovih rođaka, kao i primanje njihovih darova, koje su starješine morali potanko pregledati.

Velik dio pravila koji se brine za discipliniranje kretanja u bitci usmjeren je na obuzdavanje individualističkog duha koji je očito obilježavao ponašanje vitezova za vrijeme njihovih ranijih svjetovnih vojnih iskustava; postoji mnogo propisa koji brane redovnicima udaljavanje od čete ili skretanje od discipline koju su ustanovili starješine, napredovati pretječući ostale, preuzimati inicijative prema vlastitoj procjeni. Jedini izuzetak: spasiti kršćanina kojeg su okružili Saraceni ili nekog subrata u životnoj opasnosti.

Obveza na zajedničku solidarnost odnosila se i na one pridružene elemente koji, iako pripadajući templarima, nisu više vršili vojnu funkciju; odnosno na starce, bolesne i preminule. Duboko poštovanje prema starcima i obzir prema bolesnima bili su propisani kao temelj templarske ideologije budući da su se pridruživali principu milosrđa prema slabima; briga prema nemoćnima bila je obveza koju koncilsko pravilo povezuje neposredno uz evanđeosku zapovijed, a brojne odredbe u vezi s dužnostima subrata bolničara pokazuju da se to vjerojatno nije nimalo zanemarivalo.

Kult preminule subraće njegovao se na svečan način jer se unutar Hrama osjećaj smrti proživljavao u neposrednoj vezi, dapače, u funkciji specifične zadaće reda. Brojne molitve za pomoć protezale su se i na svjetovnjake koji su odlučili služiti Hramu na određeno vrijeme ne pridruživši mu se definitivno, kao i na obitelji redovnika i na sve dobročinitelje koji su podržavali red materijalnim darovima, a naročito toplinom svog poštovanja.

6. *NORMATIV I HIJERARHIJA*

Za vrijeme svog propagandnog putovanja na Zapad utemeljitelj reda, Hugues de Payens, posjetio je mnoge moćnike u Europi prikazujući im templarski plan i dobivši njihov pristanak. Kad se napokon raspravljalo o osnivanju reda na Koncilu u Troyesu, sv. Bernard i drugi pokretači već su bili predvidjeli da će se nova struktura ubrzo povećati dosegnuvši znatne razmjere i imovinu.

Prema kronici Vilima iz Tira, jednog od osnovnih izvora za povijest reda u njegovim počecima, Payensova bratovština nije imala velikog uspjeha nakon što su članovi preuzeli vjersku obvezu pred jeruzalemskim patrijarhom, a u vrijeme Koncila u Troyesu imala je samo devet članova. Druga svjedočanstva, kao što je ono jakobitskog patrijarha Antiohije Michaela Sirijskog, svjedoče naprotiv o znatnijem i vjerojatnijem broju koji možemo procijeniti na oko trideset vitezova. Zapravo, pokretači reda navode koncilske oce iz Troyesa da zamisle novu veliku strukturu, dajući joj mogućnost feudalnih prava nad ljudima i stvarima, kao i mogućnost širenja u razne zemlje gdje će njihove naseobine biti organizirane u provincije.

Vjerski i administrativni život reda bio je podređen poštivanju oko sedamdeset normi koje su predstavljale takozvano koncilsko pravilo, napisano izvorno na latinskome, a zatim, vjerojatno na početku trinaestog stoljeća, prevedeno na francuski. U monumentalnom istraživačkom radu koji sam već navela, Simonetta Cerrini je rekonstruirala strukturu i tradiciju izvornog teksta. Broju od sedamdeset normi „prvotnog pravila“ postupno su pridružene druge odredbe, koje su služile za reguliranje raznih aktivnosti reda, od liturgijske prakse do vojne službe: ti statuti nazvani su *retrais*, što je drevni francuski izraz koji možemo prevesti kao „izvodi“. Prvi dodatak pravilu odobren je na Koncilu u Pisi, a sastoji se od niza vjerskih svetkovina koje su templari morali naročito obilježavati svečanostima i postom; zatim slijede takozvani „hijerarhijski statuti“, odnosno korpus normi koje su regulirale uređenje templarske hijerarhije i koje danas predstavljaju dragocjeno sredstvo za proučavanje unutrašnjeg funkcioniranja reda.

Hram je posjedovao piramidalnu strukturu na vrhu koje je bio meštar (potkraj trinaestog stoljeća bit će nazvan veliki meštar da bi

se razlikovao od provincijskih zapovjednika), neosporan templarski starješina ljudi i imovine. U odnosu na njegov autoritet statuti izražavaju stav koji ne ostavlja sumnje: „Svako pravilo koje je predviđeno u ovom pravilniku podložno je nahodanju i slobodnoj prosudbi meštra", (73. poglavlje).

Odabran izborom reguliranim dugom i preciznom procedurom, meštar Hrama morao je posjedovati potrebno iskustvo da bi upravljao nadnacionalnom strukturom koja je istodobno bila i vojska, financijska ustanova u službi križarskog rata i djelotvorno diplomatsko tijelo. Vjerojatno je trebalo izabrati čovjeka iskusnog u stvarima Svete Zemlje i sposobnog da govori barem jezicima zemalja u kojima se red najviše ukorijenio. Vlast meštra ograničavale su ovlasti njegova couventa, neke vrste vijeća s kojim se starješina morao savjetovati o najvažnijim pitanjima i obavezno ga uzimati u obzir. Pravilnik koristi taj izraz u vrlo različitim kontekstima, dajući ponekad dojam da je couvent cjelina svih članova reda. Ali isti normativ na drugim mjestima objašnjava da riječ ima općenito značenje suglasnosti, skupštine; čiji je opseg bio više ili manje širok, ovisno o predmetu o kojem se raspravljalo.

Couvent je izvedeno od latinskog conventum što znači jednostavno „zbor"; postoji plenarni zbor svih članova kad se radi o odlasku u borbu ili prisustvovanju vjerskim svetkovinama, ali postoji, naravno, i uski zbor kad se odlučuje o pitanjima od životne važnosti. Poglavlje 98. naglašava da se svi redovnici Hrama moraju pokoravati meštru, dok on mora biti podložan svom couventu; ta riječ mora, dakle, nužno označavati neku vrstu vijeća, privatnog ureda. Ne može se odnositi na cjelinu templara jer nijedan organizam, a najmanje vojno tijelo, ne može funkcionirati ako odluke starješine moraju ovisiti o odobrenju velikog broja samostana.

Izvori svjedoče da je meštar odabirao neke bliske ljude za koje je bio vezan posebnim odnosima prijateljstva i povjerenja: normativ ih naziva compagnons don mestre, drugovi meštra, u posebnom smislu koji je izraz „drug" imao u srednjem vijeku: prijatelj, brat po oružju, savjetnik. Postojala je zatim i skupina staraca, templarskih veterana, kojima su statuti priznavali vrlo velik autoritet: spadalo je u dužnost meštra podnositi prijedloge za ispravke ili novine u statutima u skladu sa skupinom staraca, i njima se moralo obraćati kao čuvarima

povijesnog pamćenja Hrama, u slučajevima kada bi neka situacija, kakva se dotad nije pojavila, zahtijevala donošenje teških odluka koje se nisu mogle temeljiti na tekstu statuta.

Meštar i njegovi drugovi, zajedno sa starcima i članovima Glavnog stožera reda, odnosno onima kojima su bili povjereni glavni položaji u hijerarhiji (oni su se dijelili u razne skupine ovisno o raznim sferama kompetencija), tvorili su usko Vijeće Hrama. Na vojnom polju vođenje operacija spadalo je u dužnost maršala i sirtiskalka (Od lat. *siniscalus* - kraljevski službenik, nap. ur.); na logističkom ili administrativnom planu najmoćniji je bio položaj zapovjednika zemlje Jeruzalema, za kojim je slijedio zapovjednik grada Jeruzalema, pod čiju su ovlast potpadala mnoga pitanja koja su se odnosila na glavne strateške točke Svete Zemlje.

Imovinsko područje bilo je povjereno rizničaru. Taj je položaj obično pokrivao jedan pobočnik budući da je početkom XII. stoljeća prosječno obrazovanje viteške klase bilo usredotočeno na vojno vježbanje, a čitanje i pisanje smatralo se djelatnostima dobrim za klerike i trgovce. Još potkraj trinaestog stoljeća položaj je vodio pobočnik, ali je postupno, s prilagođavanjem Hrama bankarskoj djelatnosti, mjesto rizničara postalo vrlo uglednim bez obzira na hijerarhijski čin.

Tijekom XII. stoljeća novi red doživio je snažan razvoj, tako da je već prvim nasljednicima Huguesa de Payensa postalo jasno da je potrebno organizirati templarske posjede u provincije, ovisno o zemlji u kojoj su se nalazili, kako bi se osiguralo učinkovito upravljanje. Hram je postao kompleksan i moćan nadnacionalni organizam: svaka od glavnih provincija bila je povjerena jednom zapovjedniku (preceptoru) i podijeljena u manje okruge (balivije), koji su opet sadržavali prebende jednog teritorija, u mreži koja se protezala cijelim bazenom Sredozemlja i dalje; od Portugala do Armenije, i od Škotske do Svete Zemlje.

Svi zapovjednici Hrama, od odgovornih za neku provinciju do balivija, bili su sazivani barem jedanput godišnje zajedno u Glavni stožer reda na glavni kapitul prilikom blagdana Svetili apostola; slavlje je trajalo nekoliko dana i imalo je obilježje svečane

ceremonije u kojoj su se izmjenjivali liturgijski obredi i sastanci za raspravljanje o glavnim pitanjima koja su se ticala reda.

Hram je dobio i posebne povlastice poreznog tipa, jer su se sva njegova sredstva morala investirati u financiranje obrane Svete Zemlje. Ta povlastica je stvorila trvenja s drugim vjerskim redovima koji nisu bili toga oslobođeni, ali i s biskupima, koji su smatrali da su ih templari nadišli u ugledu i pretekli na planu vlasti.

7.FINANCIJSKO LICE HRAMA

U XII. stoljeću zapadna ekonomija temeljila se pretežno na zemljišnom dohotku pa su, dakle, europski plemići koji su htjeli svojim milodarima moralno, ali i materijalno podržati Hram darivali Hramu posjede i zgrade. Ono što se proizvodilo na ovim farmama, ali i dohoci koje su plaćali oni što su držali u najmu templarska dobra, pretvaralo se u novac i slalo u Svetu Zemlju, gdje se koristio za podmirivanje potreba rata protiv Saracena.

Alain Demurger proučavao je dnevnik templarskih prebendi francuske regije, zabilježivši značajno širenje donacija tijekom gotovo cijelog XII. stoljeća; očit znak kako je to razdoblje obrascu vjerske vojske priznavalo pravu moralnu izvrsnost. Prebende u provinciji bile su zemljoradnička gospodarstva, ali i centri novačenja i uvježbavanja, gdje su se novaci obrazovali prije nego što su bili poslani u prve redove u Svetu Zemlju.

Prenošenje novca na Istok navelo je red da vrlo brzo razvije bankarsku i financijsku tehniku, koristeći možda iskustvo trgovaca s kojima je došao u dodir, a njegove lađe posjećivale su glavne luke Sredozemlja. Godine 1179. Crkva je potvrdila odlučnu osudu djelatnosti pozajmljivanja koje se često poistovjećivalo s lihvaranjem; ali ekonomija tog vremena se mijenjala, krećući prema drugačijem usmjerenju koje je davalo prednost prometu i protoku kapitala. Templari su, kao i ostali vjerski redovi, pa čak i biskupi, posuđivali novac, obično uz niske kamate, što se često prikrivalo oblikom pologa. Materijalna vrijednost predmeta služila je da bi se prebenda obeštetila za izgubljeni iznos u slučaju da se novac ne vrati; inventari templarskih prebendi koje je Filip Lijepi dao sastaviti nakon zapljene 1307. godine svjedoče o postojanju dragocjenog posuđa, ženske svilene odjeće i drugih skupocjenih predmeta koji su ostavljeni na ime pologa.

Činjenica da je izvorni duh reda zasnovan na pokajničkoj vrijednosti siromaštva, a jednako tako i zahtjev da se sva imovina sačuva za značajne troškove rata, usmjerili su propise na određivanje vrlo stroge kazne za osobno prisvajanje novca, ali i predmeta koji su pripadali redu: najveća vrijednost koju je templar smio posjedovati bila je ograničena na smiješni iznos od 4 denara, iznad kojeg se

prijavljivala krađa, što je izazivalo protjerivanje iz reda. Taj stupanj discipline pribavio je Hramu ugled čeličnog poštenja koji je bio nedirnut i u vrijeme procesa, navodeći bogate privatnike, pa čak i vladare da polažu svoj kapital u blagajne reda. Templari su ga vjerno čuvali, ali su se naročito trudili da novac koji im je bio povjeren donosi i prihod.

Događaj koji je ostao glasovit služi kao primjer za istodobno razumijevanje vrlo krute discipline koja je vladala u redu i osjećaja odgovornosti koji su templari gajili prema svojim vjerovnicima. Za vrijeme prvog križarskog pohoda Luja IX., sredinom XIII. stoljeća, Saraceni su zarobili brata francuskog kralja te su za njegovo oslobađanje zahtijevali veliku otkupninu. Ne imajući novca, kralj se obratio prisutnim templarima da mu omoguće pozajmicu: jedan od brodova opremljen zaključanim sigurnosnim blagajnama još se nalazio u blizini. Kraljev zahtjev nije bio pretjeran; naime, već u prošlosti, njegov prethodnik Luj VII. izvukao se iz teškoća zahvaljujući posudbi templara za vrijeme Drugog križarskog rata. Ali situacija je sada bila mnogo zamršenija.

Propisi, koji su bili posebno kruti u vezi s novcem, izričito su zabranjivali posuđivanje novca ljudima izvan Hrama bez posebne suglasnosti starješina, a u takvom slučaju samo je čelnik Hrama mogao pomoći kralju jer je bilo predviđeno da meštar može djelovati mimo bilo kojeg zakona kad bi stanje hitnosti to zahtijevalo. U doba Luja VII. meštar je odmah dao mandat rizničaru da udovolji kraljevoj potrebi, ali red se sada nalazio u ozbiljnim teškoćama jer je veliki meštar, Guillaume de Sonnac, bio smrtno ranjen u bitci, a nije bilo nikoga tko bi bio ovlašten dodijeliti taj iznos.

Najveći problem bila je zakonska odgovornost, budući da je novac koji se čuvao na brodu pripadao privatnicima koji su ga povjerali Hramu, a isprazniti sigurnosne blagajne da bi se posudio novac, značilo bi počinuti krađu. Ako bi vjerovnici upravo u tom trenutku zatražili vlastiti saldo, templari bi se našli insolventnima uz veliku štetu za moralnu i financijsku sliku reda. Procedura za izbor novog velikog meštra, jedinog koji bi mogao preuzeti odgovornost za tu operaciju, trajala je tjednima, a nije se moglo toliko čekati; nužnost da se djeluje brzo, zabrinutost za kraljeva brata u rukama neprijatelja, nepoznavanje templarske regulative od strane

francuskog kralja Luja IX., ali i odviše nagao temperament nekih vitezova prouzročili su izbijanje krize.

Redovnik Etienne d'Otricourt, koji je preuzeo ulogu zapovjednika, te je morao upravljati Hramom do izbora novog starješine, došao je u sukob s gospodarom Joinvillea koji je savjetovao kralju da uzme novac templara kako bi platio otkup, pokazujući potpunu ravnodušnost prema pravilima i dužnostima reda. Između dvojice je izbila svađa uz izmjenjivanje uvreda. Tada je templarski maršal Raynaud de Vichers, čovjek lukav i istaknutih diplomatskih sposobnosti, smislio lukavstvo koje će omogućiti Luju da dobije novac ne povrijedivši pravila Hrama, niti preskočivši odbijanje zapovjednika koji je, iako po privremenom naslovu, ipak bio njegov nadređeni.

Maršal je potvrdio vladaru da je zapovjednik precizno izrazio zapovijedi njihova pravilnika te da templari nemaju nikakve mogućnosti da mu legalno udovolje. Naravno, redovnici ne bi mogli ništa učiniti protiv eventualne krađe koju bi kralj počinio na njihovu štetu, krađe koju se u svakom slučaju moglo nadoknaditi novcem koji je sveti Luj položio u blagajne Hrama u Akri. Savjet je omogućio da se izađe iz impasse (škripca) pa je cijeli incident sretno završio.

Tijekom trinaestog stoljeća pape su dodijelile templarima ulogu banke kako bi čuvali i oplodili novac namijenjen financiranju križarskog rata, dok će francuska kruna dati Kapetanskoj kući u Parizu ulogu blagajne kraljevstva. U tu svrhu bila je podignuta imponantna utvrda, veličanstveni Toranj Hrama, u današnjoj pariškoj četvrti Marais, gdje se uzdizao sve dok nije srušen za vrijeme Francuske revolucije.

8.POLITIKA I DIPLOMACIJA

Braniti Kraljevstvo Jeruzalema od Saracena, i istodobno biti okružen moćnim suparnicima u stalnoj međusobnoj borbi, značilo je ne samo suprotstavljati se neprijateljskoj vojsci, već i stalno razvijati vješto pregovaranje s jednim ili drugim poglavarom, stvarajući iz godine u godinu strategije različitih saveza.

Kad su križari marširali na Antiohiju, Fatimidi iz Egipta su s velikom naklonošću gledali na pomutnju koju su novodošli Franci unosili u Palestinu i planirali su sklopiti dogovor s ciljem da povrate pokrajinu koju su im oduzeli Turci. U sjevernoj Siriji lokalne arapske dinastije bile su isto tako zadovoljne zbog pada turske moći i spremne na pregovore sa zapadnjacima, kojima je opet bilo jako stalo dobiti podršku dviju najvećih obitelji, Munqidita iz Shaizara i Banu Ammara iz Tripolisa.

Povijest Svete Zemlje broji dugi niz događaja koji bi mogli izgledati zbujujuće nekom zapadnjaku nenaviknutom na političku klimu te pokrajine; lokalni islamski moćnici znali su, kada im je to odgovaralo, vrlo dobro odvojiti politiku od religije, te nisu rat nužno smatrali pitanjem vjere kao što bi suvremeni imaginarij mogao pretpostaviti. Rado su sklapali savez s kršćanima kad im se to isplatilo, odnosno kad je to služilo očuvanju autonomije vlastitog lokalnog teritorija. Pothranjujući nesloge i favorizirajući prijateljstvo s neprijateljem svog neprijatelja, kršćansko je kraljevstvo moglo preživjeti unatoč pomanjkanju vojske, što je predstavljalo stalni problem. Templari su se nalazili u središtu pregovora razvijajući neuobičajenu sposobnost dijaloga: ne samo pape, već i europski vladari, ali i bizantski carevi, tražili su usluge njihovih najviših dostojanstvenika za delikatne diplomatske misije.

Za tu su politiku bile potrebne izuzetne sposobnosti dijaloga jer je trebalo vrlo duboko ući u mentalitet stranih naroda, naviknutih na potpuno različito poimanje svijeta i ljudskih odnosa od onog zapadnjačkog; a kako se rat vodio možda više za pregovaračkim stolom nego na bojnopolju, templari su stekli vrlo elastičan mentalni stav, koji je njihova strateško-vojna sprema uvećavala i upotpunjavala.

Red je sklopio srdačne veze s nekim islamskim emirima, odnose koji su se uvijek zasnivali na zajedničkim interesima ekonomskog i političkog karaktera, i koje nisu kvarili raspravama o vjerskim temama, koje su brižljivo izbjegavali dotaknuti; dobar suživot nametao je najosnovnije poštivanje međusobnih različitosti. Tek mnogo kasnije, u doba procesa koji je pokrenuo Filip Lijepi, neprijatelji reda će saznanje o tim političkim odnosima upotrijebiti u potpuno zloj vjeri kao argument kako bi pretpostavili tajno preobraćenje mnoštva redovnika na islam.

Najglasovitiji od tih saveza je onaj o kojem svjedoči emir Shaizara Usama ibn Munqidh, učen i inteligentan čovjek, ali i veliki vjernik, kojemu su templari učinili uslugu da može ući i moliti na Svetoj stijeni koja se nalazila unutar džamije al-Aqsa, u Glavnom stožeru templarskog reda u Jeruzalemu. Jednog dana dok se Usama molio, napao ga je neki Francuz koji je upravo stigao sa Zapada, bacivši se na njega i silovito ga zgrabivši jer mu je zasmetalo što moli s čelom na zemlji u crkvi Hrama, pa ga je želio prisiliti da moli na kršćanski način. Templari, prisutni u crkvi, spremno su se umiješali oslobodivši emira od napadača. A zatim su mu se ispričali zbog sramotnog ponašanja tog stranca koji se iskrcao prije nekoliko dana i nije poznao osnovna pravila dobrog ponašanja:

Kad sam posjetio Jeruzalem, želio sam ući u džamiju al-Aqsa, uz čiji je bok mali oratorij, koji su Franci pretvorili u crkvu. Kad sam, dakle, ulazio u džamiju, gdje su se nastanili moji prijatelji templari, oni su mi stavili na raspolaganje onaj mali oratorij za moje molitve. Jednog sam dana ušao i izgovorio Allahu ekber i spremao sam se započeti molitvu kad se neki Franak bacio na mene, zgrabio me i okrenuo lice prema istoku, govoreći: „Tako se moli.“ Odmah se umiješalo nekoliko templara, koji su ga zgrabili i udaljili od mene, dok sam se ja vraćao na molitvu. Ali on se, iskoristivši trenutak dok nisu pazili, ponovno bacio na mene okrećući mi lice prema istoku i ponavljajući: „Tako se moli.“ I ponovno su se templari umiješali, udaljili ga i ispričali su mi se govoreći: „On je stranac, ovih je dana stigao iz zemlje Franaka, i nije nikada vidio nekoga kako moli osim lica okrenutog prema istoku.“ „Doista sam molio“, rekao sam, i

drugim svetim mjestima kako bi i oni sami postali posvećene relikvije, a francuski kralj Luj Sveti IX., sredinom XIII. stoljeća, obratio se za savjet templarima dok je na bizantskom istoku tražio glavne relikvije pasije.

Nekad su se europski intelektualci pitali kako je Bog organizirao društvo njihova vremena, a odgovor je glasio da je svijet podijeljen u tri temeljna staleža, tzv. ordines. Nije imao krivo redovnik Guilbert de Nogent, koji je bio jedan od najznačajnijih intelektualaca XII. stoljeća, i koji je u skladu s duhom svog vremena izradio pravu teologiju križarskog rata, kad je usvojio teoriju o tri staleža stavivši templare na vrh kršćanskog obrasca društva. Budući da su bili plemići, ali i redovnici, vitezovi Hrama u sebi su sjedinjavali elemente dvaju staleža kojima je Bog povjerio tešku ulogu da vode ljudski rod.

IV. U SLUŽBI SVETE ZEMLJE

1. OUTREMER

U četrdeset godina koje su protekle između pontifikata pape Inocenta II. (umro je 1145.) i njegova nasljednika Inocenta III. (Lotarija iz obitelji grofova Segni, 1189. - 1216.) templarski je red doživio svoju najveću afirmaciju, istodobno sa zlatnim razdobljem Jeruzalemskog Kraljevstva. Obojica papa su obilježila temeljne trenutke u povijesti Hrama; ako je prvi postavio temelje za njegov brzi razvoj jamčeći mu izuzetnu autonomiju predviđenu povlasticom Omne datum optimum, drugi je posredovao mudro i diskretno kako bi riješio njegovu sudbinu nakon tragičnog prevrata koji mu je ugrozio neprekidno trajanje.

Povijest događaja oko Hrama u Svetoj Zemlji, od zavjeta koji je Payens položio Patrijarhu 1120. g., a koje je završilo 1291. g., kad je u islamske ruke pao i posljednji branik u Akri, povijest je stalnog zalaganja vođenog idejom službe u obrani kršćanske prisutnosti, zalaganja koje se odvijalo u borbi oružjem i diplomatskim posredovanjem, bez ustezanja i od političkih spletki. U pet velikih događaja, u koje se povijest Latinskog Carstva može sažeti, ispunilo se također i iskustvo templarskog reda unutar povijesno-kulturnog konteksta iz kojeg je nastalo i izvan kojeg se, nakon propasti križarskog sna, suočilo s neizbježnom krizom.

Teritorij u Siriji i Palestini koji su zauzeli kršćani i koji se nazivao Outremer, jer se u odnosu na Zapad nalazio s druge strane Sredozemnog mora (franc. outremer moglo bi se doslovno prevesti kao "prekomorje"), bio je uski primorski pojas koji se protezao od armenskog područja do granica fatimidskog kalifata u Egiptu, južno od grada Gaze. Franački kompleks bio je podijeljen u četiri velike države: Jeruzalemsko Kraljevstvo, koje se prostiralo na priobalnom pojasu od Gaze do Bejruta; Grofovija Tripolis, od Bejruta do Margata; Kneževina Antiohija, od Margata do Aleksandrije te

Grofovija Edesa, u unutrašnjosti, koja se protezala na sjeveroistoku od Aleksandrete do predjela koji okružuje današnju Urfu.

Tim latinskim državama upravljala je vlada feudalnog tipa, vrlo sličnog onome u zapadnim pokrajinama iz kojih su potjecali njihovi poglavari. Nastale iz burnih događaja koji su obilježili vrijeme Prvog križarskog rata (kao u slučaju Kneževine Antiohije koju je osnovao vojskovođa koji se radije zaustavio i skrojio vlastitu kneževinu umjesto da krene u oslobađanje Svetoga groba), četiri moćne latinske države u Svetoj Zemlji bile su često opterećene dinastičkim sporovima koji su, zajedno s pomanjkanjem vitezova raspoloživih za obranu i latentnom opasnošću islamskog preuzimanja, dovodili život kršćanskog stanovništva u stanje stalne pogibelji.

Najrasprostranjeniji jezik u Outremeru bio je francuski, izvorni jezik velikog dijela križara i njihovih rođaka koji su nadošli nakon osvajanja Jeruzalema, ali gdje su se miješala obilježja venecijanskog dijalekta i drugi elementi preuzeti iz primorskih gradova. Naročito su Genova i Venecija igrale važnu ulogu u ekonomsko-političkom životu Svete Zemlje, a njihovo žestoko suparništvo s vremenom je pridonijelo daljnjem upropaštavanju već mučne lokalne situacije. A i umjetničko i kulturno stvaralaštvo uopće bilo je plod izvorne zajedničke prisutnosti različitih elemenata: zapadnjačkih, arapskih i bizantskih.

Odnos s islamskim stanovništvom koje je ostalo na teritoriju kraljevstva bio je miroljubiv, iako ne lišen povremenih trzavica. Analogna situacija obilježavala je političke odnose s malim okolnim islamskim državama koje su, budući da su često bile u međusobnoj borbi, smatrale uputnim sklapati s kršćanskim kraljevstvom povremene saveze iz računa.

Red Hrama koji je stvoren sa specifičnim ciljem obrane Jeruzalema i Svete Zemlje od islamskog napada posjedovao je gustu mrežu dvoraca i vojnih naseobina na cijelom teritoriju, naročito uz razne putove koji su međusobno povezivali glavne gradove crtajući neku vrstu osovine kraljevstva. Kraljevstvo je bilo sastavljeno od naroda porijeklom iz raznih krajeva Zapada i Istoka, često vrlo različitih mentaliteta, koji su se morali prilagoditi jedinstvenom modelu kako bi ublažili moguće sukobe. Nisu slučajno statuti koji su se odnosili na

izbor velikog meštra savjetovali da se za taj najviši položaj izabere osoba s velikim iskustvom, sposobna govoriti barem glavne jezike kraljevstava iz kojih su potjecali redovnici.

Nakon sređivanja do kojeg je došlo nakon početnog osvajanja kršćani su, zahvaljujući podijeljenosti koja je vladala u islamskom krugu, uživali razdoblje relativnog mira, a kontakti između emira Usame ibn Munquidha i templara samo su jedan od primjera. Ipak, od sredine XII. stoljeća počeo je proces muslimanskog preosvajanja koji će postupno dovesti do krize kršćanskog kraljevstva.

2.MOBILIZACIJA SVETOG BERNARDA

Upravitelj Mosula, atabeg Imad ad-Din Zangi, napao je 1144. g. Grofoviju Edesu i, nakon samo mjesec dana opsjedanja, osvojio grad. Odjek poraza ostavio je dubok trag na Zapad gdje se počelo strahovati za cijeli kršćanski kompleks i za sam ideal križarskog rata. Ipak, glavne političke snage koje bi mogle poslati u Svetu Zemlju pojačanja neophodna za obranu i same su se nalazile u teškoćama. Papa Eugen III. (Bernardo Paganelli, 1145. - 1153.), koji je naslijedio Inocenta II., morao je pobjeći iz Rima nakon što je aristokratska pobuna uspostavila komunalnu vladu, a nad gradom su grmjeli žestoki napadi Arnalda iz Brescie protiv korupcije svećenstva. U Viterbu gdje je našao utočište, novi je papa primio apele koji su stigli preko mora i smatrao je shodnim povjeriti izvanrednim komunikacijskim sposobnostima sv. Bernarda dužnost da senzibilizira Europu prema novonastalom teškom stanju. Bilo je mnogo teškoća: dvojica najvećih vođa Zapada, koji su svojom autoritativnom podrškom mogli jamčiti uspjeh zadaće - francuski kralj Luj VII. i njemački kralj Konrad III., koji je čekao krunjenje za cara - bili su prisiljeni boriti se s onim snagama unutar svojih kraljevstava koje su se protivile budućem križarskom ratu. Čim je primio papinsko pismo koje mu je izlagalo potrebu da se pripremi intervencija na Istoku, francuski je kralj odmah sazvao svoje feudalce da se za Božić susretnu s njim u Bourgesu i svečano uzmu križ. Međutim, s gorčinom je morao ustanoviti da je plemstvo kraljevstva bilo potpuno ravnodušno, pa je čak i njegova desna ruka, stari i ugledni opat Suger iz Saint-Denisa koji mu je služio kao savjetnik, živo obeshrabrivao vladara od poduzimanja tog zadatka.

Ni njemački kralj nije proživljavao jedan od boljih trenutaka: njegovi su vazali provodili politiku koloniziranja europskog istoka, što su smatrali jednakim križarskom ratu jer je to uključivalo osvajanje zemalja koje je trebalo oteti još nepokrštenim Slavenima, i nisu podnosili da car rasipa sredstva na Istok, koji im je izgledao tako daleko i nimalo privlačno. Osim toga, morao je čuvati leđa i od svojih rođaka koji su mu osporavali pravo na prijestolje, tako da je mogućnost njegova odlaska u Palestinu izazivala bojazan od pobune.

Tek krajem ožujka 1146. g. Luj VII. je mogao sazvati zbor svojih baruna u Vezelayu, gdje je vijest da će sv. Bernard propovijedati o novom pohodu u Svetu Zemlju okupila, upravo kao u Clermontu više od pola stoljeća ranije, tako veliku gomilu da nije mogla ući u katedralu, pa je prisilila opata da se popne na tribinu podignutu za tu priliku na otvorenom polju. Svečeva zavodljiva rječitost i zanos koji je znao prenijeti plijenili su gomilu; tkanina koju je vladar dao pripremiti za izrezivanje križeva koje će budući križari staviti na svoju odjeću preuzevši svečano zavjet nije bila dovoljna i u sumrak su opat i njegovi pomagači još bili zauzeti šivanjem.

U jesen iste godine, dok su u Francuskoj pripreme za polazak bile na vrhuncu, Bernard je pozvan da propovijeda na njemačkom tlu, gdje su ga nadbiskupi Kolna i Mainza molili da intervenira jer je neki cistercitski fanatik, iskoristivši njihovo oduševljenje za skorašnji križarski rat, podbadao svjetinu na proganjanje Židova. Mudrom i neumornom turnejom propovijedi opat je obišao Fribourg, Basel, Konstanz i Schaffhausen te je napokon, u susretu u Speyeru u prosincu 1146. godine, uvjerio cara da se pridruži križarima. Prema jednom izvoru, Bernard se u svom božičnom govoru obratio Konradu III. kao da govori Krist osobno i predbacio mu hladnoću njegove vjere nakon usluga koje mu je nebo udijelilo.

Tijekom 1147. godine križarska vojska, najznatnija koju je Zapad ikada poveo u borbu prema Svetoj Zemlji, krenula je na put prošavši teritorijima bizantskog carstva i naišavši na neizbježno neprijateljstvo cara Manuela Komnena zbog pljački koje su vojnici vršili u krajevima kojima su prolazili. Nakon prvog značajnog sukoba do kojeg je došlo u blizini Antiohije, za vrijeme kojeg su Francuzi pretrpjeli velike gubitke, kršćanska se fronta podijelila na pitanju koju strategiju treba slijediti. Dana 24. lipnja 1148. g. kralj Jeruzalema i kraljica Melisenda okupili su sve križarske vođe na veliku skupštinu u Akri.

Politički interes Franaka upućivao je na održavanje saveza s emiratom u Damasku, koji se još više od kršćana plašio daljnjeg rasta moćne države koju je jedan od sinova atabega Zangija, Nur ad-Din, izgradio na ostacima Grofovije Edese. Sa samo dvadeset i devet godina Nur ad-Din bio je zvijezda u usponu na političkoj šahovnici Sirije i Palestine, a emir Damaska, s nesumnjivom

političkom pronicljivošću, više je volio zadržati vlastitu nezavisnost pod pokroviteljstvom saveza s kršćanima nego da ga proguta rast obližnje islamske kneževine. Ali zbor u Akri donio je najnepovoljnije rješenje jer su raspravama prevladavali pojedinačni interesi i religiozni utjecaji koji nisu imali nikakve veze s biranjem strategije. Odlučilo se napasti Damask jer je bogatstvo prekrasnog grada s njegovim dvostrukim pojasom vrtova i perivoja potaknulo pohlepu kralja Jeruzalema i jer se u imaginariju križara koji su stigli sa Zapada u tom gradu dogodio temeljni čin vjere, preobraćenje Židova Saula kojeg je Krist zbacio s konja preobrativši ga u apostola Pavla. Neizbježni napad naveo je emira Damaska da se približi Nur ad-Dinu, a protukršćansku frontu da se zbije, što je označilo propast cijelog pohoda. Nakon samo četiri dana opsade, kršćanska se vojska morala povući prema Galileji bez ikakvog rezultata doli gubitka velikog broja ljudi.

U jesen 1148.g. Konrad se vratio u Europu prošavši kroz Carigrad, odlučivši uložiti svoju energiju tamo gdje će najviše koristiti te sklapa s carem Manuelom dogovor protiv Ruđera II. Sicilijanskog o podjeli njegovih posjeda na talijanskom području. Luj VII. se nešto dulje zadržao u Palestini, da bi se zatim ipak vratio, svjestan da ide u susret gorčini i političkim komplikacijama zbog razvoda od prekrasne i ponosne žene Eleonore Akvitanske.

3.KOD ROGOVA HATTINA

Za vrijeme cijelog Drugog križarskog rata templarski se red ponašao hrabro i oprezno, dajući primjere discipline i vještog diplomatskog posredovanja koji su mu uvećali slavu. Veliki meštar Everard des Barres znao je provesti uspješno novačenje na Zapadu, sakupivši puk koji je krenuo zajedno s trupama francuskog vladara. Zatim, u teškom trenutku u kojem su se njemačke čete morale pridružiti francuskom kontingentu na teritoriju bizantskog carstva, vješto je uvjerio cara Manuela Komnena da prihvati tu činjenicu. Ovaj je, naime, htio to spriječiti jer se bojao da će vrlo moćna zapadnjačka vojska zaboraviti na križarski rat kako bi se dala na osvajanje njegova teritorija. Disciplina templara pokazala se u svojoj strogoći kad je, za vrijeme prelaženja Anadolske visoravni, Luj VII. upao u zasjedu jer je samo templarski kontingent među svim trupama poštivao utvrđeno kretanje. Zatim su, kao što smo već spomenuli, templari izvukli vladara i iz velikih teškoća predujmivši mu iz svojih dobara iznos goleme otkupnine koju nije mogao sam platiti.

Dobro uvježbani, privrženi zadaći, sposobni posredovati u složenim političkim napetostima Outremera, templari su izašli iz promašenih događaja Drugog križarskog rata neokaljane, pa čak i blistavije časti nego prije. Ipak, Zapad nije mogao zaboraviti da se najimpozantnija kršćanska vojska, pokrenuta mistikom izuzetnog čovjeka, kao što je sveti Bernard, vratila s Istoka bez ikakva učinka.

Nakon sredine XII. stoljeća politička situacija na sirijsko-palestinskoj karti uglavnom se nije promijenila: za spas kršćanskog kraljevstva bilo je bitno da se muslimanski blok u Siriji, koncentriran oko Damaska, ne ujedini s fatimidskim Egiptom, što bi omogućilo savezu da zatre kršćansku prisutnost u Svetoj Zemlji. Ako je moćna sirijska muslimanska država bila solidna i kompaktna, to se nije moglo reći i za egipatski kalifat gdje je vladajuća dinastija dostigla takav stupanj propadanja da je navela bagdaskog emira na pomisao o pokretanju neke vrste križarskog rata unutar islama kako bi izvukao tu zemlju iz stanja u kojem se nalazila. Kalifova je obitelj prošla kroz prljavu povijest izdaja koja je, osim što je oslabila dinastiju, omogućila

Shirkuhu, jednom od najpoduzetnijih Nur ad-Dinovih generala, da uvjeri bagdadskog emira da potpomogne križarski rat protiv Kaira.

Istodobno je i kralj Jeruzalema, Amalrik, zamislio plan za osvajanje Egipta, izazvavši postupno usklađivanje između Kaira i Sirije; taj savez u nastajanju znao je iskoristiti nećak generala Shirkuha, Saladin, koji je nizom sretnih pohoda i vještih političkih manevara uspio zagospodariti Egiptom, otkuda će planirati islamsku rekonkvistu i izgon kršćana iz Svete Zemlje.

U lipnju 1183. g. Saladin je mogao upriličiti službeni svečani ulazak u Damask ujahavši na konju u zamak. Zahvaljujući golemom bogatstvu Egipta on je uspio izgraditi carstvo koje se prostiralo od Cirenaike do Tigrisa. Velikim prijestolnicama Damaska i Alepa vladao je osobno, a okolo su se prostirali vojni feudi koje je mogao lako nadzirati. Dok ga je bagdadski kalif podupirao, sultan Anatolije tražio je njegovo savezništvo, a ostali istočnjački kneževi nisu posjedovali moć ni interes da se s njim sukobe. Jeruzalemska je kruna bila duboko oslabljena zbog nesreće koja je pogodila mladog kralja Balduina IV.; iako je bolovao od gube, nastavio je teškom mukom držati u rukama uzde vlade, kako bi otklonio spletke članova svoje obitelji.

U ožujku 1185. g. umro je sa samo dvadeset i četiri godine, ostavivši krunu malodobnom sinu, koji je umro u kolovozu 1186., ne navršivši ni devet godina. Zavjera koja se razbuktala nakon njegove smrti samo je otvorila vrata Jeruzalema islamskom osvajanju: nakon što je poslao regenta Rajmunda iz Tripolisa u Tiberijadu da se susretne s barunima kraljevstva i sredi modalitete nasljeđivanja prijestolja, Siniskalk Jocelin je zauzeo Tir i Bejrut, proglasivši kraljicom Sibilu, sestru pokojnog kralja. Rajmund se tada uputio u Nablus u dvorac Baliana d'Belina, sazavši visoki sud plemića i pokazavši valjanost svog zakonskog naslova regenta kraljevstva. Kao odgovor, Sibila je prepriječila vrata Jeruzalema i primila od jeruzalemskog patrijarha krunu u žalosno znamenitim okolnostima: kraljevske su se oznake držale u kovčežiću čije su ključeve čuvali patrijarh i veliki meštar templara i hospitalaca, ali je čelnik hospitalaca ozlojeđeno bacio svoj kroz prozor, zaklevši se da ni on ni itko od njegovih vitezova neće prisustvovati ceremoniji. Patrijarh nije okrunio nijednog kralja jer je Sibilin muž, Guido di Lusignano, bio

mrzak i barunima i narodu, pa je tako kruna predana novoj vladarici sa zadaćom da je povjeri kome hoće.

Dok su kršćansko kraljevstvo razdirali unutarnji sukobi, Saladin je slobodno nastavio svoj hod, gotovo neometano. Dana 1. srpnja 1187. g. sultan je prešao Jordan kod Sennabre dok su njegove trupe napadale Tiberijadu, koja je pala nakon samo jednog sata borbe, a zatim se, možda na poticaj nekih kršćanskih izdajica, utaborio pokraj plodnog sela Hattina u kojem su njegovi ljudi našli pašnjake i obilje vode. Kršćanske su trupe, naprotiv, morale marširati duž golih brežuljaka, trpeći sparinu, prisiljene da se čuvaju skupina muslimanskih vojnika uvježbanih za gerilsko ratovanje koji su stalno napadali prethodnicu i začelje. Kršćanska je vojska popodne stigla na visoravan smještenu upravo iznad Hattina te se zaustavila pokraj brežuljaka s dva vrha nazvanog „Rogovi“. U zoru 4. srpnja našla se potpuno okružena i pretrpjela je najteži poraz u cijeloj povijesti Outremera. Poginulo je na stotine templara i hospitalaca, koje je Saladin prepustio okrutnosti skupine muslimanskih fanatika koji su se pridružili njegovoj vojsci.

Dvadesetog rujna iste godine Saladin se utaborio pred Jeruzalemom. Stanovništvo grada se povećalo zbog izbjeglica koji su tu potražili utočište, ali golemi gubici koje su pretrpjeli u prethodnim pohodima toliko su oslabili vojni kontingent da je na svakog čovjeka dolazilo i po petero žena i djece. Kako bi doskočili potrebi za borcima, naoružali su kao vitezove sve plemićke mladiće iznad šesnaest godina, a zatim, budući da ih je bilo premalo, i trideset običnih građana. Točno mjesec dana kasnije, 20. listopada, zatražili su uvjete predaje. Jeruzalem se dakle vraćao u muslimanske ruke nakon manje od stoljeća od njegova osvajanja i kršćani ga više nisu mogli ponovno osvojiti. Relikvija Pravog križa, najsvetiji predmet Outremera, koji su po jedan templar i hospitalac imali čast pratiti u procesiji, izgubila se i više nikada nije pronađena.

Saladin je pokazao blagost prema kršćanskom stanovništvu Jeruzalema pa su izbjegnute beskorisni pokolji kakve su kršćani, nažalost, u svoje vrijeme počinili; ali se na templarima i hospitalcima sultan namjerno htio iskaliti zbog šteta koje je njihova vojna izvježbanost nanijela islamskoj vojsci. Žestina kojom se islamski

izvori obrušavaju na templare za nas je i danas dragocjen pokazatelj razine tehničke pripremljenosti i borbenog ponosa tih drevnih ratnika. Povjesničar El-Fadhel je, igrajući se zvukom vokala, preobrazio arapsko-palestinsku riječ koja je označavala templare (dawye) u diwye, kojom su nazivali božanstva-demone poganskog mazdaizma, dok ih je Saladin definirao „odvratnim svijetom, najgorim među nevjernicima“, a pokolj vitezova templara i hospitalaca koji je izvršio pokazuje mržnju, ali i strah koji su muslimani osjećali prema njima.

4. OD KRISTOVA GROBA DO GROBA SVETOG PETRA

Događaji kod Hattina nanijeli su Hramu vrlo težak udarac, uključivši neku vrstu razornog mehanizma čije će se posljedice osjećati praktički do kraja reda. Pokolj vitezova koji je naredio Saladin, zajedno s gubicima za vrijeme sukoba, desetkovali su ratni kontingent uz goleme ljudske, ali i ekonomske gubitke. Rat se u ono vrijeme vodio pretežno na konju: cijena cjelokupne čelične opreme naoružanja ratnika bila je vrlo visoka, ali pored ekonomske vrijednosti oružja, trebalo je voditi računa i o vrijednosti viteza, čija je tehnička vještina sazrijevala s godinama iskustva i sa stalnim, napornim vježbanjem. Radilo se, dakle, o rijetkoj vještini, obično monopolu aristokracije, koja se mogla postići samo zahvaljujući velikoj investiciji, uključujući i onu financijsku.

Hram je bio ono što sociolozi danas zovu „totalna institucija“, odnosno zatvoreno društvo koje živi nadasve u sebi samom i ima vrlo malo dodira s vanjskim svijetom; prikladna za ljude koji su odlučni poduzeti krajnji izbor, imala je vlastiti horizont ideala koji su predstavljali psihološki pokretač cijelog sistema. Slava templara ovisila je o njihovoj časti, kao i samo preživljavanje reda, podržavano milodarima koje je kršćansko društvo nudilo da bi jamčilo obranu Svete Zemlje. Nakon Hattina moral boraca bio je potpuno uništen i red se suočavao s dubokom krizom.

Drugi veliki vojni red, red hospitalaca, nastao je od skupine volontera koji su otvorili sklonište za prihvaćanje bolesnih hodočasnika; njihov prvenstveni poziv bila je karitativna potpora, a tek kasnije hospitalci su se prilagodili za borbu da bi pomogli uvijek nesigurnoj obrani kršćanskih teritorija. Poraz kod Hattina zadao je sigurno vrlo težak udarac redovnicima Bolničkog reda sv. Ivana, ali za templare, čiji je jedini cilj bio obrana Svete Zemlje, pad Jeruzalema i Svetog groba u islamske ruke predstavljao je propast njihovih ideala.

Postojala su zatim i suptilnija i bolnija pitanja koja su otežavala položaj reda pred cijelim kršćanstvom, izvorom uzdržavanja Hrama: veliki meštar Gerard de Ridefort jedini je preživjeli iz skupine

templarskih zarobljenika koji su pali u islamske ruke, i ta je okolnost izgledala vrlo sumnjivo. Ridefort je bio vitez flamanskog porijekla koji je stigao u Svetu Zemlju i stupio u službu grofa Rajmunda od Tripolisa; sposoban i ambiciozan, postao je dragocjen u očima svoga gospodara koji mu je obećao privlačni brak s prvom nasljednicom koja se pokaže prikladnom. Prilika se pružila vrlo brzo u osobi Lucije, kćeri gospodara Botruna koji je umro bez nasljednika.

Ali Rajmund je smatrao korisnijim udovoljiti jednom drugom vitez, Plivanu, koji je, kako bi priskrbio sebi ljupku damu, dao Luciju izmjeriti, te ponudio grofu odgovarajuću težinu u zlatu. Gerard de Ridefort nije nikada oprostio svom gospodaru tu tešku uvredu. Pristupio je templarima, gdje se istaknuo svojim vojnim sposobnostima i ubrzo je stigao do Glavnog stožera reda s naslovom siniskalka. Do njegova izbora u vrh Hrama došlo je krajem 1184. i početkom 1185. g. Nakon smrti velikog meštra, Španjolca Arnauta de Torroja, kršćanska vojska bila je usred islamskog napada pod vodstvom Saladina koji je napredovao, dok je u Jeruzalemu kralj gubavac bio na samrti, ostavljajući kao nasljednika sinčića tako krhkog da su velikaši već odlučili što će učiniti ako dijete za kratko vrijeme umre. S obzirom na situaciju, moguće je da je Glavni kapitul Hrama, inače vrlo skrupulozan u biranju na čelo reda osobe bez ljage, vodio računa nadasve o vojnim vrlinama novog velikog meštra, pa je stoga izabrao Rideforta koji je bio hrabar vitez, ali koji je još u svjetovnom životu priskrbio ogovaranja i neprijatelje.

Čini se da se on za vrijeme vojnih operacija pokazivao drskim i nepromišljenim, razmećući se onim temperamentom tipičnim za vojnu aristokraciju koji je sv. Bernard mrzio i želio ukloniti, obilježivši etiku reda pokorom i poniznošću. Ridefort je bio, mogli bismo reći, neka vrsta „antitemplarskog" lika. Možda izvori tog vremena pojačavaju njegove mane da bi mu pripisali odgovornost za poraz, ali upornost tog negativnog prikaza kakav nije karakterističan za sjećanje na druge velike meštre pobuđuje sumnju da postoji podloga istine. Genijalan, ali i spletkar, Ridefort iskorištava prijateljstvo s kraljem Jeruzalema kako bi bacio loše svjetlo na bivšeg gospodara Rajmunda od Tripolisa, podvrgnuvši dobra i interese Hrama svojoj želji da se osveti za propali brak. U vezi s time spominje se da je engleski kralj, kako bi okajao grijeh ubojstva Thomasa Becketa,

darovao templarima veliku svotu za križarski rat, a da je veliki meštar odlučio upotrijebiti dio tog novca kako bi pomogao kralju Jeruzalema unovačiti četiri ili pet tisuća pješaka da se suprotstavi napredovanju islamskih trupa. Kad je došao pogodan trenutak, Ridefort je naveo kralja da izgubi povjerenje u Rajmunda od Tripolisa optuživši ga za izdaju, a vladar mu se nije mogao protiviti; kako iz straha koji mu je ulijevao, tako i zbog novca koji mu je dao.

Dana 1. svibnja 1187. g. kršćanske su jedinice otkrile dio islamske vojske koji je napajao konje blizu izvora Kreson. Veliki meštar hospitalaca i maršal Hrama Jacques de Mailly savjetovali su povlačenje budući da su neprijatelji bili vrlo brojni, ali Ridefort je arogantno okrenuo leđa velikom meštru hospitalaca, a njegovu se maršalu obratio optuživši ga da je brbljavac: „Previše volite svoju plavu glavu da biste je željeli izgubiti!” Jacques de Mailly je reagirao ponosno, možda ne uspijevajući zadržati više gnjev koji je osjećao prema pretpostavljenome: „Ja ću poginuti boreći se kao hrabar čovjek! Vi ćete naprotiv pobjeći kao izdajnik!”

Čini se da maršalove riječi nisu bile bez osnove budući da su samo tri templara izbjegla pokolj, među kojima je bio i veliki meštar. Ta jedinstvena okolnost čini se da se ponovila i nekoliko mjeseci kasnije kada je, nakon zauzeća Jeruzalema, Saladin naredio ubojstvo svih templara izuzev Rideforta. Bilo je poznato da su muslimani mučili kršćanske zarobljenike kako bi ih naveli da se odreknu Krista, pljuku na križ i obrate se na islam, a znalo se također da su templari i hospitalci koji su se opirali bili dekapitirani. Činjenica da je upravo taj čovjek, kojeg su mnogi smatrali oportunistom i spletkarom, izbjegao takvoj sudbini bacila je sjenu na čast reda, a sjećanje na te sumnje živjelo je dugo, tako da ga je, čak u vrijeme procesa, netko iskopao kako bi objasnio čudni i zastrašujući obred koji se nametao redovnicima za vrijeme ceremonije prijema.

Zahvaljujući djelovanju jednog genijalnog čovjeka Hram se mogao polagano oporaviti od svoje krize, vođen u pronalaženju drugog izvora uzdržavanja i ugleda koji bi ga mogao na neki način rehabilitirati u očima kršćanstva. Godine 1179. održanje III. koncil u Lateranu, a bavio se promjenama s kojima se društvo suočavalo u tom kratkom razdoblju XII. stoljeća, brinući se naročito za sve

razvijeniju pojavu lihvarstva koje se razvijalo porastom trgovačkih aktivnosti na velike udaljenosti. Koncil je potvrdio osudu posuđivanja uz kamate, naglašavajući da pozajmljeni novac ne trpi za vrijeme posudbe nikakvo umanjeње koje bi opravdavalo takav oblik naknade. Tko je posuđivao uz kamate bio je lopov i zasluživao je vječnu kaznu; to se, međutim, nije moglo primijeniti na slučaj templara, koji su osobno mogli posjedovati samo smiješan iznos od četiri denara i svaki su svoj prihod namjenjivali obrani Svete Zemlje.

Inocent III. obilato se služio templarskim redom kao bankom za službu križarskom ratu, i zbog značajnih financijskih sposobnosti redovnika i zbog čelične reputacije koju je red uživao. Time je izvršio čin propagande, koji su zatim oponašali vladari i mnogi moćnici Europe. Papa je osim toga nastojao učiniti sve moguće da bi ulazak u red postao manje ekskluzivan: dramatična situacija u kojoj se nalazila Sveta Zemlja zahtijevala je masovno novačenje na Zapadu, ali templarski je ideal bio tako elitistički, a disciplina tako kruta da je samo odabrana manjina plemića mogla posjedovati osobine prikladne za ulazak u red.

Inocent III., radeći u dodiru s ostalim svećenstvom u Outremeru koje je neposrednije poznavalo situaciju, počeo je otvarati redove Hrama ljudima koji ranije ne bi bili prihvaćeni, samo ako se nisu okaljali teškim grijesima, te je objavio opraštanja nekih grijeha kako bi vrlo kruti disciplinski kodeks postao pristupačniji, ne izdavši ipak svoju idealnost. I upravo za vrijeme njegova papinstva načinjen je francuski prijevod izvornog latinskog pravila, a nova je verzija osuvremenila onu staru u jednoj važnoj točki: izopćeni vitezovi, koji se ranije nisu mogli ni približiti redovnicima Hrama, sada su bili prihvaćeni u red pod uvjetom da su izvršili pokoru i dobili odrješenje. Možda je ta novina predstavljala napor da se prilagode novom duhu vremena, dok su u Europi nestajala kruta duhovna pravila iz doba sv. Bernarda i Guiberta de Nogenta kako bi ustupila mjesto mentalitetu otvorenom prema samilosti i oprostima; ili se rađala iz pragmatičnog računa koji nije bio nimalo drukčiji od onog koji je naveo papu Urbana II. da blagoslovi Prvi križarski rat prije više od sto godina. Ti marginalni vitezovi skloni nasilju i pljačkama moći će se „spasiti“ za vjeru i sigurno će biti mnogo korisniji interesima cijelog društva. Takvi

nas zaključci dovode u napast da povjerujemo kako je postupno opadanje kojem je Hram išao u susret tijekom XIII. stoljeća posljedica tog popuštanja discipline koje je Inocent III. bio prisiljen dopustiti. Promjena u templarskoj etici, koju prema izvorima možemo susresti u posljednjim desetljećima života reda, potječe od težih i novijih problema koje hijerarhije nisu htjele ili nisu znale obuzdati.

Povlastice Inocenta III. zapravo su spasile Hram od opasnosti brzog odumiranja, vrativši mu ekonomsku snagu, a naročito davši redovnicima-ratnicima novi etički horizont u kojem se njihova vojna ideologija mogla utjeloviti. Papa je znao uspostaviti odnos između apostolske Stolice i reda mnogo bolje nego što su to činili njegovi prethodnici, učinivši ga, zajedno s hospitalcima, nekom vrstom birane papinske vojske vezane uz papu apsolutnom vjernošću. Obrana vjere značit će i podršku pravovjernosti koju je branilo papinstvo, simbol kršćanstva nakon što se Sveti grad vratio u islamske ruke, ali i institucija kojoj je prijetilo širenje hereze i napad političkih neprijatelja.

Otada su templari definirali rimskog papu kao „Našeg Oca Apostola, gospodina i gospodara Hrama nakon našeg Gospodina Isusa Krista" i neposredno ga poistovjećivali s osobom svetog Petra. Nakon gubitka Jeruzalema, čekajući da povрати Sveti grob, Hram se ponovno dao na posao i hrabro se suočio sa svojom obnovom potkrijepljen mišlju na grob svetog Petra.

5. TRAGEDIJA ČETVRTOG KRIŽARSKOG RATA

Dramatični poraz kod Hattina ostavio je snažan odjek u zapadnom društvu, osjećaj vjerske, ali i političke nemoći s kojom se dinastije vladara i velikih feudalaca nisu mogle pomiriti. Treći križarski rat, koji je započeo na poticaj te želje za odmazdom malo nakon kršćanskog poraza, bio je prava parada knezova. Sudjelovali su engleski kralj Rikard Lavljeg Srca i francuski Filip II. August, njemački car Fridrik Barbarossa i, bar željom, njegov nasljednik Henrik VI., koji je umro prije nego što se ukrcao za Svetu Zemlju.

Samo dvije godine kasnije jedan revnosni propovjednik zvani Foulques de Neuilly pojavio se u dvorcu Ecrysur-Aisne gdje su se neki veliki francuski feudarci bavljali turnirom pod gostoprimstvom grofa Thibauda de Champagnea. Njegovi žarki govori znali su ganuti aristokratsku gospodu prizivajući još jedanput nostalgičnu viziju Svetog groba, kao i iluziju da će osvojiti bogati i tajanstveni Istok. Godinu dana kasnije, u veljači 1200. g., pokret je osvojio i flandrijske grofove pa su neki delegati krenuli prema Italiji da bi se sporazumjeli s Venecijom, koja će morat osigurati potrebni prijevoz križara morskim putem. Inocent III., koji je od početka svog pontifikata počeo aktivno raditi na ponovnom zauzimanju Jeruzalema, blagoslivlja inicijativu i podupire je priskrbivši duhovne usluge i porezne olakšice.

U srpnju i kolovozu 1202. godine križari su se napokon okupili u Veneciji, ali je njihov broj bio i odviše malen u odnosu na onaj potreban za razbijanje islamskog fronta, a tome se pridružuje i još jedna otežavajuća okolnost: novac koji su skupili, 50.000 maraka, nedovoljan je u odnosu na iznos ugovoren za prijevoz morem. Mjesecima i mjesecima venecijanska su brodogradilišta radila da bi izgradila brodove prikladne za prijevoz; bila je pripremljena golema količina materijalnih dobara i specijalizirane radne snage po narudžbi francuskih velikaša, koji sada tvrde da ne mogu platiti. Krivnja se prebacuje na neku gospodu koja su izostala iz pothvata, pa je kontingent izgubio njihov doprinos. Pomutnja je neizdrživa. S jedne strane postoji vrlo visoki cilj ponovnog osvajanja Groba, za kojim se poveo cvijet francuskog plemstva, frustriran i ponižen situacijom koja je sada ostavljala ovu veliku gospodu okupljenu na Lidu, u

očekivanju nekog nenadanog događaja koji bi ih spasio od sramote povratka kući. S druge su strane postojala praktičnija promišljanja, kao i činjenica da su ti feudinci osobno pretrpjeli (a i svojim vazalima nametnuli) goleme troškove za organiziranje mobilizacije s perspektivom da osvoje nova dobra na Istoku, a sada su se morali vratiti i suočiti s kritikama onih koji su vjerovali da je mudrije ne otputovati.

Izuzetna situacija uvukla je križarske vođe u središte velike spletke koju su Venecijanci vjerojatno već prije bili smislili.

Dinastija koja je vladala bizantskim carstvom proživljavala je trenutke velike slabosti nakon stabilnosti koju je postigla vladavinom Komnena kroz veći dio XII. stoljeća; cara Izaka II., iz obitelji Angela, svrgnuo je 1195. g. brat, kojega su opet ugrožavali članovi njegove obitelji. Godine 1201. mladi Aleksije, sin svrgnutog vladara, stigao je na Zapad i stupio u kontakt s vođama križara potičući ih da prolazeći kroz Carigrad prema Svetoj Zemlji pridodaju svojim vojnim planovima i rušenje uzurpatora i vraćanje prijestolja zakonitom nasljedniku. Aleksije je prethodno posjetio papu, ali Inocent III. je na budući križarski rat gledao očima Crkve i stoga je smatrao da je temeljni interes ponovno osvajanje Jeruzalema, bez nepotrebnih skretanja koja bi mogla stvoriti nepotrebne nezgode.

No, postojali su i važniji zahtjevi; Aleksije Angel obećao je papi da će sjediniti obje Crkve, grčku i latinsku, koje su se odvojile šizmom 1054. g., a papa je, naravno, bio zainteresiran da postigne taj cilj. Papinstvo je već stoljećima bolje od francuskih feudalaca poznavalo učestale spletke i višestruke sukobe koji su se događali na bizantskom carskom dvoru, pa nije smatrao uputnim dopustiti da ga umiješaju u taj dinastički spor. Neriješena situacija križara kod Lida učinila je da se raznorodni interesi usredotoče na jedan projekt, vrlo različit od onog početnog: Venecija, koja je težila za sve većom prisutnošću na Jadranu, prihvatila je da križari plate svoje putovanje samo ako pohod skrene prema Zadru kako bi dobila taj grad i ponovno uspostavila prevlast Serenissime (Naziv za Mletačku Republiku; prema Serenissima Repubblica di Venezia - Presvijetla Mletačka Republika, nap. ur.), koju su njegovi stanovnici prekinuli predavši se ugarskom kralju. Vrlo je brzo izbio na površinu ekonomski interes koji je na kraju potpuno nadvladao nad

idealističkim poticajem prema Jeruzalemu, tako da je Četvrti križarski rat postao čista operacija osvajanja nauštrb vrlo bogatog Bizantskog Carstva. Latini su opsjedali prijestolnicu Istoka i, nakon strašne pljačke, postavili na prijestolje novu carsku dinastiju francuske krvi koja će držati vlast više od pedeset godina (1204. - 1261.).

Nakon krvoprolića u Zadru i bratoubilačkog napada na druge kršćane koji nije imao nikakve veze s ponovnim osvajanjem Svete Zemlje, Inocent III. je izopćio križare, a zatim je odlučio oprostiti francuskim vitezovima budući da su bili prisiljeni na ta nasilja ucjenom Venecijanaca, koje je ostavio bez oprosta smatrajući ih pravim krivcima. Budući da je morao pasivno prisustvovati naglom razvoju događaja, jer je pohod odmah krenuo potpuno drugim smjerom od onoga radi kojeg je papa propovijedao križarski rat, nakon osvajanja Carigrada Inocent III. se povjerio principu mudrosti da je bolje spasiti ono što se spasiti da, te je priznao vlast novog latinskog cara pod uvjetom da se, budući da nije mogao izbjeći dramatično pljačkanje grada, postigne bar okončanje šizme. Papa je nametnuo novim poglavarima obvezu da se latinski obred ukorijeni na teritorijima carstva, cilj kojemu je on težio podržavajući uvođenje triju redova u koje se najviše pouzdavao: templara, hospitalaca i cistercita. Dva vojna reda dobila su u posjed razne feude na grčkom području; ta je povlastica bila vrlo nemila caru i njegovim vazalima jer iz njihova kuta gledanja, templari i hospitalci, budući da nisu vojno sudjelovali u zauzimanju Carigrada, nisu imali nikakvog prava na osvojene zemlje.

Ako je na posve političkom planu Četvrti križarski rat uvelike zadovoljio želje sudionika, u svemu ostalome bio je veliki promašaj. Za Inocenta III., koji je s mukom progutao neočekivani ishod pohoda ne samo jer se tješio ujedinjenjem Crkava, već jer se i dalje, do samog kraja, obmanjivao da je zapadnjačko osvajanje Bizanta uvod u ponovno osvajanje Jeruzalema. Bio je promašaj i za sam ideal križarskog rata, budući da je uspješno pokazao da je nadvladavanje mnogo konkretnijih interesa moglo odjednom raspršiti i najbolje namjere.

6. IZOPĆENI CAR I SVETI KRALJ

Godinu dana prije svoje smrti, 1215. g., Inocent III. objavio je novi križarski rat, nagovorivši štićenika Fridrika II., sina cara Henrika IV. i Barbarossina unuka, da u Aachenu ispred papinskih legata uzme križ. Novi papa, Honorije III., nastavio je zadaću svog prethodnika i skupio golemu vojsku kojoj se pridružio i ugarski kralj. Ali mladi njemački car je i u Njemačkoj i u Italiji bio zauzet suočavanjem sa svojim političkim neprijateljima tako da je pohod, nakon što ga je uzalud čekao, napustio Zapad bez njega. Budući da je prošlo već deset godina od polaganja zavjeta, Fridrik II. se još jednom obvezao poći na Istok; ali i onda je razočarao papu ograničivši se na slanje flote sicilijanskih mornara u Akru da mu dovedu mladenku Mariju de Brienne.

Požurivanja novog pape Grgura IX. natjerala su cara da 1227. g. konačno krene na put, ali ukrcavši se kod Otranta odlučio je odmah sići na kopno zbog epidemije koja je izbila na brodu. Taj novi potez povlačenja, do kojeg je došlo čak dvanaest godina nakon polaganja zavjeta, razljutio je Grgura IX. koji ga je protumačio kao stoti dokaz potpune nezainteresiranosti za križarski rat, pa je kaznio cara ekskomunikacijom. Kada je u lipnju 1228. g. konačno otputovao s pedeset lađa, nastala je doista paradoksalna situacija jer je jedan izopćenik vodio očekivano oslobođenje Svetog groba.

U Svetoj Zemlji Fridrik II. je stvarno postigao mnogo više negoli operacije koje su se vodile posljednjih četrdeset godina, jer je u deset godina uspio postići da kršćani zaposjednu Jeruzalem, Betlehem i Nazaret, ostavivši muslimanima slobodan pristup Omarovoj džamiji i preuzevši obvezu da nijedan zapadnjački princ ne vrši napade dolinom Nila. Ipak ti rezultati nisu proizašli iz vojnog angažmana već su bili klauzule ugovora sklopljenog sa sultanom al-Kamilom s kojim je car, eklektik i veliki ljubitelj islamske kulture, uspostavio dobre odnose.

Kad je u ožujku 1229. g. Fridrik II. slobodno ušao u Jeruzalem u baziliku Svetog groba i tamo uzeo krunu kralja Jeruzalema, izgledalo je da je taj miroljubivi ugovor o desetogodišnjem „unajmljivanju“ Svetog grada samo carev račun s jedinim ciljem da dobije krunu

kraljevstva. Crkvene vlasti u Svetoj Zemlji nisu shvatile beskrupuloznu genijalnost Fridrika II., pa su odbile prihvatiti njegovo krunjenje. Među njima su bili i templari, u sukobu s carem zbog slobode misli i običaja kojima se stalno razmetao, a i zbog njegova prekida s papinstvom. Uostalom, Fridrik II. je prezirao templare jer ih je smatrao nekom vrstom fanatika.

Godine 1239., nakon isteka desetogodišnjeg primirja, krenuo je iz Europe novi križarski kontingent s namjerom da ponovno vojno zadobije u posjed Jeruzalem koji je Fridrik II., iako toliko osporavan, ipak priveo u kršćanske ruke. Arapska država u Damasku zaposjela je grad, ali iduće godine (1240.), kralj Navarre, koji je u pohodu igrao glavnu ulogu, postao je svjestan da je politika izopćenog cara imala prednosti i počeo je raditi na tome da diplomatskim putem dobije starateljstvo nad Jeruzalemom. Njegovi naponi, za kojima se povodio Rikard od Cornwalla, brat engleskog kralja (Autorica misli na Henrika III. (1207. - 1272.), nap. ur.), budili su nade, kad je iznenada, 1244. g. kolona Turaka u egipatskoj službi nanijela strašan poraz kršćanima kod La Forbie. Otada, unatoč pobožnim željama, Sveti će grad biti sve udaljeniji od njihovih obzora.

Godine 1245. okupio se u Lyonu veliki ekumenski koncil na kojem je papa Inocent IV. potvrdio apsolutnu potrebu novog angažiranja na Istoku. Poruku je prihvatio naročito mladi francuski kralj Luj IX. Asketske naravi, zadojen dubokom duhovnošću i sklon misticizmu, vladar je postao protagonist dvaju idućih križarskih ratova, obaju bezuspješnih.

Dok je ostatak Europe ostao u biti hladan prema situaciji u Svetoj Zemlji, uvjeren da je gotovo nemoguće razbiti kompaktnost koju je postigao islamski blok Sirije, Palestine i Egipta, mladi se kralj 1248. g. ukrcao i, nakon što se zaustavio na Cipru kako bi napravio plan osvajanja, napao je Egipat u Damietti, uspjevši osvojiti grad. Strateški dobar potez bio bi zatim napad na impozantni grad Aleksandriju, koji bi jamčio križarima posjedovanje važnog branika s kojeg bi krenuli u napad za osvajanje unutrašnjosti. S obzirom na to da je bio loše savjetovan ili možda nedovoljno iskusan, vladar je, naprotiv, dopustio da ga nagovore da krene prema Kairu. U prosincu je stigao blizu al-Mansure, ali tu se križarski rat zaustavio, a kršćanske su jedinice bile prisiljene na iscrpljujući rat među kanalima

Nila, sve do poraza u kojem je vladar zajedno sa svojom braćom pao u islamsko zarobljeništvo. Oslobođen nakon plaćanja goleme otkupnine, 1254. g. Luj IX. se vratio u domovinu: Zapad je postao nezainteresiran za pothvat, a smrt njegove majke Blanche de Castille, regentice u ime dalekog sina, dovela je do izbijanja pobune u kraljevstvu.

Tijekom šezdesetih godina trinaestog stoljeća uspon jednog drugog karizmatičnog islamskog vojnog poglavara, sultana Baibarsa, nanio je ostacima kršćanskog kraljevstva u Svetoj Zemlji smrtni udarac. Rukn al-Din Baibars bio je Turčin kumanskog plemena, goleme tjelesne građe, čija je tamna koža tvorila neobičnu suprotnost s plavom bojom njegovih očiju. Stigao je u Siriju kao mladi rob i ponuđen je na prodaju emiru u Hami, kojem se činio odviše nezgrapnan za dvor, ali opazivši njegovu fizičku snagu i inteligenciju, kupio ga je da bi ga ponudio sultanovoj mamelučkoj straži. Tamo je imao prilike iskazati svoje kvalitete i, nakon pobjede nad kršćanima 1244. g., stekao je znatnu slavu.

Osvojivši vlast u Egiptu, a zatim i u Damasku, između 1265. i 1272. godine, s praktički nezaustavljivim napredovanjem zauzeo je sva kršćanska uporišta i sveo Outremer na maleni komad zemlje oko Akre. Cezareja i Haifa ubrzo su pale, a za njima su slijedili bogati grad Jaffa i templarski dvorac Beaufort. U proljeće 1266. g. pala je i Kneževina Antiohija, prva od latinskih država osnovanih u Svetoj Zemlji, koja je uspjela čak 171 godinu odolijevati mučnoj agoniji Outremera. Baibarsov bi idući potez neizbježno bio napad na Akru.

Pojava novog križarskog pokreta u Europi koji je, potaknut tragičnim vijestima što su stizale s Istoka, naveo na odlazak Jakova I. Aragonskog i Luja IX., rodila je izvjesnu nadu u prekid nezaustavljivog islamskog napredovanja. Aragonski vladar krenuo je iz Barcelone s moćnom flotom, koju je oluja teško oštetila, prisilivši ga na povratak, dok su njegova dva nezakonita sina uspjela dovršiti ostatak putovanja i pridružiti se ostatku kršćanskog kontingenta.

Luj IX. krenuo je iz Aigues Mortesa u srpnju 1270. g., dogovorivši putovanje s bratom Karlom I. Anžuvinskim, kraljem Sicilije, koji je, međutim, bio više zainteresiran za skretanje pohoda prema Carigradu, da bi za sebe povratio bizantsko prijestolje koje je

bizantski car Mihajlo VIII. Paleolog 1261. godine bio ponovno osvojio. Luj IX. se iskrcao u Kartagi i krenuo prema Tunisu, obmanjujući se varljivim računom da bi preobraćenje tuniskog kneza ili barem savez s njime mogao jamčiti kršćanima valjanu podršku protiv Egipta. Ali kuga, koja je izbila u logoru, dovela je do kraljeve smrti 25. kolovoza, a njegov brat Karlo Anžuvinski, preuzevši zapovjedništvo, iskoristio je postignute slabe rezultate da nametne sultanu Tunisa plaćanje danka kao kralju Sicilije. Zatim se vratio u Europu, a za njim i kršćanski kontingent koji se raspršio čim su stigli do obala Sicilije.

7. „OGOVARANJA DVORANA“

Templarski red je uvijek imao neprijatelja podmuklijih od samih islamskih pljačkaša zbog kojih je stvoren; radilo se o političkim klevetnicima - općenito uglednim osobama u krugu kršćanskog društva - koji su, iz različitih pobuda, imali razloga za neprijateljstvo prema redu. Izvanredne povlastice koje su već od Inocenta II. zajamčene privilegijom *Omne datum optimum*, kojoj su proširenja pridodali kasniji pape, osigurale su Hramu političku i sudsku autonomiju. Ne treba se čuditi što je visoko svećenstvo iz pokrajina gdje su se nalazile najvažnije prebende, razočarano nemogućnošću da traži posebne usluge od tih moćnih čuvara novca i naoružanih ljudi, smatralo nepriličnom potpunu neovisnost redovnika-ratnika, čak i u odnosu na nadbiskupa. Porezne olakšice koje su dane redu same po sebi nisu bile prave olakšice; zapadno društvo plaćalo je povremeno Crkvi desetinu svojih prihoda koja je u doba križarskih ratova bila namijenjena papinstvu upravo u korist ratnog angažmana na Istoku. Sami templari nisu posjedovali ništa, budući da, kao što smo vidjeli, njihovo vlasništvo nije moglo nadići vrijednost od 4 denara po statutu i svi su se prihodi morali namijeniti vojnom nastojanju za Svetu Zemlju. Darivati Hram, uz mogućnost da se ne plaćaju porezi, značilo je, dakle, financirati križarski rat.

Tijekom XII. stoljeća zapadnom je ekonomijom još uvijek prevladavala zemljoradnja, a razvijao se i trgovački sektor, ali još uvijek vrlo daleko od razine koju će dosegnuti potkraj srednjeg vijeka. Sustav templarskih prebendi, zasnovan na poljoprivrednom zakupu koji je nalikovao modelu cistercitskih zajednica (*grange*), izgledao je kao mreža farmi s visokim prinosom od kojih je svaka proizvodila različitu robu ovisno o prirodi područja; naravno, za rat na Istoku bili su potrebni oružje i konji, a potrošna roba, osim malog broja plodova, nije mogla podnositi dugotrajno putovanje morskim putem, pa su stoga templari bili prisiljeni zamijeniti ta dobra za novac, koji je njihov glas ratnika obično štitio od gusarske opasnosti.

Stigavši u Svetu Zemlju, prevezeni kapitali su se mijenjali u živežne namirnice, stoku i druga potrebna dobra na tržnicama Bliskog istoka. U interesu reda i samog križarskog rata bilo je neophodno da sve te operacije ne završe gubitkom već da se vodi računa o mogućnosti

šteta (na primjer brodolom) i predvidi adekvatni višak zarade kako bi se pokrili mogući rizici. Proizvodi porijeklom iz grangea na raznim europskim tržištima bili su vrlo povoljni upravo stoga što je red uživao olakšice koje obično drugi proizvođači, naročito svjetovni, ali i samostani, opatije, biskupije i ostali crkveni centri nisu imali: cijene koje je nametnuo Hram, da se izrazimo modernim izrazima, bile su vrlo konkurentne.

Tome se pridruživala naklonost puka, nebeska slava koju su zaslužili redovnici-ratnici poginuli za obranu Svetog groba, koju su prema teološkom principu zajednice svetih mogli uživati i obični plemići, zanatlije i svjetovni seljaci koji su se željeli duhom pridružiti redu. Velika obitelj Hrama sastojala se ne samo od zaređenih redovnika, već i od mnoštva svijeta koji je tražio i dobio pridruživanje, podržavao ga svojim milodarima i obično pohađao templarske crkve primajući sakramente, a, kad je bilo moguće, i sahranu. Proširio se i jedan naročiti tip vokacije in extremis, učinjen za one koji su u svjetovnom životu imali takve dužnosti da nisu mogli ući u red, ali su ipak željeli barem umrijeti kao templari. Ti svjetovnjaci su polagali zavjet na smrti, postajali su redovnici Hrama, iako za kratko vrijeme, i primali su nakon smrti sve počasti i molitve namijenjene subraći.

Donacije pridruženih i templara in extremis stoga su izazivale zavist i negodovanje redovnika drugih vjerskih redova i svjetovne Crkve. Treba uzeti u obzir da je i samo pohađanje crkava Hrama od strane vjernika donosilo redu onaj prilog koji se prije slijevao u katedrale, župe i u samostanske crkve. Te značajne povlastice već su izazvale negodovanje u središnjim desetljećima XII. stoljeća, odnosno kad je Hram bio na svom vrhuncu: ali onda je zapadno društvo vrlo strastveno podržavalo red, a slava njegova imena činila je da klevetnici izgledaju kao neznatna manjina puna neopravdane zavisti.

Vilim, nadbiskup Tira, bio je prvi ugledan glas u neskladu s tim zborom pohvala templarima u drugoj polovici XII. stoljeća. Rođen u Siriji oko 1130. g., putovao je po Italiji, naučivši latinski, grčki i arapski, zaredio se postavši ambasador pri dvoru u Carigradu, a zatim kancelar Jeruzalemskog Kraljevstva. Po zapovjedi kralja Balduina sastavio je oko 1173. g. važno djelo pod naslovom Povijest Outremera, a tek dvije godine kasnije povjerena mu je važna

biskupska katedra grada Tira. Iako je bio korektan povjesničar koji se služio dokumentima arhiva kako bi dao točnu verziju činjenica, Vilim zacijelo nije volio templare i predbacivao im je, kao član visokog svećenstva Svete Zemlje, potpunu neovisnost u odnosu na crkvenu hijerarhiju Outremera. Vrlo važan izvor za rekonstruiranje povijesti reda na njegovim počecima, ali ne uvijek objektivna, Povijest Outremera Vilima iz Tira daje junačku sliku ranih templara, siromašnih, poniznih i pokajničkih, da bi zatim zaključio kako su ih prevelike povlastice i novac koji su nagomilali njihovi nasljednici učinili oholima i tromima.

Iz potpuno različitog područja, odnosno iz Walesa, potjecao je drugi „klevetnik“ Hrama, koji je u svakom slučaju stekao svoje mjesto u povijesti polemika protiv vojnih redova. Zvao se Walter Map i bio je klerik koji je pripadao pratnji engleskog kralja; rođen oko 1140. g., nije dobro poznao stvari na Istoku, ali je u svojoj širokoj pjesničkoj i satiričkoj produkciji, više puta napao poroke vojnih redova, posebno kritizirajući nadutost i bogatstvo vitezova, koje je bilo neprimjereno, uzevši u obzir izvorni duh reda. Walter Map je napisao djelo s vrlo rječitim naslovom koji je odmah davao ideju o cilju kojem se morao pokoravati: *De nugis curialium*, odnosno „ogovaranja dvorana“. Ta zbirka portreta, obilježena satirama i prožeta izričito zajedljivim duhom, ironizirala je cijelo društvo, inzistirajući posebno na porocima cjelokupnog svećenstva, od seoskih popova do pape; dakle, njezina se kritika uopće nije namjeravala usmjeriti izričito protiv templara. Ipak, udarila je pečat kulturi vremena jer su njezine otrovne opaske bile oštroumne i bar djelomično zaslužene.

Nakon Hattina i prvih desetljeća trinaestog stoljeća, dok su nade u ponovno osvajanje Jeruzalema sve više splašnjavale, polemike protiv vojnih redova postavljenih na čelo obrane Svete Zemlje postajale su sve intenzivnije, a naročito su prestale biti samo ljutita ogovaranja koja su potjecala iz dvorskih sredina. Najteži ideološki napad na Hram u prvoj polovici trinaestog stoljeća došao je iz djela redovnika opatije St. Albans, Matthewa Parisa. Ugledna ličnost u svojoj sredini, vješt ne samo u književnosti, već i u slikarstvu i u zlatarstvu, uživao je naklonost engleskog kralja Henrika III., koji je često tražio od njega savjet u važnim političkim i crkvenim pitanjima, a uživao je poštovanje i pape Inocenta IV. koji mu je (1248.) povjerio

zadatak da ode u Norvešku kako bi reformirao opatiju St. Benet Holme. Skupio je nasljedstvo svojih prethodnika u pisanju kronike svetog Albana, nastavivši rad posljednjega koji je na njoj radio, Rogera od Wendovera, ali se istaknuo hrabrošću i živošću kojima je znao raspravljati o temama svog vremena, zahvaljujući i svom zreloom političkom iskustvu.

Chronica maior Matthewa Parisa, koju još danas mnogi smatraju najboljom među engleskim kronikama tog razdoblja, također je globalna polemika o cijelom društvu, a naročito o svećenstvu, s oštrim opaskama čak i o kralju i njegovim miljenicima. Ipak su kritike kojima se okomio na templare bile najžešće, tako da su znanstvenika Alaina Demurgera navele na pomisao da su se okaljali sa svih sedam smrtnih grijeha. Vrhunac reda, slavno razdoblje u kojem je cijelo kršćansko društvo poistovjećivalo templare s junacima vjere, čuvarima mjesta i najsvetijih ostataka kršćanstva, bilo je na zalasku.

8. OD LYONA DO CIPRA

Ključne godine Baibarsova uspona izazvale su teške optužbe koje su dolazile čak iz samoga reda, demoraliziranog ponovljenim vojnim promašajima, i sve više uvjerenog da Jeruzalem više nikada neće biti povraćen. Nakon jednog poraza, templarski pjesnik Ricaut Bonomel napisao je svoju pjesmu pod naslovom *Ir'e dolors*, čiji oštri akcenti jasno dočaravaju razinu koju su dosegli bijes i razočaranje redovnika-ratnika:

.. .jer ni križ ni kršćanska vjera ne pomažu mi niti me štite
od zlih Turaka, nek su prokleti od Boga!
Stoga, čini se, po onome što svatko može vidjeti,
da im Bog želi pomoći, na našu štetu.
Papa je velikodušan u dijeljenju oprosta
danih Karlu i Francuzima, da se bore protiv Lombarda,
ali pokazuje veliku škrtost prema nama ovdje,
jer im on oprašta uzimanje križa,
u zamjenu za plaćanje u *livres tournois*.
I tko god želi zamijeniti hodočašće za rat u Lombardiji,
dobit će dopuštenje našeg legata,
jer oni prodaju Boga i oprost za novac.

Nakon što je Baibars sveo Outremer na malenu državicu sa samo četiri tvrđave, kritika vojnih redova napustila je satirički žanr i postala zabrinjavajuća tema vanjske politike o kojoj se raspravljalo na svim dvorovima Europe: zapadno društvo koje je trpjelo privilegije, a ponekad čak i uobraženost redova u ime službe u zaštiti Svete Zemlje, nije više bilo raspoloženo podnositi njihove promašaje. Na više se mjesta razmišljalo na koji način vratiti na najvišu razinu djelatne sposobnosti dvaju najjačih redova, templara i hospitalaca, argumentirajući da bi njihovo spajanje u jedno jedino tijelo smanjilo troškove, poboljšalo efikasnost, a naročito izbjeglo neizgodni problem za koji su, nažalost, oba reda bila odgovorna: njihovo stalno suparništvo koje je, iako često preuveličavano od klevetnika, u svakom slučaju doprinosilo kompliciranju već ionako teške situacije Latina na Istoku.

U Jeruzalemskom Kraljevstvu dva su reda uživala više ili manje ravnopravan ugled i moć, budući da je jedan bio zadužen da bude avangarda kršćanske vojske, a drugi odstupnica; najvišu čast da u procesiji prate najsvetiju relikviju, fragment drveta Pravog križa, imali su - kao što smo vidjeli - zajedno jedan templar i jedan hospitalac, a visoki krugovi obaju redova imali su pravo glasa u najvažnijim pitanjima kraljevstva. Sve to stvorilo je natjecateljski duh, ali i navelo dostojanstvenike da se upuste u razne političke sporove na suprotnim stranama.

Hijerarhija Hrama, baš kao i ona Bolničkog reda, nisu ostajale izvan velikog broja napetosti, zavjera i spletki koje su mučile povijest Outremera: lokalni dinastički ratovi često su se odvijali uz sudjelovanje tih dvaju redova koji su, naravno, bili zainteresirani da prevlada neki njima povoljni vladar. Daleko od toga da su ostale stvar Istoka. Odjek tih spletki stizao je do uha papinstva i raznih vladara Europe, što je škodilo etičkoj slici i jednoga i drugog reda.

Najprihvaćenije mišljenje, u skladu s idejom da je dokolica majka svih poroka, bilo je da dva reda svoj moralni pad duguju ratnoj neaktivnosti: dakle, postajala je hitna potreba za reformom koja bi im u novom institucionalnom svojstvu vratila snagu i slavu kojom su se nekad odlikovali. Najpovoljnija situacija za raspravljanje o tim planovima bio je veliki koncil održan u Lyonu 1274. g., koji je trebao raspravljati o drugim važnim istočnim problemima kao što je ujedinjenje grčke i katoličke Crkve, a koji je organizirao papa Grgur X. (Tebaldo Visconti, 1272. - 1277.), osobno jako zainteresiran za rješavanje krize Outremera. Tebaldo je sudjelovao u Drugom križarskom ratu Luja Svetog, a zatim je, budući da se taj križarski pohod nakon vladareve smrti izjalovio, odlučio otići u Palestinu s prvorodencem engleskog kralja koji je sam nastavljao pohod. U kasno proljeće 1271. g. mogao se iskrcati u Akri, odakle je već tri mjeseca kasnije morao isploviti jer mu je Kolegij kardinala javio da je izabran na papinsko prijestolje.

U Lyonu se o ujedinjavanju vojnih redova raspravljalo kao o međunarodnom pitanju. Otvorile su se rasprave, iznosili su se prijedlozi, bila su pozvana i dva čelnika templara i hospitalaca: obojica su se pokazala apsolutno protivna stapanju, a templarski

veliki meštar Thomas Berard dao je napisati efikasni memorijal odgovora u kojem je, iako naglašavajući da Hram pripada papi, pa će, dakle, njegovi ljudi u svakom slučaju biti podložni njegovoj volji, izjavljivao da je stapanje samo smicalica europskih kruna kako bi osigurale sebi kontrolu nad redovima u svojim kraljevstvima. Na istoj valnoj duljini nalazio se i aragonski kralj Jakov I.; prisiljen braniti svoje kraljevstvo od borbenih susjeda Saracena koji su i dalje držali pod kontrolom južni dio Iberskog poluotoka, kralj je uvijek podržavao rast dvaju vojnih redova do te mjere da bi, slijedeći pretpostavku o stapanju, novi red postao ekonomski i vojno tako jak da bi predstavljao ozbiljnu političku prijetnju i samoj kruni.

Zbog protivljenja kralja i dvojice čelnika, koje je uslijedilo kratko vrijeme nakon smrti pape križara, projekt nije uspio; godine 1291. pad Akre, posljednjeg branika kršćanske prisutnosti u Svetoj Zemlji, značio je kraj Outremera i zadao smrtni udarac časti vojnih redova. Veliki meštar Hrama, Gillaume de Beaujeu, pripadnik najvišeg francuskog plemstva i veličanstveni primjer viteških vrednota i kršćanskih vrлина, umro je u pokušaju da spasi grad i drugovi su ga sahranili u crkvi reda, malo prije nego što su templari, posljednji napustili grad u plamenu. Ali ni slavna reputacija Gillaumea de Beaujeua, poznatog po junaštvu i velikom broju milodara koje je davao, ni časno ponašanje templara nisu mogli izbrisati gorku istinu: križarski rat je potpuno propao.

Templari i hospitalci su se povukli na Cipar, otok koji je po svom položaju predstavljao izvrsnu predstražu odakle su mogli proučavati situaciju u Siriji i Palestini te planirati vojne intervencije; teutonski vitezovi, naprotiv, posvetili su se koloniziranju istočne Europe. U međuvremenu na Zapadu se stari plan o stapanju templara i hospitalaca neizbježno vraćao na snagu. Ovaj se put nije radilo o jednostavnim pretpostavkama, već o stvarnim planovima koje su, u nekim osnovnim crtama, podržavali mnogi pobornici: naročito je projekt koji je izradio krug Karla II. Anžuvinca uvjeravao da bi zajednički čelnik morao biti sin neke od kršćanskih kraljevskih obitelji koji bi zatim postao kralj Jeruzalema. To se u suštini slaže s idejom velikog katalonskog pisca rasprava Ramona Lulla, koji je predlagao da se imenuje novo tijelo Reda Duha Svetoga i preporučivao je,

poštujući zavjet čistoće kojeg su se držali redovnici templari i hospitalci, da budući čelnik bude neki obudovjeli ili neoženjeni kralj.

Na koncilu u Arlesu 1292. godine papa Nikola IV. čak je naredio da se dva reda ujedine, ali su velik broj materijalnih teškoća i smrt pape spriječili da se ta odluka ostvari; dva neposredna nasljednika Nikole IV., Celestin V. i Bonifacije VIII., našli su se u takvim okolnostima, da su nužno morali zanemariti problem stapanja, a on će se dramatično vratiti na scenu nekoliko godina kasnije, još uvijek neriješen, ali ovaj put kao glasnik dramatičnih posljedica.

V. IZMEĐU ČEKIĆA I NAKOVNJA - PAPINSTVO, FILIP LIJEPI I JACQUES DE MOLAY

1. PROGLAS IZ LUNGHEZZE

Do smrti pape Nikole IV. došlo je 4. travnja 1292., samo godinu dana nakon što je pad Akre potpuno osujetio sve njegove napore da riješi krizu na Istoku i pomiri grčku Crkvu s rimskom. Apostolsko nasljeđivanje pokazalo se vrlo teškim: papa je uvelike podržavao aristokratsku obitelj Colonna koja se nije libila služiti papinskom naklonošću za svaki svoj interes, izazivajući skandale i općenito tjerajući u očaj visoke redove crkvene hijerarhije.

Okupivši se da izaberu novog papu, kardinali su bili složni o potrebi odabira izrazito duhovne ličnosti, pa i nauštrb političkih i vladalačkih vrlina, ličnosti koja će obuzdati zla koja su posljednjih desetljeća sve jače pogađala papinstvo: posebno prodavanje oprosta (simonija), te nepotizam, odnosno protuzakonito protežiranje rođaka, neovisno o njihovim sposobnostima.

U kolektivnom su pamćenju tog vremena odjekivala proročanstva franjevačkog redovnika s početka XIII. stoljeća, Gioacchina da Fiore: dolazak novog doba, obilježenog prevladavanjem Duha, započet će izborom „anđeoskog pape“, potpuno svetog čovjeka koji će izvesti Crkvu iz krize.

Potaknuti konkretnim potrebama i zavedeni joakimovskim (Prema Joachimu da Fioreu, nazivu po kojem je Gioacchino da Fiore bio poznat u Europi, nap. ur.) mističnim utjecajima, kardinali Svetog kolegija izabrali su za papu franjevačkog pustinjaka Pietra dal Morronea, koji je živio u stalnoj duhovnoj osami kod brda Fumone. Njega je poštivao i osobno posjećivao i napuljski kralj Karlo II. Anžuvinski, a mnogi su ga već smatrali svecem. Novoizabrani papa, koji je uzeo ime Celestin V., primio je tjaru samo zbog jakih pritisaka Kolegija i svog omiljelog duhovnog sina, napuljskog kralja. Ali pustinjač, silom otrgnut iz svoje špilje i postavljen da vodi složene

političko-administrativne mehanizme života u kuriji, ubrzo se našao kao riba na suhome. Crkva je u to vrijeme bila golemi nadnacionalni organizam koji je iziskivao velike napore usklađivanja, ali i značajnu diplomatsku sposobnost. Više od bilo čega Pietro dal Morrone se nalazio u nedoumici zbog političkih inicijativa koje su ga prisiljavale da vrši odabire i preuzima odgovornosti koje su duboko ponižavale njegovu asketsku narav.

Osjećajući se potpuno neprikladnim za takvo nešto, Celestin V. se potpuno pouzdavao u sposobnosti suradnika koji su mu ulijevali povjerenje, a njegovo veliko neiskustvo navelo ga je da unapređuje osobe vrlo sumnjive reputacije, tako da je, kratko vrijeme nakon njegova stupanja na papinsko prijestolje, čak i Karlo II. Anžuvinski, koji je zagovarao njegovo imenovanje, morao popustiti pred očevidnošću da je dobri pustinjač postao teret za Crkvu.

Brižljivo se proučavalo predviđa li kanonsko pravo mogućnost da papa odustane od svog položaja, pa su s tim ciljem konzultirani najbolji pravnici tog vremena koji su bili ili ličnosti iz Kurije, protagonisti papinske politike, kao što su kardinal Benedetto Caetani i Jean Lemoine, ili izvanjski, kao što je pravnik Pietro Giovanni Olivi koji je pripadao spiritualcima, radikalnoj kongregaciji franjevačke obitelji koja je zagovarala povratak na nevinost i na strogost pravila svetog Franje. Iako su imali dijametralno oprečnu viziju svijeta i Crkve, ta tri ugledna pravnika na kraju su se složila da je papino odustajanje bilo moguće; postojala je, naime, razlika između apostolske karizme koja će u svakom slučaju ostati u čovjeku, i funkcije, koje će se zapravo odreći.

Pritisnuti potrebom da se nastavi papinsko upravljanje, gotovo paralizirano tijekom pet mjeseci papinstva Celestina V., a možda i kao reakcija na njegovu političku i diplomatsku nesposobnost, kardinali su ratificirali dekret o abdikaciji i pristupili biranju nasljednika, najspretnijeg, najpripremljenijeg i najambicioznijeg među njima - Benedetta Caetani, koji je uzeo ime Bonifacije VIII. (1294. - 1303.). Novoizabrani papa bio je vrlo iskusan čovjek u „svjetskim“ stvarima, ako shvatimo taj izraz u njegovu najboljem smislu i odbacimo pretjerivanja nesklone kritike, koja je tijekom stoljeća prokrčila sebi put, budući da su je prihvatili ljudi poput Jacoponea da Todija i Dantea Alighierija. Suvremena je

historiografija pokazala da ta dva slavna pjesnika, iako u dobroj vjeri, nisu bila nimalo objektivna prema Bonifaciju VIII., koji je za obojicu predstavljao pravog političkog neprijatelja.

Čim se uspeo na papinsko prijestolje, Bonifacije VIII. je opozvao povlasticu koju je Celestin V. udijelio spiritualcima, kojima je pripadao Jacopone, da žive odvojeni od ostatka franjevačke obitelji. Taj je zahtjev za autonomijom izražavao otvorenu moralnu osudu manjine prema samom redu. Što se pak tiče Danteove mržnje, Bonifacije ju je izazvao podržavajući povratak crnih gvelfa (Nakon što su gvelfi 1289. g. porazili gibeline, sami su se podijelili na crne i bijele; crni su i dalje podržavali papu, a bijeli su bili protiv papinskog utjecaja, nap. ur.) u Firenzu: papa je razmišljao kao čelnik rimske Crkve, pa je zbog toga u borbi između firentinskih političkih frakcija izabrao stranku korisniju za ustanovu čiju je dužnost obnašao, a taj je izbor kasnije izazvao osvetu crnih gvelfa nad njihovim suparnicima, pa je tako i Dante Alighieri bio poslan u progonstvo.

Benedetto Caetani je pripadao jednoj od najmoćnijih obitelji rimske aristokracije, bio je jedan od najboljih pravnika svog vremena i dugo je služio u diplomaciji Svete Stolice postavši cijenjen zbog svojih posredničkih sposobnosti. Do njegova izbora došlo je u vrlo kratko vrijeme jer je gotovo odmah postignuta suglasnost o njegovu imenu, a zatim ju je prihvatio i ratificirao cijeli Kolegij, uključujući i kardinale Pietra i Giacoma Colonna koji su pripadali drugoj moćnoj rimskoj enklavi, suprotstavljenj Caetanima vrlo žestokim suparništvom. Prve dvije godine vladanja nije bilo problema, a i dvojica Colonna su aktivno surađivala s novim papom u vođenju Kurije. Ali, 1297. godine, došlo je do neugodnog incidenta koji je duboko poremetio njihove odnose, a koji se vrlo nepovoljno razvio i zbog povezanosti sa zamršenim pitanjima međunarodne politike.

Kad se Bonifacije VIII. popeo na papinsko prijestolje, papinske su blagajne bile prazne, stoga je on dao podignuti novac iz glavnog sjedišta svoje obitelji u Anagniju, s nalogom da se dopremi u Rim. Za vrijeme prijevoza banda, na čijem je čelu bio član obitelji Colonna, napala je konvoj, odnijevši i zlato i mazge koje su ga prevozile. Bonifacije VIII. odmah je pozvao dvojicu kardinala Colonna na ispitivanje da odgovaraju o onome što se dogodilo, ali oni su,

umjesto da se pojave, pobjegli u Lunghezze, odakle su napisali i razaslali spis optužbe.

Taj dokument, poznat kao „proglas iz Lunghezze“, otkrivao je neke nedopuštene zakulisne spletke do kojih je došlo pri izboru Bonifacija VIII. i koje su zapravo osporavale njegovu valjanost.

2. ORUŽANA RUKA RIMSKE CRKVE

Godine 1294. francuski kralj Filip IV. Lijepi napao je feud Gascogne, na jugozapadnom sektoru francuske pokrajine, s namjerom da ga de facto, a ne samo de iure pripoji svom kraljevstvu. Učinivši to izazvao je spor s engleskim kraljem, vlasnikom tog feuda, što je neposredno dovelo do ozbiljnog sukoba, a dugoročno bacilo Francusku u tragediju Stogodišnjeg rata. Filip Lijepi je na taj način prekinuo političku tradiciju koja je sezala do njegova djeda Luja IX., koji je našao put za rješavanje problema tog prostranog i bogatog teritorija tako da ga je prepustio engleskom vladaru, ali se formalno i dalje nalazio unutar Francuskog Kraljevstva. Rješenje, koje su povjesničari nazvali „feudalni kompromis“, temeljilo se na spretnom dogovoru vrlo srodnom idealističkom karakteru Luja Svetog za kojeg je osobna čast predstavljala mnogo više od političkog jamstva. On je nametnuo prisegu vjernosti engleskom kralju, koji je, dakle, i dalje ostao vlasnik Gascogne, ali i vazal francuskog kralja. Međutim, krajem trinaestog stoljeća, s dubokim promjenama u društvu i u političkoj misli francuskog dvora, taj je drevni pakt koji je sklopio Sveti kralj počeo izgledati neprikladno. Vremena su se brzo usmjeravala prema posvjetoavljenju vlasti i definitivnoj afirmaciji nacionalnih država, pa su stoga mnoge temeljne točke starog srednjovjekovnog političkog poretka dovedene u pitanje.

Kratko vrijeme nakon početka sukoba vrlo skupi rat izazvao je krizu financijskog sustava zemalja u sukobu, pa su i Filip Lijepi i engleski vladar bili prisiljeni donijeti hitnu odluku, odnosno oporezovati svećenstvo svog kraljevstva, iako je ono bilo oslobođeno poreza na osnovi vrlo starih povlastica koje su se uvijek poštivale. Oštri protesti svećenstva doprli su do pape Bonifacija VIII. koji je odmah zagrmio dvojici vladara da crkvena dobra ne mogu služiti zadovoljavanju interesa svjetovnih vlasti te im je zaprijetio izopćenjem.

Francuska strana je vrlo loše primila papinsku reakciju shvativši je kao prepreku dopuštenom i potrebnom manevru u interesu kraljevstva; ukratko papa je izazvao vrlo oštru raspravu o pravima krune i papinstva koja je nadilazila jednostavno fiskalno pitanje. Ako

je Bonifacije VIII. potvrdio tradicionalno poimanje teokratskog tipa koje je onemogućavalo papi, budući da je Kristov vikar na zemlji, pravo i dužnost da ispravlja vladare u njihovim prekoračenjima, Filip Lijepi je odgovarao iznoseći novu ideološku orijentaciju koja je vladara smatrala suverenim vladarom u njegovu kraljevstvu, odnosno autoritetom potpuno lišenim obaveza i nezavisnim od bilo koje druge vlasti: *superiorem non recognoscens*.

Nakon vrlo oštih početnih tonova, vezanih uz različito poimanje principa odnosa među vlastima, pitanje se postupno usmjerilo prema traženju rješenja za konkretni slučaj. Jedno izaslanstvo francuskog svećenstva otišlo je u Rim požaliti se papi zbog kritičnog stanja zemlje i tražiti od njega da izađe u susret vladarevim potrebama, pa je Bonifacije VIII. ublažio svoj stav tvrdeći da svjetovni vladari ne mogu povrijediti prava Crkve, ali ipak dopustivši nametanje poreza svećenstvu kraljevstva ako se radilo o spašavanju zemlje iz teškog položaja. Kao potvrdu mira koji su svi željeli, papa je dopustio kanonizaciju Luja IX., što je unuk Filip tako žarko želio.

Premda se obzor vanjske politike razvedravao, papa se morao suočiti s teškim problemom unutrašnjeg osporavanja. Godine 1298. Bonifacije VIII. našao se u financijskim teškoćama zbog rata protiv kardinala Colonne, koji je izbio u okviru starog sukoba u kojem se njihova obitelj našla nasuprot papinoj. Papa je tada odlučio zatražiti potporu od 12.000 zlatnih forinti od templara i hospitalaca, obrazlažući da takva gesta spada u njihove obaveze. Doista, vojni redovi su se zavjetovali da će braniti vjeru, a sada je vjera tražila da bude spašena od dvojice kardinala koje je papa proglasio otpadnicima koji napadaju Crkvu dovodeći u pitanje legitimnost njezina poglavara.

Hram je platio odmah i bez previše raspravljanja, vjeran svom pravilu prema kojem je papa gospodar reda odmah iza Isusa Krista. Hospitalci su dali manje, ali papa im nije zamjerio, niti je odviše navaljivao. Hospitalcima je doista prvenstveni poziv bio pomaganje bolesnim hodočasniciima, a tek kasnije su preuzeli vojnu zadaću u obrani Svete Zemlje. Dakle, osjećali su se više obavezni pružiti doprinos negoli pobrinuti se za trošak, pa Bonifacije VIII. nije ništa

prigovorio, ograničivši se komentirati da su iznos uplatili prvenstveno templari.

Takvom gestom templarski je red ostao vjeran svom kodeksu časti, pokazujući da mu je i dalje važna njegova prisutnost u okviru kršćanstva kao branik papinstva u krizi, iako mu međunarodna situacija više nije dopuštala da bude koristan u vojnoj obrani Svete Zemlje kao nekad. Ta je uloga mogla dati redu novo mjesto u zapadnom društvu usmjerenom prema modernom dobu, ali burni događaji do kojih je došlo kratko vrijeme nakon toga dramatično su prekinuli njegov daljnji razvoj.

3.RATNE IGRE: „SOVA“ I „VJEŠTAC“

Godine 1301. došlo je do važnog događaja koji je znatno pogoršao već nesigurne odnose između Bonifacija VIII. i Filipa Lijepog. Bernard Saisset, biskup francuskog grada Pamiersa, podigao je glas protiv niza kraljevih zlouporaba na račun francuskog svećenstva pa si je čak dopustio i ne baš ljubazne komentare na račun samog kralja, koji je po njegovu sudu bio veličanstvena marioneta u rukama ministara: „Kralj nalikuje kraljevskoj sovi, najljepšoj od svih ptica, ali ništa ne vrijedi. Sposoban je samo buljiti u ljude, a da ništa ne govori.“

Šutljiv, zatvoren u sebe i tužan nakon smrti supruge, religiozan na krut i gotovo fanatičan način, kralj je prepustio javne poslove onima koje je izabrao, pa je vjerojatno ostavljao dojam velike moralne strogosti i političke nesposobnosti.

Biskupova razmatranja možda nisu bila neosnovana, tako da su danas u nekim historiografskim krugovima skloni čak i vjerovati da je Filip Lijepi postupno abdicirao od stvarne vlasti prepustivši vladanje zemljom pravnicima iz svog Vijeća. Ali ona uvredljiva mišljenja biskupa iz Pamiersa bila su potpuno neumjesna i stoga što su ih pratile polemike i čarke na samom dvoru. Ukratko, Bernard Saisset je bio optužen za uvredu veličanstva i osuđen na smrt po kraljevskoj zapovjedi, a da se pritom uopće nije konzultiralo papu, koji je, prema zakonu, bio jedini koji je mogao suditi svećeniku. Neizbježna papinska reakcija izazvala je sukob s francuskom krunom i osporavanje od strane kardinala Colonna, čemu treba pridodati već postojeći sukob s francuskim Vijećem.

Bonifacije VIII. bio je vrlo nezgodan iz dva razloga. U prvom redu posjedovao je nedvojbeno neke ljudske mane koje su, osobito nakon iskustva s „anđeoskim papom“ Celestinom V., bile vrlo uočljive. Ambicija, želja za vlašću i raskoši, veličanstvena vizija uloge poglavara Crkve koja ga je navodila da daje prednost nekim, pa čak teatralnim vidovima; poput zapanjujuće revolucije tijare koju je papa nosio kao simbol primata, a koju je iz dragocjenog, ali jednostavnog pokrivala za glavu Bonifacije VIII. preobrazio u pravu zlatarsku riznicu, vrlo tešku i ukrašenu rubinom dojmive veličine i vrijednosti.

Ali nisu papine raskoši, pa ni njegove ljudske slabosti uznemiravale francusko Vijeće: drugi razlog, onaj pravi, bio je puno ozbiljniji.

I Francuska i Colonne su shvatili da je u nekim pitanjima papa bio nepopustljiv, stoga bi bilo potrebno ukloniti ga kako bi se postiglo ono što su željeli: a izbor do kojeg je došlo nakon „velikog odbijanja“, dakle, u potpuno izvanrednim okolnostima u povijesti Crkve, davao je priliku za dokazivanje da se ne radi o zakonitom pontifikatu.

Srž problema bio je da je Bonifacije VIII., u logici željezne teokracije, imao vrlo visok pojam o Rimskoj crkvi, kao dominantnoj ustanovi u duhovnom i svjetovnom smislu, pa je hrabro branio povlastice njezine vrhovne vlasti. Francusko Vijeće razradilo je sasvim oprečnu političku viziju koja je u središte stavljala državu i težila joj je dati primat unutar kršćanskog društva. Francuski vladar potjecao je od blagoslovljene dinastije Klodviga, koji je prema tradiciji bio posvećen čudesnom krizmom koju je sam Duh Sveti u liku golubice donio s neba. Dakle, francuski kraljevi izvodili su svoj suverenitet direktno iz Božje volje i njihovo dostojanstvo je u duhovnom smislu bilo više od onoga svih ostalih vladara, stoga je, prema ideolozima Filipa Lijepoga, bilo pravedno da vladar postigne i političko prvenstvo nad kršćanstvom, budući da ga je on, kao najkršćanskiji kralj, mogao spasiti izliječivši ga od njegovih zala.

Papa Bonifacije VIII. protivio se političkoj konstrukciji čije su prevladavanje podupirali francuski pravnici, a k tome još imao je dva vrlo ljuta neprijatelja koji su tvrdili da je on zaposjeo papinsko prijestolje prijevarom, pa stoga njegov izbor nije bio valjan. U određenom trenutku „tvrdnja Colonna“ postala je, dakle, vrlo korisna za francusko Vijeće koje je uspjelo privući na svoju stranu francusko svećenstvo te je sazvalo koncil za svrgavanje Bonifacija VIII. i izbor drugog, popustljivijeg, pape.

Iz tog jedinstvenog ukrštavanja vrlo drevnih političkih ideja, iskrenih religioznih uvjerenja i političko-financijskih interesa, pravnici Filipa Lijepog izveli su teoriju koja je vladara pretvorila u pastira Kristova stada, spasitelja kršćanskog društva, u suparništvu s uzurpatorom Petrove Stolice. Budući da sam pravni tijek optužbe nije bio dovoljan da pokaže da je Caetanijev pontifikat bio neugodna greška Crkve koju treba što prije ukloniti, kraljevi pravnici su joj pridružili još jednu mnogo težu: neke pretjerane ideje koje je papa izrazio u

neslužbenim trenucima, ili kletve koje su mu se omakle pred drugim osobama, uzdignute su do pravih teorija koje će Benedikt pragmatički podržati. Tako je dogma o nepogrešivosti Petrova namjesnika koju je Bonifacije VIII. ukinuo u buli Unam sanctam preokrenuta tvrdnjom da je papa vezan uz nekog posebnog demona, kojeg je prizivao kako bi ga ispitivao i od kojeg je primao upravo vrhovno znanje i sposobnost nepogrešivosti. Dakle, od jednostavnog korisnika kanonički sumnjivog izbora, Benedetto Caetani je malo-pomalo pretvoren u papu-vješca.

U tom kontekstu Bonifacije VIII. dao je redigirati bulu za izopćenje francuskog kralja pod naslovom Super Petri solio koja je trebala biti objavljena 8. rujna 1303. godine. No, pohod francuskih vojnika pod vodstvom Guillaumea Nogareta, najviđenijeg među pravnicima Vijeća, pridružio se bandi Colonninih ljudi pod gradom Anagnijem gdje se Bonifacije nalazio. U noći 7. rujna napali su papu i pokušali ga zarobiti kako bi ga odveli u zatvor u Pariz gdje bi bio svrgnut i proglašen heretikom. Spontana pobuna stanovništva Anagnija, izmučenog pljačkama Colonninih vojnika, oslobodila je papu, koji je spašen od zasjede i odveden u Rim. Ipak Bonifacije VIII. je umro malo kasnije, iscrpljen strašnom noći u Anagniju. Bula izopćenja koja je lišavala Filipa Lijepog sve njegove vlasti nije objavljena zbog brzog slijeda događaja, ali ona je ostala visjeti kao strašan Damoklov mač nad sudbinom idućih događaja.

4.DVOGLAVO ČUDOVIŠTE

Dok je zbog islamskog napredovanja u Svetoj Zemlji nada u ponovno osvajanje Jeruzalema bila sve udaljenija, a sukobi su postajali sve rjeđi i, zapravo, već nekorisni pred nadiranjem neprijatelja, Hram se polagano prilagodio izmijenjenim povijesnim prilikama nastojeći valorizirati onaj financijski sektor koji je još tijekom trinaestog stoljeća predstavljao njegovu najuspješniju djelatnost. Papa i razni vladari služili su se redom kao bankom; templarska četvrt u Parizu postala je blagajna kraljevstva te je obogaćena imponantnim tornjem ne bi li mogla primiti njegove trezore. Napredak na financijskom planu znatno je izmijenio unutarnju ravnotežu ustanove: nekada su pravi templari bili samo milites, odnosno vojni profesionalci koji su pripadali viteškom staležu, a oni koji su obavljali uslužnu djelatnost svrstavali su se na nižu stepenicu. Ako su u to vrijeme uloge moći bile vezane isključivo uz ratnu funkciju, evolucija druge polovice trinaestog stoljeća dovela je do jakog revaloriziranja jednog posebnog tipa djelatnosti, onog trgovačko-financijskog.

Kako bi uspijevali u obvezama koje su vremena nužno nametala, odnosno u skladištenju i investiranju novca skupljenog za križarski rat, Hramu su bili potrebni računovođe, administratori, bilježnici. Ta vrsta sposobnosti zahtijevala je posebnu tehničko-praktičku obučenosť koja je bila naslijeđe građanskih obitelji, predanih trgovini, djelatnosti koju je prezimio plemstvo kojem su pripadali milites, a koji su i dalje svoj društveni primat zasnivali na umijeću ratovanja.

Takvo stanje stvari dovelo je do toga da su se u drugoj polovici trinaestog stoljeća neke službe rukovodećeg tipa, koje nekad nisu postojale ili su bile podcijenjene, preobrazile u vrlo moćne položaje koji nisu bili dostupni vitezovima jer nisu bili za njih sposobni. Takav je bio, na primjer, položaj glavnog rizničara, administratora čije je sjedište bilo u tvrđavi Tornja Hrama u Parizu i koji je igrao središnju ulogu u financijama cijelog Francuskog Kraljevstva, ili položaj receptora Champagne, koji je ubirao kraljevske namete i brinuo se da donose prihode koje je davala ta vrlo bogata grofovija gdje su se održavali najvažniji sajmovi Zapada.

Kako receptor, tako i glavni rizničar, morali su se nužno truditi da budu sporazumni s francuskom krunom, s obzirom na odnose između tih dviju ustanova. A i preceptor Ile-de-Francea i vizitator Zapada, koji su boravili u Parizu, također su bili dvostrukom niti uvijek povezani s krunom. Slične su dinamike bile već na djelu i jako utjecajne u vrijeme svetog Luja IX. koji je upravo iz tih razloga učinio sve da za preceptora Francuske nametne čovjeka koji je njemu drag - viteza Amauryja de La Rochea. Templarski veliki meštar Thomas Berard protestirao je podsjećajući da Hram uživa punu autonomiju i da njegovi položaji ne ovise o milosti vladara, ali kralj je na kraju uspio nagovorivši papu Klementa IV. da osobno intervenira, budući da je zajedništvo interesa Hrama i Francuskog Kraljevstva bilo vrijedno poneke žrtve.

Sada, posljednjih godina trinaestog stoljeća, formirala su se dva pola moći u templarskom redu: ciparski, sastavljen pretežno od vojnika uvijek angažiranih u diplomatskom dijalogu s kršćanskim vladama Istoka u pronalaženju novih planova za ponovno zadobivanje Svete Zemlje, i onaj zapadni, koji su vodili financijski pobočnici i vitezovi s administrativnim zadaćama za koje je sporazum s europskim krunama predstavljao prioritet.

Odmah nakon smrti Guillaumea de Beaujeua, velikog meštra koji je junački pao u pokušaju obrane Akre, templari koji su se sklonili na Cipar održali su glavni kapitul redovnika u teškim uvjetima krize, prije nego što su pristupili biranju nasljednika. Tamo je jedan vitez iz franačke grofovije zvan Jacques de Molay, koji se probio u Hramu dobivši važne zadatke odmah nakon ulaska u red, potaknuo ostale čelnike da poduzmu mjere kako bi iskorijenili neke pojave razvrata koji su se uvriježili među templarima, prije nego što takve nedostojnosti izazovu ozbiljne probleme. Molay je bio vrlo istaknut čovjek koji je proveo mnogo godina na frontu u Svetoj Zemlji, gdje su ga templarski veterani poučili u ratnim taktikama i gdje se proslavio zasluživši poštovanje visokih dužnosnika i samog Beaujeua. Nakon smrti njegova nasljednika, velikog meštra Thibauda Gaudina koji je vladao malo više od godine dana, Molay je predložen za nasljednika.

Izvor koji prenosi priču o burnom izboru Jacquesa de Molaya na vrh Hrama svjedočanstvo je jednog subrata zvanog Hugues de Faure

koji je prisustvovao zboru i opisao te događaje. Iako ga neki ne smatraju pouzdanim, de Faure je živio na Istoku i bio je očevidac ispričanih događaja. Možemo uostalom isključiti mogućnost da je priča o Molayevu usponu izmišljena pod mukama, budući da su neprijatelje Hrama zanimale pojedinosti heretičkog ukusa, a ne izborne igre u krugu njegovih rukovodilaca.

Na glavnom zboru za Gaudinovo nasljedstvo izbile su, dakle, na površinu dvije suprotstavljene frakcije od kojih je jedna izvikivala Molayevu ime, a druga ime viteza jako viđenog u redu, Huguesa de Perrauda, koji je bio nećak vrlo moćnog vikara vizitatora Hrama u Francuskoj, Huberta de Perrauda. Hugues je proveo skoro trideset godina časne karijere pri Hramu Zapada upravljajući važnim kućama, a zatim preuzimajući diplomatske zadatke i pri papinstvu. Zbog njegovih osobnih vrлина i zbog podrške ugledne rodbine, Perrauda su podržavali templarski čelnici provincija Alvernije i Limousina.

Izvor ne pojašnjava koja je skupina podržavala Molaya, ali ugledna vojnička karijera tog dostojanstvenika navodi na sumnju da ga je na izvjestan način podržavao Hram Istoka, odnosno krug veterana koji su bili vezani uz Beaujeua, kao što su se dostojanstvenici sa zaduženjima administrativno-diplomatskog tipa vezali uz čovjeka koji ih je predstavljao. I doista, Hugues de Perraud, prema onome što izvori pokazuju, nikad nije otišao na Istok, iako je pripadao viteškom staležu. Možda nikada nije ni sudjelovao u nekoj bitci s islamskim neprijateljem.

Nakon smrti Thibauda Gaudina, Jacques de Molay je preuzeo privremeno zapovjedništvo, kao neku vrstu regentstva nad Hramom s položajem velikog zapovjednika, što je u očima mnogih trebala biti predigra imenovanju za čelnika reda. S obzirom na njegovu blistavu karijeru, taj uspon ne iznenađuje, ali nedavni poraz u Akri i gubitak kršćanskog kraljevstva u Svetoj Zemlji očito su poremetili odnose snaga u Hramu. Molay je bio najugledniji i najmoćniji, ali francuski su dostojanstvenici odabrali čovjeka koji ih je bolje predstavljao, a njihovi glasovi, sada kad je Istok bio izgubljen, osiguravali su im većinu.

Hugues de Faure naglašava da su rasprave bile mučne: doista, ako možemo vjerovati onome što svjedoči, zapadna stranka htjela je kao čelnika vojnog reda nametnuti diplomata i birokrata postavljenog na čelo spašavanja Svete Zemlje. Kako bi on mogao voditi čete templara u budućim operacijama križarskog rata? Templarima koji su sudjelovali na zboru situacija je morala izgledati vrlo jasno: dovesti na čelo Hrama čovjeka iz diplomacije značilo je da će prije ili kasnije vojnička funkcija reda neizbježno slabiti.

Pregovori su se nastavili bez zaključka dok Jacques de Molay nije dao na znanje da namjerava odustati od položaja meštra u korist konkurenta Perrauda, ako u zamjenu postigne da mu opći zbor potvrdi položaj velikog komandanta, koji je zapravo već držao nakon smrti Gaudina. Postavši legalno šef Hrama, iako samo privremeno u svojstvu regenta, prema istom izvoru, Molay se poslužio svojim položajem za ponovno pregovaranje o nasljedstvu, ali ovaj put je igrao iz nadmoćnijeg položaja. Tako je uspio postati veliki meštar, ostavivši Perraudu položaj odmah ispod tog, odnosno vizitatora Zapada.

Iako je opravdano ne uzeti zdravo za gotovo sve što priča Hugues de Fauare, koji uostalom daje naslutiti da ne voli pretjerano Molaya, treba priznati da je bit zbivanja potpuno vjerojatna u okviru događaja koji su obilježili Hram tih godina. Drugo pitanje koje treba objasniti jest razlog koji je uvjerio opći sabor Hrama da potvrdi uspon Molaya, koji je, unatoč znatnoj osobnoj moći, morao ipak proći kroz izbore. Možda se razlog može pronaći u neizbježnom izboru koji će veliki meštar uskoro izvršiti. Prisiljen vratiti se na Istok kako bi proučio skoru vojnu operaciju, dok je papa Bonifacije VIII. već osjećao znakove protivljenja Colonna, Molay će dati Perraudu ovlasti u okviru kojih će se vizitator ponašati kao opunomoćenik, kako bi pomogao papi u slučaju potrebe, ne gubeći vrijeme na komunikaciju s Ciprom. Zahvaljujući tim ovlastima, koje su možda bile ograničene na izvršavanje dogovora koji je Molay predložio već u trenutku svog izbora, podržavao je strukturu koju je Hram preuzeo posljednjih godina i dao mu je modernije ustrojstvo, olakšavajući rukovođenje njime. Ako je veliki meštar, koji je bio vojni i politički starješina reda, morao boraviti naročito na Istoku kako bi nadzirao međunarodnu

situaciju i proučavao nove planove za ponovno osvajanje Svete Zemlje, bilo je potrebno da Zapadom upravlja administrativni rukovoditelj odgovoran i za diplomatske odnose s europskim kraljevima. Hugues de Perraud, koji je trideset godina časne i blistave karijere obnašao upravo tu dužnost, zadobivši čak i uvažavanje papa, bio je svakako pravi čovjek.

Nova „dijarhična“ struktura reda bila je očito privremena eksperimentalna činjenica, diktirana povijesnim prilikama za koje je postojala nada da će uskoro biti prevladane ponovnim osvajanjem Sirije i Palestine. Prilagodba je dobro odolijevala dok događaji nisu nametnuli da se izvrši jasan izbor o sudbini templarskog reda. U tom trenutku dvojica vođa, koja su po temperamentu i kulturi imala dijametralno suprotnu viziju o tome kakva bi trebala biti budućnost reda, neizbježno su došla u sukob.

Perraud je nekoliko godina vješto vodio poslove Hrama u Europi i nastavio bi to i dalje činiti da ga situacija nije uvukla u neku vrstu zamke iz koje se više nije mogao izvući. Izvori ga opisuju kao sposobnu i umjerenu osobu, opreznog diplomata, pa je povjesničaru teško razumjeti kako je takav čovjek, naviknut na spletke međunarodne politike, mogao dopustiti da ga Vijeće Francuske natjera u škripac i da postane procjep kroz koji su Guillaume de Nogaret i njegovi kolege mogli prodrijeti u Hram i uništiti ga.

5. SABLAZNI U PARIZU

Za vrijeme najteže faze sukoba s papinstvom Filip Lijepi je uživao podršku svećenstva u svom kraljevstvu, s namjerom da stvori platformu za promicanje „francuske crkve“, po potrebi čak i u opreci prema onoj u Rimu, koja je bila utjelovljena u Bonifaciju VIII. Kad je kralj u Louvreu okupio predstavnike Crkve iz kraljevstva i sastavio proces optužbe protiv pape okrivljenog za herezu i nedostojnost, među njima je bio i vizitator Hrama u Francuskoj, redovnik Hugues de Perraud.

Treba precizirati da opunomoćenik nije sudjelovao u pokretanju optužbe protiv pape, već se ograničio na potpisivanje cedulje, kao i mnogi drugi, vjerojatno pod vladarevom prisilom. Ipak se radilo o vrlo teškom činu. Do tako radikalnog izbora strane u sukobu vlasti došlo je, u prvom redu, bez znanja velikog meštra, koji se u to vrijeme nalazio na Cipru. Osim toga, izgledalo je uistinu paradoksalno proglasiti nezakonitim onog istog Bonifacija VIII. za kojeg su tek nekoliko godina ranije templari isplatili veliki iznos, u vrijednosti od 12.000 zlatnih forinti, upravo s ciljem obrane njegove legitimnosti. Napokon, što je najgore od svega, to je pristajanje izdalo templarski kodeks časti u jednoj od njegovih temeljnih točaka, a to je vjernost papinstvu koje ga je izdiglo iznad drugih vjerskih redova, obdarivši ga izuzetnim povlasticama. Taj je događaj prikazao francusku templarsku hijerarhiju kao sklop nezavisan od vrha reda, a sam Hram je ispao neka vrsta plaćeničkog korpusa spremnog promijeniti mišljenje ovisno o prilikama.

Neke važne činjenice pomažu pri rasvjetljavanju stvarnih razmjera problema: iako je, u svakom slučaju, potpisivanje vizitatora Perrauda predstavljalo izdaju templarske etike i pravilnika, ipak je taj dostojanstvenik djelovao u dobroj vjeri i možda nije imao izbora. I doista, Perraud je uspio isposlovati od vladara vrlo važan dokument, pismo osiguranja koje je jamčilo dostojanstveniku i njegovoj obitelji kraljevsku zaštitu.

Incident do kojeg je došlo u Louvreu prošao je prividno bez štete za Hram, bar prema onome što nam izvori omogućavaju provjeriti. Iznenadna smrt Bonifacija VIII., a naročito oprezna politika njegova

nasljednika, Benedikta XI., usmjerena na obnavljanje, što je moguće prije, dijaloga s Francuskim Kraljevstvom, ublažili su sukob, a Perraudovo potpisivanje optužbe protiv Bonifacija VIII. arhivirano je kao događaj koji treba zaboraviti, gotovo razumljiv u nesređenoj i zbrkanoj političkoj klimi Francuske u posljednjem razdoblju Caetanijeva pontifikata. Ali 1306. godine došlo je do drugog neugodnog događaja koji će neizbrisivo obilježiti sudbinu Hrama, istaknuvši, ili možda samo podsjetivši, da je zapadna frakcija imala vlastite ideje o političkom rukovođenju redom i da, ako bude potrebno, neće oklijevati da ih provede, pa i u opreci s hijerarhijskim vrhom.

Iscrpljena troškovima rata protiv engleskog vladara i budući da nije mogla računati na stabilni sustav oporezivanja koji bi joj omogućio povremene prinose, francuska je kruna pokušala rizičan potez, promijenivši zlatni sadržaj monete i svevši ga na čak dvije trećine. Ali taj se manevar ubrzo pokazao promašenim. U Parizu je izbila pobuna i Filip Lijepi je bio prisiljen skloniti se s dvorom u utvrdu Tornja Hrama. Neki smatraju da je kralj, vidjevši kako templari čuvaju riznicu, obuzela velika pohlepa, pa je počeo smišljati kako bi je mogao prisvojiti. U svjetlu povijesnih izvora ta pretpostavka izgleda malo pojednostavnjeno i teatralno, jer je Filip Lijepi jako dobro znao količinu te imovine, a uostalom kruna je već godinama lukavo radila na preuzimanju Hrama. Ali je, naprotiv, vrlo vjerojatno da je vladar tih dana, pritisnut gomilom koja ga je htjela linčovati i financijskim teškoćama, postao svjestan da je jedan dio templarskog kapitala potjecao od ulaganja novca koji je pripadao kruni, te da red posjeduje veliku imovinu, dok se zemlja istodobno nalazi na rubu bankrota, pa da je stoga pravedno prisiliti Hram da pridonese rješenju te krize.

Filip Lijepi je zahtijevao od glavnog rizničara redovnika Jeana de la Toura da isplati čak 300.000 zlatnih forinti, golem iznos koji se može usporediti s godišnjim budžetom jedne od najsnažnijih talijanskih pomorskih republika i koji je, vrlo vjerojatno, praktički ispraznio riznice kapetanske kuće u Parizu. Iako vladarev zahtjev u očima modernog promatrača može izgledati razumljivo, treba uzeti u obzir da je dobar dio novca koji je čuvao Hram pripadao privatnim vjeronjicima koji su ga povjerili na čuvanje redu zbog njegova

izvrsnog ugleda, i da je velik dio bio vlasništvo Crkve, uloženo u financiranje križarskog rata. U svakom slučaju, ne samo da je rizničar dodijelio vladaru golemu posudbu bez znanja velikog meštra koji se još nalazio na Cipru već, koliko znamo, nije dobio nikakvo jamstvo o davanju tih sredstava.

Prema pričanju kroničara poznatog kao Templar iz Tira, početkom 1307. godine Jacques de Molay se vratio s Istoka i, kao što mu je prema templarskom statutu bila dužnost, provjerio je računovodstvene knjige. Tada je primijetio golem manjak isplaćen u korist francuskog kralja i odmah je neopozivom disciplinskom mjerom izbacio Jeana de la Toura iz Hrama. Reakcija možda izgleda vrlo oštro, ali bila je apsolutno potrebna na temelju templarske discipline koja je predviđala izbacivanje iz Hrama čak i za uzimanje ili skrivanje i najmanjih iznosa, odnosno i za vrijednost veću od četiri denara. Pa ipak Jean de la Tour nije bio običan templar. Nećak istoimenog strica koji je u drugoj polovici trinaestog stoljeća upravljao radovima na gradnji impozantne tvrđave unutar zidina u Parizu, onog tornja po kojem je njegova obitelj trgovačkog porijekla na kraju dobila ime, glavni rizničar je rukovao savršeno financijama Hrama i imao je tijesne veze sa svojim ekonomskim partnerima, odnosno s vladama gotovo cijelog mediteranskog bazena.

Neplemić, ali u svakom slučaju važna ličnost u hijerarhiji templarske uprave, Jean de la Tour bio je simbol onog građanstva koje je nekad bilo na rubovima hijerarhije, a koje je u posljednjim desetljećima, djelomičnom demilitarizacijom i financijskom reformom zbog gubitka križarskog kraljevstva, dobilo veliku moć. Rizničar je osim toga mogao računati na drugu prednost: zaštitu vizitatora Huguesa de Perrauda, uz čiju je dozvolu vjerojatno djelovao pri odluci da dodijeli Filipu Lijepom golemu, nepravilnu posudbu.

Strogost templarskih pravila prema krađi bila je poznata svima, pa i u svjetovnom životu, te je predstavljala glavni temelj povjerenja koje je svijet polagao u poštenje te ustanove. Jean de la Tour sigurno je morao znati takve propise koji su bili općepoznati, kao što je sigurno poznao i norme koje su pridržavale za pravo velikog meštra mogućnost da daje na posudbu velike iznose, kao i dužnost da povremeno kontrolira računovodstvene knjige Hrama. Kad je izbila

pobuna pariškog stanovništva, u Hramu se nalazio i vizitator Zapada Hugues de Perraud, koji je u tom trenutku, zajedno s velikim mešтром na Istoku, predstavljao vrhovnu vlast reda. Osim toga, prema onome što znamo, ono posebno opunomoćenje koje je Molay gotovo usmeno dao svom bliskom suradniku 1298. godine, kako bi pomogao Bonifaciju VIII. kojeg su napali Colonne, nije nikad opozvano zbog njegova izvanrednog karaktera, vezanog uz hitnu potrebu trenutka. Rizničar je, pod pritiskom zahtjeva francuskog kralja, tražio i dobio suglasnost svog najvišeg dostupnog nadređenoga, Perrauda, onoga koji je snosio odgovornost za Hram Zapada i koji je, vjerojatno, do povratka velikog meštra s Cipra vršio dužnost opunomoćenika. Ako nije bilo tako, pa se Jean de la Tour samoinicijativno postavio iznad templarske normative, onda je to znak da su problemi udaljavanja od izvorne discipline bili mnogo više uznapredovali nego što možemo pretpostaviti, te da se uprava templara Zapada smatrala autonomnom u odnosu na Glavni stožer reda.

Doista, rizničar se nakon tog incidenta ponašao tako sigurno, možemo reći vrlo drsko, tipično za nekoga tko je nepravедno kažnjen i želi se požaliti najvišoj vlasti kako bi iznio svoje razloge. Francuski kralj se umiješao pa je de la Tour ponovno primljen u red, a zatim je, nakon Molayeva odbijanja, Filip Lijepi zatražio od pape da osobno posreduje kod velikog meštra Hrama, posluživši se apostolskim povlasticama nad redom, da rizničaru bude vraćen njegov položaj.

Prema templarskim propisima, jedini koji je mogao tražiti opoziv disciplinske mjere bio je papa - gospodar i vladar Hrama nakon Isusa Krista. Taj je propis bio uveden u statute XIII. stoljeća iz diplomatskih razloga, kako pokazuje i samo popratno tumačenje prema kojem bi papa primijenio takvu moć samo ako ja neophodna za dobrobit reda.

I upravo zato da ublaži incident do kojeg je došlo, novi papa Klement V. (Bertrand de Got, 1305. - 1314.) pozvao se na normu o papinskom uplitanju i tražio je ponovno uključenje de la Toura, koji se usudio osobno predati Jacquesu de Molayu papinsko pismo u kojem se tražila njegova rehabilitacija, kao da je neka vrsta imuniteta

kojim se treba ponosno razmetati. Reakcija velikog meštra bila je vrlo oštra, tako da je, prema izvorima, ovaj dobio nezadrživi napad bijesa koji ga je naveo da baci pismo Klementa V, u kamin. Iz poštovanja prema papi, rizničar je ipak bio ponovno uključen u red.

Papinska zaštita se protegnula i na Perrauda, kojega se na izvjestan način smatralo suodgovornim za taj događaj. I doista, Klement V. je izdao naročitu zaštitnu povlasticu kojom je naređivao da Hugues de Perraud zadržava svoj položaj vizitatora, gotovo kao da je htio već u začetku otkloniti opasnost nekog unutarnjeg smjenjivanja.

Val „sablazni“ u koje se uplelo templarsko vodstvo u Parizu u tri godine, između 1303. i 1306., značit će važan trenutak u strategiji Vijeća Francuske u odnosu na red. U međuvremenu su kraljevski odvjetnici mogli konkretno vidjeti, ako su slučajno i sumnjali, sukobe do kojih je došlo unutar templarske hijerarhije. Uz to, sada su Nogaret i drugi imali dokaz „popustljivosti“ Perrauda i drugih francuskih rukovoditelja, nasuprot nepopustljivosti koju je pokazao veliki meštar. Dakle, Molay je odlučno odbijao stapanje s hospitalcima, što bi omogućilo francuskoj kruni da proširi kontrolu na novi ujedinjeni red. Ali sada je bilo jasno da Hram nije bio tako nepristupačan, pod uvjetom, naravno, da se koriste prava uporišta.

6. UZNEMIRUJUĆI GLASOVI

Uskoro nakon junačke smrti velikog meštra Beaujeua, koji je poginuo u očajničkom pokušaju da obrani Akru, templari su u teškim uvjetima održali opći sabor u svom utočištu u Nikoziji na Cipru. U tom je sjedištu Jacques de Molay, koji još nije bio na čelu reda, ali je ipak vršio jak utjecaj na sabor, ukazao na širenje nekih ne posve određenih „činova nemorala“ i pozvao je upravu da ih brzo suzbije, prije nego što se iz njih izrodi velika nevolja. U jednom takvom trenutku, uz nesreću gubitka Akre zbog kojeg je cijeli križarski pokušaj doživio brodolom, kakav je drugi težak događaj mogao toliko zabrinjavati Glavni stožer Hrama?

U građanskom se životu već odavno govorkalo o nekim čudnim običajima koje je navodno taj red, pritisnut krutom dvostrukom vjerskom i vojnom tajnom, održavao u svojoj unutrašnjosti; oblicima podčinjavanja, ponižavanja novaka od strane starijih, koji su nametali novom redovniku Hrama obvezu da iskazuje poštovanje nadređenima do mjere da im ljubi stražnjicu. To se ogovaranje proširilo i čini se da je služilo ismijavanju mladih vitezova koji su dobili povlasticu da budu primljeni u Hram. Ali toj su se legendi, kako izgleda, pridružili zatim još zlokobniji prizvuci.

U Lyonu je, u prisutnosti francuskog kralja, Klement V. 1305. g. bio okrunjen za papu. Tom prilikom vladar mu je prenio glasine prema kojima su među templarima bila uobičajena ponašanja koja se ne mogu imenovati i, naravno, potaknuo ga da se pozabavi tim pitanjem. Novi je papa bio izabran uz tisuće nesloga nakon konklave koja je trajala gotovo godinu dana. Zatim, da bi se službeno proglasio papom, morao je čekati da umre njegov najljući protivnik, stari kardinal Matteo Rosso Orsini, koji je odbio potpisati izborni dekret pa je mogao izazvati opasno odmetništvo. Napokon je morao podnijeti diplomatski dvoboj sa samim Filipom Lijepim koji mu je htio nametnuti mjesto gdje će se održati posvećenje kako bi zadržao novog papu pod kontrolom krune.

U kasnu jesen 1305. godine, nakon gotovo šest mjeseci mučnih pregovora, Klement je mogao napokon u cijelosti preuzeti svoje papinske ovlasti, ali ne bez ponekog gorkog zalogaja, kao što je grad Lyon koji bi papa, porijeklom iz Gascogne, radije zamijenio

Toulouseom. Ne čudi stoga što je papa odbio slušati ogovaranja na račun templara, koji su u toj povijesnoj zavjeri sigurno predstavljali za njega posve sporedan problem.

Između 1306. i početka 1307. godine zbilo se mnogo događaja: pobuna protiv kralja u Parizu, skandal i diplomatski incident vezani uz rizničara Jeana de la Toura, razočaravajući odgovor papi templarskog velikog meštra koji je isključivao pretpostavku o ujedinjavanju vojnih redova... Tih se mjeseci protutemplarski pamflet koji su čuvali kraljevski odvjetnici upotpunio novim pojavama koje vladar nije propustio dojaviti papi.

Kada se, u ožujku 1307. godine, Jacques de Molay vratio na Zapad, prema pričanju anonimnog templara iz Tira, morao je podnijeti saslušanje od strane Klementa V., koji je s njim živo raspravljao i napokon mu naredio da Kuriji dostavi pismenu kopiju pravila svog reda. To traženje, koje, čini se, nema smisla, budući da je templarski pravilnik već dva stoljeća imao papinsko odobrenje, navodi na pomisao da je papa gajio ozbiljne sumnje u vezi s pravilnikom reda te da ga je namjeravao podvrgnuti provjeri. Tom istom prilikom, kako navodi jedan visoki dostojanstvenik koji je pratio Molaya za vrijeme razgovora s papom, Klement V. je ostavio po strani uobičajene učtivosti i zahtijevao objašnjenje o onoj sramotnoj priči o idolu za kojeg se govorilo da se tajno obožava u Hramu. Papa je potekao iz obitelji vojne aristokracije i dobro je poznao tradiciju viteštva u vezi sa starim i novim članovima, zato nije dao nikakvu važnost prostačkim običajima vojarni za koje se smatralo da vladaju među templarima. Sada su međutim kraljeve insinuacije dirale finije žice potkopavajući bitna mjesta religije, pa se papa počeo zabrinjavati. Hram je bio vjerski red i, kao takav, bio je ravan drugim redovima Rimske crkve, kao što su benediktinski, franjevački i dominikanski. Što ako se uistinu kuga hereze tajno širila među njegovim članovima?

U kasno proljeće 1307. godine kraljevska strategija protiv templara grozničavo je napredovala; dok se kralj trudio ocrniti neke istaknute predstavnike na raznim europskim dvorovima, odvjetnici koji su sačinjavali Vijeće ubirali su plodove operacije pokrenute u najvećoj tajnosti prije više godina, kad je čak dvanaest uhoda zaduženo da

uđe u red i živi među templarima, s ciljem da sakupi bilo kakvu obavijest koja bi se mogla upotrijebiti protiv njih.

Dana 24. srpnja to potkopavanje dobrog glasa templara u visokim krugovima stiglo je do te točke da ga papa više nije mogao zanemariti, kao što je dotad činio, pa je odlučio pisati kralju. Filip Lijepi mogao je smiriti svoju uznemirenu vjersku gorljivost budući da je veliki meštar Hrama, ozlojeđen zbog govorkanja koja je kralj širio posvuda, izričito tražio da rimski papa otvori istragu o stanju Hrama kako bi se razjasnila neosnovanost takvih kleveta.

Rimski papa, jedini autoritet na zemlji pozvan da sudi templarima koje je sama Crkva obdarila povlasticom sudskog imuniteta, planirao je provesti tu istragu super statu Templi u što kraćem roku, što je, u usporedbi sa složenošću procedura u tijeku pri Rimskoj kuriji, značilo ipak razdoblje od nekoliko mjeseci. Papa bi uostalom morao imenovati povjerenike zadužene za provođenje istrage, obilaženje kuća reda, te ispitivanje dostojanstvenika i redovnika nižeg reda.

Tada je Klement V., koji je ipak bio oprezan čovjek, učinio prividno logičan korak, ali za koji će budući događaji pokazati da je bio velika taktička greška; javio je vladaru da su mu liječnici prepisali terapiju pročišćavanja na bazi termalnih i purgativnih voda, te ga je upozorio da mu ne šalje izaslanike prije sredine listopada, kada će se, nakon završetka terapije, ponovno dati na posao. Odvjetnici Vijeća su postali svjesni da će papa ostati neaktivan više od dva mjeseca, budući da će ga taksativna terapija oslabiti, onemogućivši mu da drži audijencije, pa su iskoristili trenutak da postave redu zamku. Sav materijal koji su uhode sakupile na brzinu je obrađen u složeni tužiteljski teorem koji je, iako je bio očito ishitren, imao tako razoran učinak da šok koji je izazvao nije dao priliku da se jasno razmisli. Silogizmom, uopćavanjem i dobrom dozom spletkarenja, kraljevski su odvjetnici znali svaku nepravilnost u djelovanju, svaki pojedinačni slučaj zlouporabe ili krivnje templara dovesti u vezu sa zločinima protiv vjere, tako da su povezali zajedno sve sakupljene rezultate kako bi složili slikovitu, ali suvislu predodžbu, koja je pogađala neranjivost reda upravo tamo gdje je bila njegova jedina slaba točka.

7.AHILOVA PETA

Kad je Inocent II. potpuno prihvatio templarski red koji se rađao, bilo zbog usrdne molbe svog duhovnog učitelja Bernarda de Clairvauxa ili na osnovi svog osobnog mišljenja, izdao je jedinstvenu povlasticu kojom je izuzimao Hram iz jurisdikcije biskupa, nadbiskupa, pa čak i samog Kardinalskog kolegija; samo je rimski papa mogao vršiti nadzor nad redom. Teške okolnosti u početku trinaestog stoljeća, sa širenjem katarske hereze koja je osvojila i velik dio Crkve, otvorile su procijep u toj vrsti zaštitnog oklopa koji je prekrivao Hram: pod papinstvom Honorija III. (1216. - 1227.) dodijeljena je inkvizitoru Tuscije ovlast da proširi istragu i na članove triju redova koje je papa oslobodio zbog njihove vjernosti: na templare, hospitalce i cistercite. Početkom XIII. stoljeća Hram je još na svom vrhuncu i nitko ne bi mogao ni zamisliti neku propagandnu operaciju usmjerenu protiv njega, ali kasnije, kada se povijesne prilike radikalno promijene, taj će se presedan pokazati nekom vrstom pukotine kroz koju će biti moguće razbiti izvanrednu auru zaštite koja je okruživala red. Posebna povlastica inkvizitoru nije nikada bila opozvana i pravnici Filipa Lijepog znali su je spretno iskoristiti da bi stavili papu pred strašan gotov čin.

Inkvizitor Francuske, dominikanac Guillaume de Paris, 22. rujna 1307. godine napisao je u tajnosti pismo svojim podređenima, inkvizitorima Toulousea i Carcassonea, u kojem je najavljiivao skoro uhićenje članova templarskog reda i preporučivao im je da se pripreme za postupak preslušavanja. Dominikanac je specificirao da se operacija neće odnositi na cijeli red, već samo na neke osobe na koje su padale žestoke sumnje za herezu. Guillaume de Paris bio je obaviješten o kraljevskoj strategiji, koja je 14. rujna u potpunoj tajnosti izglasala uhićenje templara, ali vladar mu je dao dotjeranu verziju činjenica. Inkvizitor je opisivao operaciju kao da je Filip Lijepi dobio zadatak od pape i, potvrdivši da se radilo o postupku usmjerenom isključivo protiv nekih ličnosti, zadržavao se u okviru vlastitih ovlasti koje su se, prema načelima povlastice Honorija III., mogle primijeniti samo na određene osobe.

Inkvizicija je nastala u prvom dijelu prethodnog stoljeća s ciljem da brani pravovjerje religije od napada hereza i funkcionirala je neumoljivim postupkom; bila je dovoljna obična prijava da dođe do uhićenja, a osumnjičenik je odmah bio podvrgnut preslušavanju i, ako se pretpostavljalo da laže, torturi kako bi ga se navelo na priznanje. Nečasnost tog nedjela išla je tako daleko da su čak i osobe samo osumnjičene da prihvaćaju krivovjerna ponašanja bile ipak prisiljene zakletvom ih se odreći, iako njihova krivnja nije bila dokazana. Kad bi inkvizitor jednom posumnjao u nekoga, tražio je posredovanje „svjetovne grane”, odnosno svjetovne vlasti, da bi se izvršilo uhićenje i mučenje. Vladari su bili prisiljeni pokoriti se, a odbiti, ili samo pokazati se mlakima u udovoljavanju Sudu, značilo je opasnost da budu smatrani sudionikom u herezi. Ni potkazivači nisu bili potpuno sigurni, jer u slučaju da bi se optužbe koje su podnijeli pokazale lišene osnove, riskirali su vrlo teške sankcije. Iako nastalo iz posve obrambenih namjera, funkcioniranje inkvizicije s vremenom je izmaknulo iz ruku Crkve te je postalo do te mjere zamršeno i samostalno da je taj mehanizam bio sposoban progutati sve koji su imali nesreću da se o njega spotaknu, poput živog pijeska iz kojeg je praktički nemoguće izaći.

Odvjetnici Vijeća Francuske dobro su poznavali podmukle sisteme tog složenog stroja smrti, a uostalom, bio im je apsolutno potreban budući da je samo inkvizicija posjedovala iznimnu sposobnost, staru gotovo jedno stoljeće, koja nikada nije zastarjela, da protegnu istragu preko zapreke templarskog imuniteta. Nakon godina strpljivog rada dosje optužbi na račun templara pokazat će se nepogrešivom zamkom.

Potkraj ljeta 1307. godine, dok je Klement provodio svoju terapiju, ljudi Filipa Lijepog organizirali su tajni susret između pape i vizitatora Huguesa de Perrauda, čovjeka kojeg je Klement V. cijenio i koristio za diplomatske zadatke: Perraud je u prisutnosti pape izjavio da je u redu Hrama doista bio na snazi običaj koji je nametao novim članovima da se odreknu Krista i da pljuju na križ za vrijeme ceremonije pristupanja.

To je otkriće moralo zadati smrtni udarac časti Hrama koju je Filip Lijepi već ranije kompromitirao po europskim dvorovima, i u koju je već i papa posumnjao, pogotovo jer je vizitator, zadužen za nadzor

cijelog Zapada, bio templar koji je imao veće iskustvo u pitanju ceremonije pristupanja, budući da joj je često prisustvovao, što će kasnije i izjaviti na suđenju. Vjerojatno su odvjetnici krune vjerovali da će taj događaj izvršiti pritisak na papu i navesti ga da se odluči za brzu osudu Hrama, ili ga prisiliti da skрати vrijeme svoje istrage. Ali su pogriješili.

Bertrand de Got (Svjetovno ime pape Klementa V., nap. ur.), poznavalac kanonskog prava s čak dvije diplome, koji je radio više od dvadeset godina u diplomaciji Svete Stolica, nije stupio na apostolsko prijestolje u jednom od najtežih trenutaka njezine tisućljetne povijesti lišen sposobnosti da izbjegne zamke. Flegmatičan i promišljen, ali i vrlo lukav, Klement V. je očito bio upućen u unutarnje probleme templarskog reda i naslutio je da su namjere vizitatora nadilazile puku želju da služi istini. Iz jednog drukčijeg svjedočanstva doznajemo da je za vrijeme tajnog razgovora do kojeg je došlo u kraljevskom dvorcu Loches, u prisutnosti Filipa Lijepog i priora hospitalaca u Francuskoj, jedan drugi veliki templarski dostojanstvenik skoro priznao vladaru tajne ceremonije, da bi zatim zatražio da ga uzme pod svoju zaštitu. Te činjenice, povezane s događajima koji su pogodili templarsku upravu u Parizu počevši od procesa protiv Bonifacija VIII., navode na pomisao da je početkom četrnaestog stoljeća Glavni stožer Hrama bio rascijepljen dubokim sukobom između dviju dominantnih skupina; ona zapadna bila je mnogo bliža orijentacijama francuske krune. Slika tih indicija poklapa se savršeno s reakcijom inkvizitora Guillaumea de Parisa koji se, u početku uvjeren da otvara proces protiv samo nekih pojedinaca, što je bilo u okviru njegovih ovlasti, našao umiješan u manevar na račun cijelog reda i živo je protestirao vladaru niječući da je on pokrenuo proces protiv templarskog reda. Sve navodi na pomisao da se prijava trebala u početku odnositi samo na Jacquesa de Molaya i krug njegovih najbližih suradnika, s ciljem uklanjanja te nepokolebljive ličnosti i usmjeravanja prema jednom diplomatskijem i popustljivijem kandidatu, upravo onakvom kakav se činio vizitator Perraud.

Kasnije, kad je manevar francuske krune otkrio svoju pravu prirodu, vizitator će shvatiti težinu svog poteza i postati svjestan da je bio iskorišten kako bi se zadao smrtni udarac Hramu. Pokajavši se,

nastojat će upozoriti subraću da ih potakne da pobjegnu, ali ga oni neće poslušati zbog nepovjerenja prema njemu.

Bez obzira na to je li papa povjerovao ili nije, igra optužbe već je bila učinjena: vizitator Hrama, čovjek koji je sudjelovao u tisućama ceremonija pristupanja, svjedočio je pred papom da su templari održavali obred koji je prisiljavao novake da se odreknu Krista i pljuju na križ. Odreći se Krista i vrijeđati križ bili su činovi odbacivanja vjere, tipični za neprijatelje pravovjerja, upravo kakvi su heretici. Inkvizicija je, na temelju drevne povlastice koju joj je dao Honorije III., imala ovlast proširiti istragu i na članove Hrama ako su postojale sumnje na herezu. Tako je bilo dovoljno uvjeriti redovnika Guillaumea de Parisa da će postupak pogoditi isključivo pojedine ličnosti reda i podnijeti prijavu. Tek kasnije, kad su u zoru 13. listopada svi templari kraljevstva, bez razlike, bili uhićeni i podvrgnuti ispitivanju, papa, Hugues de Perraud, pa čak i sam inkvizitor Francuske, postali su svjesni da su bili majstorski izigrani.

VI. *POD OPTUŽBOM*

1.„*HOĆEŠ LI MOĆI PODNOSITI NEPODNOŠLJIVO?*“

Kakvi su to bili tajanstveni „slučajevi razvrata“ koje je Jacques de Molay prijavio upravi na glavnom kapitulu u Nikoziji 1291. g. i kakvu bi štetu oni uzrokovali Hramu ako se ne bi pobrinuo da ih brzo iskorijeni? Istraga o „tajnom“ životu templarskih redovnika, odnosno o njihovim internim običajima koje je prikrivala kruta tajanstvenost vojnog reda jedno je od najtežih područja istraživanja za povjesničara. Izvori su naime velikim dijelom povezani s okolnostima procesa, koji je, kao što je poznato, obilovao krivotvorenim dokumentima i svjedočenjima dobivenim pod mukama. Na tom se području mora postupati krajnje oprezno. Ipak, ako se poštuju neki bitni kriteriji, otkriva se da je to vrlo plodno i praktički neistraženo tlo.

U četiri godine istraživanja stvoren je katalog koji sadrži sve iskaze koje su dali templari tijekom procesa; na taj je način moguće usporediti ponašanje različitih redovnika u istim situacijama i provjeriti ponavljaju li se neke pojave sustavno ili su neki velikodostojnici običavali postupati različito od drugih. Pojednostavnjeno, postojale su tisuće i tisuće različitih informacija koje su otkrivale da su u Hramu postojali neki tajni običaji koji su se prenosili usmeno, i o kojima je u službenom normativu postojala jedva zamjetna naznaka. S jedne dakle strane imamo čitav niz podataka koji proizlaze iz katalogiziranih iskaza na suđenju, i koji vrlo jasno utvrđuju neke pojave koje se ponavljaju, a s druge strane korpus templarskog normativa, očuvan u izvornim rukopisima prije 1291. godine. On nam omogućava zanimljive usporedbe, a ne podliježe sumnji da je prepravljan radi procesa, jer potječe iz vremena kad je taj red uživao veliki utjecaj na cijeli kršćanski svijet.

Kad je sveti Bernard uredio vrlo strogi etički i disciplinski templarski kodeks, bio je potpuno svjestan da takav uzor života nije svima dostupan, posebno uzevši u obzir svjetovne običaje, često i nasilničke, onog viteškog staleža iz kojeg će se popunjavati

templarski red. Zato se osigurao uvođenjem u tekst Pravila klauzule koja potiče vođe reda da olako ne prihvaćaju iskazane vokacije nego da kandidate podvrgavaju „kušnji“ kako bi utvrdili njihovu narav i namjere. Experimentum na koji se poziva opat nije jasan, naprotiv, svetac se zaklanja iza elegantne aluzije koja zaziva riječi svetog Pavla: „podvrgnite ih kušnji da vidite dolaze li od Boga“. Ta se kušnja odnosila na razdoblje novicijata, za vrijeme kojega će kandidat za templara stanovati zajedno sa subraćom i u svemu dijeliti njihov život, iskusiti borbu s islamskim neprijateljem, ali i strogost reda, da bi provjerio je li na visini njegova vrlo zahtjevnog kodeksa časti. Iz istog je razloga opat zabranio primanje u red dječaka ili mladića, koji su pravi teret, ali i nepoznanica za red dok ne dosegnu odraslu dob; ne samo da nisu bili u stanju boriti se, nego je postajala opasnost da, kad dosegnu umnu zrelost, ne uzmognu podnijeti život u Hramu i da se dadu u bijeg.

Glavno pitanje etike Hrama bila je „potpuna“ pokornost nadređenima, potrebna za uspjeh vojnih operacija, ali koju je sam sveti Bernard vrednovao i u vjerskom pogledu, i savjetovao je čak i svojoj subraći u samostanu. Potpunom pokornošću podrazumijeva se sposobnost čovjeka da se odrekne vlastite slobodne volje da bi se potpuno predao u ruke nadređenoga, povjeravajući se njegovu prosvijetljenom duhu i Božjoj ruci koja ga vodi.

Korpus Templarskih hijerarhijskih statuta, dio koji je uređivao norme kojih se treba pridržavati u bitci, predviđao je da vitezovi Hrama ne mogu napustiti bojno polje čak ni ako ostanu potpuno razoružani; čast reda zahtijeva žrtvovanje života. Iz jednog islamskog izvora saznajemo da su templari, kad su branili neki grad, činili bedem vlastitim tijelima ako bi neprijatelj otvorio proboj u zidinama; čim bi pao jedan od njih, odmah je stizao drugi da ga zamijeni. Takva sposobnost samoodricanja očito je zahtijevala vrlo snažno ideološko pristajanje uz etičke pobude koje su nadahnjivale taj red, ali i odgovarajuću psihološku pripremu da bi se ti ratnici osposobili za takve žrtve, a odgoj u smislu posvemašnje poslušnosti bio je očito ključ problema.

Ostajući u okviru službenog normativa, odnosno templarskog pisanog zakona, što su ga čuvali stariji članovi toga reda, moramo primijetiti da statuti koji potječu iz druge polovine XIII. stoljeća

donose integralni tekst svečanosti pristupanja redu; u dva stoljeća života templarskog reda bio je čvrsto kodificiran trenutak u kojemu čovjek napušta svjetovni život i polaže vjerski zavjet da bi postao templar, pa su kako dostojanstvenici koji su služili obred, tako i postulant morali slijediti strogi scenarij. Preceptor prebivališta u kojemu se odvijao taj događaj ili dostojanstvenik višeg ranga koji bi tom prigodom bio u prolasku i bio pozvan da mu prisustvuje morao je tri puta ispitati pristupnika da bi se uvjerio da je podoban za Hram; ostavljen u nekoj prostoriji, ovaj bi bio doveden pred voditelja obreda koji bi mu izložio templarska pravila i upozoravao na njihovu strogost: „Gospodine, vidite da smo dobro odjeveni i da imamo najbolje konje, ali malo tko zna koliko trpimo u duši. Ako postanete templar, morat ćete se suočiti s velikim teškoćama, slušati strašne riječi i strpljivo ih prihvaćati, a svoje nadređene slušati, bez obzira što vam naredili.“ Zatim bi dodao: „Hoćete li moći podnositi nepodnošljivo?“ a pristupnik bi odgovarao: „Gospodine, uz Božju pomoć sve ću podnositi!“

Pisani normativ ne donosi potankosti o tome koji su načini bili na raspolaganju preceptoru kako bi obeshrabrio ne baš uvjerenе pristupnike, nego lakonski prepušta stvar svakome na volju da to napravi „kako najbolje zna i umije“. Zatim je kandidat izricao tri redovnička zavjeta na siromaštvo, čistoću i poslušnost, skidao je svjetovno odijelo i navlačio svećeničke halje, a kad bi mu preceptor pričvrstio na vrat kopču plašta templarskog reda, on bi i formalno postao član toga reda. Tu završava izvještaj o svečanosti opisanoj u propisima, ali ne i sama svečanost, koja je uključivala još i dodatak, a može se rekonstruirati samo iz svjedočanstava u procesu.

Svi redovnici koji su svjedočili na procesu ispričali su početak svog pristupa točno onako kako on glasi u normativu, s bogoslužjem, preslušavanjem, obećanjima i svime ostalim. Zatim je, nakon što bi dobio plašt, novi templar odvođen na osamljeno mjesto (u sakristiju, iza oltara ili u neku drugu prostoriju) i tu bi mu preceptor rekao: „Gospodine, sva obećanja koja ste nam dali prazne su riječi. Sada se morate dokazati djelima“, i bez ikakvog objašnjenja naredio bi mu da zaniječe Krista i da pljune na križ, pokazujući ga nacrtanog na misalu ili koristeći križ za bogoslužje. Naravno, novozaređeni templar ostao bi zaprepашten, a kad bi došao k sebi, odbijao bi poslušati.

Tada bi mu preceptor rekao rečenicu ovog tipa: „Zakleo si se da ćeš se pokoriti svakoj zapovijedi nadređenih, a sad se usuđuješ otkazati poslušnost?”

Ovdje sustavna analiza iskaza pokazuje da se većina redovnika mirila sa sudbinom i činila što im je zapovjedbno, makar i nastojeći pljunuti prema križu, ali tako da ga ne pogode, dok su drugi to apsolutno odbijali: oni su se zavjetovali da će braniti vjeru i nikad se ne bi okaljali takvim oskvrnućem. Preceptor su različito reagirali: ponekad se poštovao čvrsti stav kandidata i nije se od njega tražilo ništa drugo, ali najčešće su mu prisutna subraća prijetila zatvorom, smrću, tukla ga nemilice golim rukama ili bi mu uperila mač u grlo. Zatim bi mu preceptor dao u usta poljubac samostanskog bratstva, a taj je poljubac, uobičajen u svim vjerskim redovima, često bio popraćen s još dva poljupca, u pupak i u stražnji dio tijela; obično preko tunike, ali ponekad bi tko pretjerao u toj radnji i otkrio stražnjicu, a, po kazivanju nekih svjedoka, ponetko bi besramno predlagao poljupce in virga virili. Opća je tendencija redovnika pri nametanju takvih postupaka bila bespogovorno pokoravanje, kad je zahtjev bio umjereno ponižavajući, kao poljubac preko hlača, a odbijanje u ostalim slučajevima. Preceptor su pak bili jako uporni u zahtjevu da se ispuni bar jedan od dva navedena akta, odnosno odricanja od Krista i pljuvanja raspela; poljupci su se odgađali, a tvrdoglave se obično nije prisiljavalo.

Na kraju bi preceptor opominjao novog redovnika da ne smije imati odnose sa ženama, i pozivao ga, ako baš ne može živjeti čedno, da se združi sa svojom subraćom i da im ne uskrati ako zatraže spolne usluge. Naravno, novak bi reagirao bijesno, ali nije bilo posljedica jer se u tom odjeljku nije predviđala nikakva konkretna primjena tog „propisa homoseksualnosti”; moralo se samo podnijeti te riječi u tišini ne pokazujući buntovništvo, što je bila neka vrsta kušnje pokornosti.

Katalogizirana svjedočenja na suđenju otkrivaju da od oko tisuću izjava koje su došle do nas, samo njih šest potvrđuje homoseksualne odnose, a i ti su odnosi opisani više kao dugotrajne veze koje su gotovo uvijek uključivale emocionalnu pozadinu. Te su se dakle veze u Hramu ticala ponekih pojedinaca, i nije se uopće radilo o raširenom običaju, već zbog same činjenice da je normativ za sve to predviđao kaznu doživotnog zatvora.

Na završetku obreda „žrtvu" svih tih nametnutih radnji pozvali bi da otiđe templarskom kapelanu i ispovjedi se za grijehе koje je upravo počinila i zatraži oprost. Još jednom klasifikacija nam otkriva zanimljivu činjenicu; da su templarski svećenici tješili te pokajnike govoreći im da to nije težak grijeh i da će ih odriješiti od grijehа, ako zbog njega osjećaju grižnju savjesti i sram. Međutim, oni su često odlazili na ispovijed svećenicima izvan Hrama, obično franjevcima ili dominikancima, koji su, naravno, bivali zapanjeni i povećavali njihovu moralnu nelagodu govoreći im da su u stanju smrtnog grijehа, a ponekad su ih poticali da napuste red. Brbljavost tih dobronamjernih svećenika, koji su, međutim, bili potpuno neupućeni u pravu funkciju tajnog obredа Hrama, sigurno je pothranjivala glas o „mračnom" licu toga reda.

2. *TAJNA KUŠNJA PRIMANJA U RED*

Kad je papa konačno uspio osobno ispitati templare, postavio im je niz ciljanih pitanja kojima je namjeravao razjasniti neke mehanizme o kojima je već nešto čuo prethodne godine, kad su ga njegove sumnje navele da prisili Jacquesa de Molaya da mu preda pisani primjerak templarskog Pravila. Problem je, po papi, bio upravo u normativu, koji je držan u tajnosti, a redovnici su o njemu obavještavani samo kroz usta svojih nadređenih. Vrlo ograničen optjecaj pravog templarskog normativa dovodio je do brkanja pisanog, službenog zakona i nepisanih običaja, poluslužbenih, ali u svakom slučaju ograničavajućih, jer su nadređeni nametali njihovo poštivanje. Klement V. je mogao utvrditi da nitko od redovnika koji su izašli pred njega nikada nije mogao čak ni pročitati neki odlomak iz neke knjige statuta Hrama, a i sami preceptor i odgovorni za određeno područje imali su iz normativnog korpusa samo odlomke koji su se odnosili na njihove posebne službe, dok je integralni tekst čuvao veliki meštar i Vijeće mudraca. Svi ostali tako su vjerovali onome što im je rečeno.

Za vrijeme istrage papa je uspio saznati da je ta tradicija bila uobičajena već najmanje sto godina: ali koje je bilo njezino značenje? I nadasve, kojem je cilju služila? Najdomišljatije tumačenje uloge tog čudnog rituala označavalo ga je unutar reda kao kušnju hrabrosti i ratničkog karaktera. Znamo da su Saraceni običavali zlostavljati i mučiti zarobljene kršćane, prisiljavajući ih da se odreknu Krista i pljunu na križ prije nego što bi im nametnuli prihvaćanje islamskog vjerovanja. Vjerojatno je cilj te ceremonije bio proizvesti strašan šok na novaka da bi se provjerila njegova reakcija. Na navođenje prisilom, čak i batinama, da se odreče Krista samo par minuta nakon što je prigrlio redovnički život, novozaređeni templar reagirao bi vrlo spontano, i vjerojatno su preceptore zanimale upravo te nagle reakcije. Napetost, iznenađenje, pa i strah ogoljeli bi pravi karakter čovjeka, i u tom trenutku pojavljivali su se hrabrost, ponos, odlučnost, pa čak i sposobnost samokontrole, sve te vrline bitne za templara kojemu je namijenjena uloga operativca i zapovjednička karijera. Naprotiv, ako je držanje bilo plašljivo, ili je iskazana prebrza poslušnost, ili pretjerana drskost, odlučivalo se dodijeliti toj osobi

drugačije zadatke. Analiziramo li karijere templara zadnje generacije, primijetit ćemo da su neki od njih poslani u prve redove u Svetu Zemlju odmah po primanju u red, kao primjerice Jacques de Molay, a da su drugi napravili lijepu karijeru na Zapadu, kao Hugues de Perraud, koji se očito isticao svojim diplomatskim i administrativnim osobinama.

Preceptor su prezirali izvođenje pristupnog rituala, ali su ga istodobno smatrali nekom vrstom obaveze koju se mora održavati, kao da ima neku odgojnu vrijednost: možda zato što je takva inscenacija izravno suočavala templara s nasiljem koje će trpjeti ako padne u ruke Saracena, i onaj tko se olako zavjetovao odmah bi saznao kako je težak način života koji vlada u tom redu. Osim toga, nužda odricanja od vlastite slobodne volje da bi se izvršile naredbe nadređenih trebala ga je naučiti potpunoj poslušnosti, što je bio pravi temelj discipline tog reda. Ipak su velikodostojnici koje bi pozvali da služe na tim ceremonijama gotovo uvijek odbijali poštovati taj ritual; čim bi završila službena ceremonija, predviđena u pisanom normativu, oni su nastojali otići ostavljajući nekom od podčinjenih tu vrlo neugodnu dužnost. To je, dakle, bila neugodna obaveza koju su hijerarhijski nadređeni nastojali prebaciti na templare nižeg ranga.

Ponekad je bilo bezočnog protekcionizma, pa kad se u templarski red primao neki rođak preceptora, na njega se primjenjivao „reducirani“ ceremonijal. Jedinствен je i rječit primjer Geoffrova ee Gonnevillea, koji je ušao u red sa samo 11 godina na zahtjev jedne moćne aristokratske obitelji povezane s engleskom krunom. Nakon što su ga ispratili njegovi plemeniti rođaci i povjerali brizi preceptora, Geoffroy je morao podnijeti „dodatni“ dio, baš kao templari koji su se zaređivali u odrasloj dobi, a na traženje odricanja i pljuvanja, zastrašen, ali ne klonuvši duhom, zadao je mnogo muke londonskom preceptoru, koji se, između obaveze da zahtijeva ritual i strahopoštovanja koje mu je ulijevala ta obitelj, tako bliska kralju, konačno ograničio na to da s odvažnim dječakom dogovori „popust“ među obaveznim postupcima:

Tada je dječčić odbio i stao zapitkivati, gdje su mu stric i druge važne osobe koje su ga onamo dopratile. Preceptor mu reče: „Otišli su. A sad me moraš slušati.“ Ali kako je ovaj odlučno odbijao,

preceptor mu zbog tolikog opiranja ponudi: „Oslobodit ću te ovih stvari ako mi se zakuneš na Evanđelje da ćeš svakom templaru koji te to bude pitao reći da si ih izvršio!" Ovaj mu se svečano zakune i tada ga preceptor poštedi svega, osim što mu je, pokrivši križ svojom rukom, zapovjedio da pljune na njegovu ruku. Kad su ga zapitali zašto je prema njemu postupio tako blago, odgovori da mu je on sam, a posebno njegov stric, koji je blizak s engleskim kraljem, u prošlosti napravio mnogo usluga i da su ga više puta uveli u kraljeve odaje.

Ta je epizoda zanimljiva jer s jedne strane pokazuje zabrinutost londonskog preceptora koji se osjeća obaveznim poštovati ritual, zahtijevajući bar jednu kušnju, a s druge strane lakoću kakvom se taj ritual mogao skratiti. Različito je bilo i držanje preceptora u prisiljavanju na poslušnost, od običnog nagovaranja do pravih prijetnji, ponekad čak i do udaraca ili bacanja u zatvor na kruh i vodu. Ritual je sličio pantomimi koja se odvija po uigranom scenariju, proizašlom iz gorkog iskustva templara koji su utekli iz islamskih zatvora, a u njegovu radnju su se s vremenom upleli strani elementi; tako je poljubac u stražnjicu bio izraziti primjer bahatog ponašanja prema slabijima s namjerom da ponizi novaka pred starijima, a verbalno poticanje na homoseksualnost vjerojatno je nastalo kao parodija pravila koje je nalagalo templarima da daju cijelog sebe redu i subraći.

Vjerojatno je izvorni ritual, sastavljen samo od onih pokreta koji su oponašali nasilje koje su templari pretrpjeli u islamskim zatvorima, potjecao od vrlo stare faze povijesti toga reda, i ne bi bilo čudno da se, bar u bitnim crtama, jedan oblik slične inicijacije krije u lakonskim riječima Pravila koje potiče preceptore da se osvjedoče o iskrenosti kandidata. Vulgarni i podrugljivi dodaci, tipični primjerci proste vojničke tradicije, kasniji su, i vjerojatno su uvedeni među običaje toga reda kad je tradicionalna disciplina počela opadati; prema jednom izvoru unutar Hrama, to se dogodilo za vodstva velikog meštra Thomasa Berarda, koji je upravljao redom u ključnih dvadeset godina ponovnog osvajanja sultana Baibarsa. Ipak, prema informacijama kojima raspolaže papa, te pojave već su se provodile desetljećima ranije.

Osnovno pitanje, vrlo štetno za ugled reda, jest sasvim aluzivna narav cijele te manifestacije; templar je morao sam shvatiti što treba naučiti, a ni preceptor ni subraća obično nisu pružali objašnjenja jedinstvenog prizora koji ih je zatekao odmah nakon ulaska. Samo u rijetkim slučajevima prisutni bi, ne mogavši se suzdržati, prasnuli u smijeh pred prestravljenim novakom i objasnili mu da je riječ o šali. Ali izvorna priroda obreda nije bila nimalo komična; bila je sirova inicijacijska kušnja za teški vojnički život s kojim se novak odsada morao suočavati, tako da brzo nauči, bez mnogo riječi, što znači biti templar.

Mnogo je teže ući u trag obilježjima zadnje točke na koju se odnosila optužnica, a to je čuvanje i tajno klanjanje idolu u obliku muške bradate glave. Istraživanje je (kao što će se vidjeti kasnije) do sada iznijelo jasne tragove postojanja posebne Kristove slike u vjerskom životu toga reda, zajedno s tajanstvenim kultom Svete krvi koji su templari slavili liturgijskim slavljem, jedinstvenim na svijetu, na godišnjicu Posljednje večere, slavljem koje možda potječe upravo iz narodne tradicije Jeruzalema iz prvih stoljeća kršćanske ere. Privatni duhovni život templara, očišćen od „komercijalnih“ naslaga pseudoznanstvene literature koja prodaje ezoteriju i maštu, jedno je od najzanimljivijih predmeta istraživanja.

3. JESEN 1307.

Vijest o zatvaranju templara Klementu V. je donio glasnik dok je bio na liječenju, te se odmah odlučio vratiti u kuriju u Poitiers, gdje je sazvaio sve kardinale na skupštinu u izvanrednim okolnostima da bi ublažio krizu. Taj upravo izvršeni čin bio je bez presedana: francuski kralj, nositelj svjetovne vlasti, prisvajao je sebi pravo da odlučuje o pitanjima koja se odnose na pravovjerje, i još je pri tome protegnuo svoju moć nad vjerski red, što znači nad dio Rimske crkve, kojoj je mogla suditi samo papinska vlast. Templari podvrgnuti istrazi koju je pokretala Rimska kurija već su bili uhićeni i ispitivani, a njihov je dobar glas teško oštećen djelovanjem inkvizicije i kralja. Čim su uhićeni, Guillaume de Nogaret skupio je gomilu ljudi u vrtovima Kraljevskog dvorca u Parizu i javno razglasio predmet istrage protiv toga reda: u trenutku pristupne ceremonije novi je redovnik morao zanijekati Krista, pljunuti na križ, poljubiti preceptora u usta, pupak i stražnjicu, zatim bi mu naredili da ne uskraćuje svoju putenost subraći koja bi se eventualno poželjela sjediniti s njim. I na kraju, otkriveno je postojanje idola u obliku bradate muške glave, kojega su templari tajno obožavali, opasujući se uzicom posvećenom dodirrom s tim idolom.

Razlog koji je potaknuo kralja da ubrza događaje bio je isti onaj zbog kojeg je veliki meštar Jacques de Molay nekoliko mjeseci ranije tražio od pape da otvori istragu nad Hramom, a to je želja da se odredi sadržaj postupka. Papinska istraga bila bi legitimna, odnosno odvijala bi se prema kanonskom pravu, potpuno unutar Crkve i potpuno diskretna, a cilj bi joj bio ispraviti nedostatke reda kako bi se zatim pokrenula njegova reforma. Ali kralj je htio po svaku cijenu spriječiti upravo tu obnovu. Uhićeni iznenada i svi odmah i bez razlike podvrgnuti torturama da bi se iznudilo priznanje grijeha, templari su ponuđeni kao na pladnju onome što pomalo anakrono možemo nazvati onovremenim javnim mnijenjem. Ratnici za vjeru, koji su se zavjetovali da će dati život za obranu vjere, pokvareni su do te mjere da niječu Isusa, pljuju križ, izopačeni su, obožavaju idola i vrše još tko zna kakve sramotne radnje. Kralj je 25. listopada organizirao javno saslušanje na kojem je vođa templara priznao da se svojevremeno morao odreći Krista i pljunuti prema križu za

vrijeme svoje pristupne ceremonije, što je izazvalo zgražanje prisutnih, koji očito nisu ništa znali o pozadini cijele stvari. Kraljeva strategija bila je uplesti teologe sa Sorbonne i iskoristiti njihovu vjersku moć da bi ojačao svjetovnu vlast monarhije i stvorio neku vrstu protuoltara papinskoj vlasti i Rimskoj crkvi. Za vrijeme procesa templarima kraljevi odvjetnici nastojali su više puta instrumentalizirati Sorbonnu, ali su u sljedećih nekoliko mjeseci teolozi shvatili igru i zauzeli oprezan stav u skladu s papinskom orijentacijom.

Ispovijed pred teozozima bila je važan korak u strategiji optužbe; tom je prilikom Guillaume de Nogaret najavio postojanje pisanog priznanja Jacquesa de Molaya, kojim je veliki meštar naredio da sva subraća, obvezana na svetu poslušnost, priznaju tajno izvedene geste pri njihovoj pristupnoj ceremoniji. Pismo koje je kružilo svim francuskim prebendama uvelike je odgovorno, jednako kao i torture, za priznanja koja su padala u jesen 1307. godine. Vjerojatno je krivotvoreno za vrijeme neregularnog svjedočenja, a zatim zapečaćeno srebrnim pečatom velikog meštra Hrama da bi dobilo službeni izgled. I doista, iako je nuđeno kao neoborivi dokaz, nije predočeno papi, jer su bilježnici Apostolskog ureda imali veliko iskustvo u prepoznavanju sumnjivih dokumenata. Dakle, budući da je od njega sve i poteklo, jedini koji je s time imao direktne veze bio je Guillaume de Nogaret.

Kada je vijest o uhićenju iznenadila Kuriju, proizvela je pravi kaos: već dvije godine slušao je Klement V. glasine o tajanstvenim čudnim običajima među templarima, a sad je to naglo uhićenje s objavama i klevetama koje su uslijedile strašno djelovalo na papu. Ako se prije nije osvrtao na kraljeve insinacije, a kasnije je htio vjerovati izjavama velikog meštra o nevinosti, i ako se još u kasno ljeto mogao praviti da ne čuje „ispovijedi“ vizitatora naslućujući unutar Hrama igre moći za osvajanje čina velikog meštra, sad se papa uistinu jako zabrinuo. Ipak, kao dobar poznavatelj procesnih mehanizama, shvatio je da čak i kad bi Filip Lijepi bio u pravu, ne bi mu se tolerirao njegov brzopleti i očigledno ilegalni način postupanja.

Papa je bio prisiljen reagirati oprezno, jer je dobar dio kardinala koji su sačinjavali Kardinalski zbor bio vrlo sklon politici francuskog kralja; ime Klementa V. izašlo je iz beskrajno duge kardinalske skupštine u kojoj su se vidno suprotstavile struja vjerna Bonifaciju

VIII. i struja sklona Filipu Lijepom, a izbor Gaskonjca Bertranda de Gota bio je plod vještog manevra filofrancuskog vođe, kardinala Napoleonea Orsinija, koji je podržavao izbor kandidata koji će biti donekle po volji jednoj i drugoj grupi. Ipak je vođa bonifacijevske struje, ostarjeli kardinal Matteo Rosso Orsini odbio prihvatiti taj izbor i napustio je skupštinu.

U prvo vrijeme svoje papinske vlasti Klement V. morao je upravljati gotovo prikriveno, jer su sasvim iznimne okolnosti njegova stanja dovodile Crkvu u opasnost od raskola; izabran na francuskom tlu, Klement V. morao je ostati u Francuskoj zbog pritiska krune i voditi opreznu politiku dovođenja u prijašnje stanje diplomatskih odnosa između Filipa Lijepog i Svete Stolice, koji su doživjeli drastičan prekid pod Bonifacijem VIII. Poslije kratke vladavine pape Benedikta XI., provedene u nastojanju da riješi krizu, Klement V. još je pojačao tu političku liniju popuštanja napetosti i konačno je uspio popraviti odnose s najmoćnijom europskom monarhijom, ne bez pokojeg gorkog zalogaja. A sada je iznenada došlo do tog uhićenja, izvedenog na štetu jednog reda Rimske crkve i stavilo na kocku godine žrtvovanja i strpljivog rada.

Klement V. je odmah pripremio protestno pismo za Filipa Lijepog, znalački odmjereno u izrazima osude da ne bi uznemirio kardinale sklone kralju, te tako pružio kralju mogućnost povlačenja svojih poteza, a da ne mora pribjeći svečanim gestama isprike pred papom. Neuobičajeno blagi ton bule *Ad preclaras*, kojom je naredio Filipu Lijepom da odmah preda templare na čuvanje Crkvi, gotovo je prikazivao cijeli incident kao grešku počinjenu u dobroj vjeri od strane nekoga tko ne poznaje neke norme kanonskog prava.

Papa je iz opreza izabrao dva pouzdana čovjeka koje je i kralj cijenio: prvi je bio kardinal Berenger Fredol, nećak Klementa V. i vrstan poznavatelj kanonskog prava, a drugi je bio kardinal Etienne de Suisy, koji je u prošlosti obnašao dužnost kraljeva vicekancelara. Kao spretni diplomati, obojica su posjedovala i iskustvo potrebno za utvrđivanje istine o šakljivim pitanjima koja je postavljao taj nezgodni slučaj: Fredol je dobro poznao mehanizme Inkvizicije jer je nekoliko godina ranije izvršio za papu brižljiva ispitivanja o zlouporabama Suda na jugu Francuske, dok je Etienne de Suisy u

svojoj karijeri u službi kralja imao prilike izravno upoznati ljude i ambijent francuskog Vijeća.

Kad su stigli u Pariz, dva su se izaslanika našla pred pravim zidom: umjesto da ih odvedu templarima, ljudi iz Kraljevskog vijeća predstavili su im samo učitelje teologije sa Sorbonne, koji su svojim ušima čuli iskaz velikog meštra i o njemu su iznijeli svoje svjedočenje. Dva su kardinala bila prisiljena vratiti se u Rimsku kuriju početkom studenoga a da nisu uspjeli ni vidjeti zatvorenike. Vijest o bezuspješnom izaslanstvu izazvala je pravu pobunu unutar Kardinalskog zbora: jedan dio kardinala čini se da je predao papi ostavke, opravdavajući tu gestu drskom izlikom da se Klement V. ne ponaša kao pravi papa nego više kao marioneta u kraljevim rukama. Ako ćemo vjerovati toj vijesti, riječ je o vrlo ozbiljnom činu, jer su kardinali „u ostavci" bili upravo oni koje je Klement V. uzdigao na tu čast kad je odlučio provesti prvo unapređenje kardinala. Dakle, bili su to njegovi ljudi od povjerenja, među kojima neki nećaci, koje je papa odredio za užu suradnju s njim, a koji su mu sada pokazivali otvoreno neslaganje.

Rastrgan između jednih, koji su tražili izričit ukor upućen kralju, koji je, ne obazirući se na nauk bule, uskratio poslušnost papinim zapovijedima, i drugih, koji ne bi podnosili čin osude vladara, Klement V. našao se pred apostolskim senatom nepovratno rascijepljenim kao onaj koji je naslijedio u trenutku svog izbora; svaka bi odluka izazvala osporavanje jedne ili druge skupine, uz opasnost da nezadovoljna strana dovede do razdora imenovanjem drugog pape. Hladnokrvan, ali domišljat, papa je shvatio da je to izaslanstvo prava Pandorina kutija i da najbolje što može napraviti jest da ga potpuno zanemari. Možda uz izliku da kralj nije bio u Parizu, i da su dva kardinala pregovarala samo s ljudima iz Vijeća, Klement V. pravio se kao da te misije nikada nije ni bilo, te ponovno šalje na put izaslanike s potpuno istim ciljem: ali ovaj put su Berenger Fredol i Etienne de Suisy dobili ovlaštenje da ekskomuniciraju Filipa Lijepog i da bace na Francusko Kraljevstvo interdikt (Izopćenje vladara i države iz Rimske crkve, nap. ur.) ako susret s templarima opet bude spriječen.

4. MOLAYEVO POVLAČENJE ISKAZA I DUGA BORBA ZA PAPINSKO SASLUŠANJE

Veliki meštar templara Jacques de Molay konačno je 27. prosinca 1307. mogao dati iskaz pred dvojicom papinih izaslanika. Povukao je svoje priznanje optužujući da mu je ono iznuđeno pod mukama. Prema jednom onovremenom svjedočenju zatražio je da javno dade iskaz pred gomilom okupljenom u katedrali Notre-Dame i da tamo skine odjeću i pokaže znakove mučenja koje su mu nanijeli po cijelom tijelu. Prema jednom drugom svjedočanstvu, Molay je organizirao neku vrstu otpora protiv spletke optužbe tako što je po sobama u kojima su bili zatvoreni redovnici poslao pločice prelivene voskom, na kojima je pisalo da će doći kardinali i da svi templari moraju povući svoje izjave. I doista, znamo da je papa zabranio svojim izaslanicima ispitivanje templara dok god ostanu pod pritiskom kraljevske straže, i da se sve mora odvijati tek kad budu sigurni da mogu raditi bez uplitanja sa strane.

Ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je bilo kontakata između kardinala i zatvorenika prije njihova povlačenja iskaza, ali po svemu se čini da je templarski „ustanak“ tih dana na neki način bio usklađen. Neki povjesničari sumnjaju da je Molayevo svjedočenje u Notre-Dameu izmišljeno. Ipak, iako možemo opravdano sumnjati u neke pojedinosti, moramo se naprotiv složiti o njegovim učincima; o tome da je ono uzrokovalo papino oduzimanje moći Inkviziciji, opravdano zlouporabom ovlasti nad onima koje je ispitala.

Krajem siječnja, odnosno čim su se vratila na dvor dvojica papinskih izaslanika koja su donijela vijesti o onome što se dogodilo, papa je suspendirao pravo Suda u Francuskoj, da bi zapriječio sve postupke protiv templara koji su se odvijali na temelju naredbe koju je Guillaume de Paris izdao nekoliko mjeseci ranije. Papin stav bio je vrlo jasan: sad kad je bio siguran u zlu namjeru kojom se vodio proces, htio je osobno ispitati templare i nije htio vratiti moć Inkviziciji dok kralj ne odluči predati zatvorenike u ruke Crkvi.

Papinsko čuvanje ljudi i dobara templarskog reda bilo je neophodno. Naime, ubrzo poslije uhićenja u Francuskoj i aragonski kralj Jakov II. počeo je razmišljati što da učini s templarskim dobrima

koja se nalaze u njegovu kraljevstvu, i čak je zatražio od pape milost da može sebi odobriti koji poklon iz zaplijenjene baštine ako se utvrdi krivnja. Zato je 22. studenog papa Klement V. morao izdati bulu kojom je zapovjedio da svi templarski posjedi u kršćanskom svijetu moraju biti predani na čuvanje apostolskoj vlasti, te tako spriječio pljačku koja se već odvijala. Papa, jedina živa vlast koja ima pravo suditi templarima, nije još uspio ni vidjeti optuženike.

Kroz cijelo proljeće 1308. vodila se oštra politička borba između pape, odlučnog da ne vrati ovlasti Inkviziciji dok ne uzmogne osobno ispitati templare, i pravnika francuskog kralja, koji su zatrovali klimu na papinskom dvoru držeći vatrene javne govore u kojima se prijetilo ponavljanjem događaja iz Anagnija i optuživalo samoga Klementa V. da želi pogodovati krivovjerju templara. Zatim su došli na red optužujući pamfleti, među kojima je najzanimljiviji bio onaj koji je osporavao apostolsku odluku da prekine proces zbog toga što je priznanje velikog meštra iznuđeno mučenjem. To dokazuje da je kralj bio prisiljen opravdavati se za nešto u vezi sa svjedočenjem u Notre-Dameu.

Kraljevi odvjetnici pozvali su na suđenje teologe sa Sorbonne i tražili da izraze svoje mišljenje o djelovanju vladara, što je zapravo bio zahtjev da nađu argumente kojima bi utvrdili njegove dobre namjere. Svjesni o čemu je riječ, teolozi su se ipak ograničili na slaganje o tome da kralj radi u dobroj vjeri, ali su potvrdili papino isključivo pravo da sudi templarima.

Uslijedio je niz prijetećih napisa u kojima je papa optuživan za nepotizam, pa čak i da je u vezi s barunicom Brunissendom de Perigord, što, međutim, nije polučilo željeni učinak, budući da prelijepa dama nije stanovala na papinskom dvoru. Na koncu su Bertrandu de Gotu zaprijetili smrću njegovih nećaka. U lipnju 1308. godine, poslije više mjeseci borbe, francuski je kralj morao ustuknuti pred papinom odlučnošću, shvativši da bi taj čovjek mogao zadržavati proces u beskonačnost. Odlučeno je, dakle, da se pošalje grupa zarobljenih templara, brižljivo izabranih tako da su među njima bili čak i izopćenici koje je tražio sud templarskog reda, kako bi se pred papom izazvalo najgori mogući dojam. U povorci koja se sastojala od sedamdesetak zatvorenika koje su prevozili na teretnim kolima, vezane rukama i nogama jedne za druge, bili su i glavni

članovi Glavnog stožera, a to su veliki meštar, vizitatori Istoka i Zapada, prefekti Normandije i provincija Akvitanije i Poitoua. Ali kad su stigli na tri četvrtine puta, blizu kraljevske utvrde Chinon na Loari, karavana je iznenada smanjena i kola s najvišim dostojanstvenicima su tu završila putovanje, umjesto da stignu papi u Poitiers.

Navodeći papi kao izliku da su templari višeg reda bolesni i da ne mogu jahati, kralj i njegovi stratezi slijedili su isti put kao i prethodne jeseni, kad su htjeli po svaku cijenu spriječiti susret templarskih vođa i papinske vlasti, koje su se jako bojali i koja je doista dovela u pitanje cijeli skup prikupljenih svjedočenja. Sada je kralj, na čijoj je strani bila vojna sila - dok je papa mogao računati samo na pravne razloge - naumio ometati papinski postupak. Ako se Klement V. opredijeli za pravorijek u korist templara, kao što se očito mislilo, taj će pravorijek imati malo važnosti, jer neće uzimati u obzir iskaze vođa, koji jedini znaju kako stvari stoje. Isti je cilj vodio izbor templara poslanih papi, uglavnom pobočnika i osoba nižeg reda, koje nisu davale pravu moralnu i materijalnu sliku Hrama.

Kraljev plan, točnije plan pravnika kojima je Filip Lijepi gotovo prepustio vođenje procesa, oslanjao se na niz lukavih postupaka smišljenih da spriječe svaki papin potez, a da se pritom nikad ne dođe u otvoreni sukob s njim. Svjestan svega toga, Klement V. usvojio je istu strategiju. Poslije godinu dana šikaniranja, nedopuštenih postupaka, diplomatskih borbi i obmana, papa je konačno uspio vidjeti templare, iako je skupina bila obezglavljena izuzimanjem najreprezentativnijih dostojanstvenika. Odlučio je ipak održati istragu koja ga je stajala godinu dana borbe, i riješiti na svoj način pitanje odsutnosti vođa.

Između 28. lipnja i 2. srpnja 1308. g. Klement V. predsjedava Odborom kardinala koji konačno može provesti istragu Rimske kurije nad templarima. Izvorni dokumenti, od kojih su gotovo svi sačuvani, potvrđuju da se radilo o „poštenom“ postupku, odnosno da se odvijao u punom poštovanju prava, bez ikakvog pritiska na optužene, koji su, naprotiv, pozvani da prijave nasilje koje su prethodno pretrpjeli s kraljevske strane, da bi se razjasnilo koji je dio njihovih izjava iznuđen mučenjem.

Na istrazi su radili samo papinski bilježnici koji su svoje spise sastavili kontrolirajući ih međusobno, kako bi se izbjeglo da pogreške

u prepisivanju iskrive viđenje činjenica. I sam izbor kardinala suradnika nadahnut je načelom ravnoteže; papa je htio da tu budu njegova dva „veterana“ templarskog problema, a to su nećak Berenger Fredol i kardinal Etienne de Suisy, koji su bili uključeni u prve redove već od prethodne jeseni, zatim dva čovjeka iz filofrancuske struje, ali u svakom slučaju časna i vjerna Crkvi, a to su Landolfo Brancacci iz Napulja i Francuz Pierre de La Chapelle-Taillefer, i konačno čovjek javno kompromitiran, Pietro Colonna, jedan od onih koji su optužili Bonifacija VIII., izopćen pa ponovo pozvan u politiku uspostavljanja odnosa između Francuske i Svete Stolice, koji je vjerojatno pozvan samo zato da Odbor bude odraz svih struja Kardinalskog zbora.

Prisustvujući osobno preslušavanjima, Klement V. dobio je uvid kako su funkcionirali obredi primanja u templarski red i postupno, u nastavku svjedočenja, nizom ciljanih pitanja istražio raširenost tih zlouporaba. Na kraju istrage papa je shvatio da je postojao čudan običaj koji je templarski red provodio kao obaveznu kušnju, neizbježnu zbog neke vrste nepisanog zakona, koji je novom članu nalagao da se odrekne Krista i da pljune na križ. Ta nedostojna tradicija uključivala je prostačke i nasilne pojave, ali se ona nije mogla potpuno pobrkati s krivovjerstvom koje predviđa osobno prihvaćanje nekih prevratničkih doktrina i dugotrajno ustrajanje na njima.

Krivnja templara bila je, dakle, u tome što su tolerirali razvoj tog sramotnog rituala, a da ga nisu odlučno iskorijenili ili prijavili papinskim vlastima. Tijekom procesa iznesena su na vidjelo manje teška djela kao što su zlouporaba vlasti, grabež, svagdanje niskosti koje se zasigurno nisu odnosile na optužbu za krivovjerje, ali su ipak doprinijele da bude nepovratno oblačena čast toga reda, koji je gotovo dva stoljeća bio smatran dijamantnom iglom kršćanstva. Iako se žestoko borio da bi mogao provesti svoju istragu, Klement V. nije nipošto namjeravao opraštati pogreške reda Hrama, jer je o tome razmišljao na isti način kao i njegovi prethodnici, koji su već od vremena Lionskog koncila (1274.) smatrali da vojnički redovi stagniraju u nerazrješivoj krizi i da im je potrebna korjenita reforma. Papin cilj bio je prisiliti templare, koji su se protivili stapanju s hospitalcima (malteškim redom), da prime na znanje svoje

nedostatke i svoje odgovornosti, te da ujedno shvate da njihov red ne može preživjeti bez preobrazbe; i da je za to potrebno ublažiti negativne učinke klevetanja od strane francuskog kralja i stvoriti idealne i konkretne pretpostavke za ostvarenje novog reda. Na kraju svoje istrage papa je naložio templarima da zatraže oprost, zatim ih je razriješio od izopćenja koje su sami sebi odredili kao kaznu i pomirio ih u katoličkom zajedništvu. Izvori izričito navode da je Klement V. radio na reformi templarskog reda koja bi se zasnivala na novom normativu. To se savršeno podudara s papinim zanimanjem za tekst templarskog Pravila, što se razabire kako iz nekih svjedočenja, tako iz pitanja koja je on sam postavljao templarima podvrgnutim njegovoj istrazi; a ponovno pravno i moralno uključenje toga reda, zajamčeno održanjem, bilo je neophodna pretpostavka.

5. SPORAZUM U CHINONU

Papa je 10. srpnja dopustio da se ponovi zajedničko odrješenje templara pokajnika u kući kardinala Pierrea de La Chapelle, kojega je pet dana ranije imenovao njihovim službenim čuvarom. Filip Lijepi nalazio se uz papinski dvor u Poitiersu i tu je ostao još deset dana da bi nadzirao događaje, a zatim je 20. srpnja krenuo za Pariz, ostavivši kod pape odanog advokata Guillaumea de Plaisiansa da bi kontrolirao situaciju i brinuo se o interesima krune. Sve je izgledalo mirno; Klement V. dao je oprost izabranim templarima saslušanim u njegovoj istrazi, a oni su, međutim, i dalje bili u zatvoru, pod paskom kraljevih vojnika, i činilo se da se pomirio s odsutnošću dostojanstvenika još uvijek zatvorenih u tvrđavici Chinon. Shvativši da mu nerazmjer snaga neće omogućiti da pobijedi i da osobno sudi vođama templarskog reda, papa se ponaša gotovo fatalistički, kao netko tko čeka da neki znak odozgo posreduje i izvuče ga iz teškoća koje nadilaze njegove mogućnosti.

Klement V. 12. kolovoza održava skupštinu kardinala, na kojoj je javno pročitana bula pod naslovom *Faciens misericordiam*, sastavljena četiri dana ranije. Dogovoren je veliki ekumenski koncil, koji će se održati u roku od dvije godine, da bi se razmatrali najhitniji problemi koji se tiču kršćanstva, među kojima organiziranje novog križarskog pohoda, do čega je njemu jako stalo, ali i diskusija o problemu templara. U cijelom kršćanskom svijetu održat će se istrage na kojima će se prikupiti svjedočanstva optuženih i prenijeti ih papinskoj vlasti, koja će odlučiti o sudbini toga reda. Tom istom prigodom papa će izreći pravorijek nad vođama templarskog reda, koji će u međuvremenu ostati pod njegovom isključivom vlašću i nitko se neće smjeti usuditi da ih ispituje.

Sutradan, 13. kolovoza 1308. g., Klement V. određuje početak ljetnih praznika koji će prekinuti političku i pravnu djelatnost papinskog dvora, te se povlači na ladanje u okolici. Velika je vjerojatnost da su i agenti koje je na papinskom dvoru ostavio Filip Lijepi napustili Poitiers i vratili se u Pariz. Opće je raspoloženje blagdansko, sve je stalo, papa je otišao uživati u svježini prirode, a templarsko pitanje odgođeno je do koncila koji će početi tek za dvije godine.

Bez obzira na svetkovinu Uznesenja Marijina, jednu od najvećih svetkovina liturgijske godine, u rano svitanje zore kardinali Berenger Fredol, Etienne de Suisy i Landolfo Brancacci kreću iz grada i putuju ravno za Chinon. Papa ih je potajno imenovao svojim punopravnim zastupnicima za istragu nad velikim mešтром i ostalim dostojanstvenicima templara, s obzirom na to da on ne može napraviti ni koraka a da to odmah ne saznaju kraljevi promatrači. Kardinal La Chapelle, službeni čuvar i pravni skrbnik templara od strane Crkve, začudo nije član Komisije. I tako, dok papa i njegov zastupnik za templarsko pitanje ostaju na mjestu, sigurno pod strogim nadzorom, Berenger Fredol i druga dvojica mogu potajno krenuti. Revni i učeni Jean Bourgogne, kojega je aragonski kralj postavio u Rimsku kuriju upravo zato da bi primao obavijesti iz prve ruke o onome što se događa, uspio je nešto saznati tek šest dana nakon polaska kardinala, odnosno kad je misija koju im je povjerio papa već praktički bila izvršena.

U Chinonu su se tri kardinala susrela s članovima Glavnog stožera i iznijela im situaciju, uključujući i papinu namjeru da ukloni sramotne posljedice procesa putem moralne obnove, i da zatim pristupi onom ujedinjavanju vojničkih redova koje vidi kao neophodni preduvjet za križarski pohod, na čemu kani poraditi što prije. Sudski položaj templara bio je vrlo nepovoljan. Iako je sada već jasno da nisu heretici, jer su geste navodnog odbacivanja vjere počinili pokoravajući se tradicionalnom običaju (vrsti odvratne komedije koju su nametnuli nadređeni), doktrina Crkve bila je jasna i ona ih je smatrala krivima, iako za mnogo lakše djelo od onoga koje se do tada pretpostavljalo. Prema kanonskom pravu, onaj tko izvrši čin odbacivanja svoje vjere, pa čak i ako to čini bez uvjerenja, sam sebe isključuje iz zajedništva katoličke vjere i tako postaje izopćenik kojemu se može oprostiti grijeh, ali ne može dobiti odrješenje. Ta situacija uvjerljivo je usporediva sa slučajem odmetnika od vjere, onih koji su se za vrijeme progona od strane pogana odrekli kršćanstva i prinosili žrtve idolima da bi izbjegli mučenje. Iako je u pitanju bila samoobrana i nisu nimalo vjerovali u poganske bogove, ti kršćani ipak su smatrani krivima i bili su odvojeni od zajedništva vjernika. Crkveni oci izrekli su strogu presudu: onima koji su se okaljali odmetništvom od vjere mogao je biti oprostjen grijeh, ali samo

ako su svečano zatražili oprost i prihvatili naloženu pokoru. Činom tajnog pristupnog obreda templari su se dakle sami izopćili; sada je papu vezivala situacija javnog sramoćenja, a naročito tisućgodišnja doktrina Crkve, kojoj se ni on, iako papa, nije mogao suprotstaviti. Dakle, templarski red mogao je preživjeti samo kroz svečano poniženje, traženje oprosta i prihvaćanje pokore, a to se vjerojatno trebalo izvršiti stapanjem s hospitalcima, što je Klement V. uostalom smatrao politički i historijski nužnim.

Izvorni akt istrage koja se odvijala iza zatvorenih vrata u zatvorima tvrđave Chinon, koji je nedavno pronađen poslije sedamsto godina zaborava u dnu Tajnog vatikanskog arhiva, prenosi ishod postupka koji je završen odrješenjem vođa od grijeha i njihovim punim uključivanjem u zajednicu sakramenata. Mnoge pojedinosti pokazuju da je Jacques de Molay bio u dubokom sukobu s Huguesom de Perraudom, da se oštro pregovaralo i da je templarski vođa na kraju popustio pred papinim prijedlozima.

Istraga u Chinonu završena je 20. kolovoza 1308. g. odrješenjem Glavnog stožera templarskog reda od optužbe za herezu i njegovim ponovnim uključivanjem u zajedništvo otajstava. Po povratku članova Odbora u Kuriju, papa je dao prirediti drugu, „ažuriranu“ verziju svoje bule *Faciens misericordiam*, koja je potvrđivala misli izražene u prvoj, ali uz dodatak obavijesti da su vođe templarskog reda razriješeni krivnje i sad se nalaze zaštićeni pravosudnim imunitetom tako da ih nitko, uz izuzetak rimskog pape, ne bi mogao čak ni ispitivati. Vješt potez s dvostrukom bulom dao je kraljevim agentima utisak da papa namjerava prepustiti vođe njihovoj sudbini, pa dok su oni tako očekivali rješenje u roku od dvije godine, tri opunomoćenika već su se pobrinula da odriješe uznike od grijeha, a bula koja je o tome izvještavala antedatirana je osam dana, tako da bi svaki kraljev potez stigao poslije svršenog čina.

6.ILI HRAM ILI RIMSKA CRKVA

Istragom u Chinonu Klement V. je možda htio uzvratiti Filipu Lijepom za podmukao potez koji je ovaj odigrao prethodne godine, kad je papa, koji se spremao vratiti s odmora i pokrenuti istragu Crkve nad templarima, čuo od jednog glasnika da su njegovi optuženici već uhićeni, ispitani i proglašeni krivima. Ipak, sve to bio je tek privremeni uspjeh, što je papa ubrzo i osjetio.

Nekadašnji kraljev plan da Bonifacija VIII. podvrgne procesu nije pao u zaborav ni poslije papine smrti, jer fizički nestanak Benedetta Caetanija nije poništio sankcije koje je izrekao protiv Filipa Lijepog, među ostalim i opasno izopćenje napisano u buli Super Petri solio. Da se spriječi službena objava tog izopćenja, izveden je atentat u Anagniju: znalo se da je tu bulu papa izdao na vrhuncu svojih sposobnosti, i taj je tekst, iako nikada nije obznanjen, bio opasan Damoklov mač koji je mogao osporiti legitimitet francuske krune. Bilo je i drugih dokumenata protiv Filipa Lijepog koje je papa izdao u najžešćim časovima njihova sukoba, kao što je bula Ausculta filii, a posebno Unam sanetarn, koja je potvrđivala nemogućnost vječnog spasa za one koji su izvan Rimske crkve, što je položaj kojemu se Filip Lijepi, u dubokom sukobu s papom, opasno približavao.

Klement V. našao je u svom dugom pravnom i diplomatskom iskustvu zgodnu smicalicu za smanjenje napetosti i dao je izbrisati iz bogatih registara Bonifacija VIII. odlomke koji su zvučali najoštrije protiv kralja, tako da, kad je uklonjen predmet spora, Filipa Lijepog ne bi više zanimalo proglašenje cijelog Caetanijeva pontifikata nezakonitim. Afera s templarskim redom, a posebno papin potez u vezi s događajem u Chinonu, naveli su kraljeve stratege da skinu prašinu sa škakljivog pitanja procesa protiv Bonifacija VIII. i da ga iskoriste za trgovinu u pregovaranju.

Kralj je formalno zatražio da se pokrene sudski postupak protiv sjećanja na pokojnog Benedetta Caetanija, koji bi slijedio trag strašnog presedana iz najmračnijeg doba u povijesti papinstva, kad je apostolsko prijestolje bilo izloženo sukobima među strankama rimskog plemstva. Godine 891. na apostolsko prijestolje popeo se Formoz, klerik koji je za sobom imao složenu i vrlo osporavanu duhovničku karijeru. Dok je vršio biskupsku službu u Portu (Misli se

na dijacezu Porto, prema antičkom gradu koji se nalazio južno od Rima, nap. ur.), bio je poznat po izrazitim diplomatskim i političkim sposobnostima, ali mu je jedna protivnička struja zapriječila karijeru bojkotirajući njegovu kandidaturu za patrijarha Bugarske, pod izlikom da kanoni zabranjuju biskupu prelazak iz jednog biskupskog sjedišta u drugo. Kad je bio umiješan u spletke jednog visokog funkcionara apostolskog dvora, Formoz je počinio grešku što je pobjegao, čime je postao kriv u svačijim očima, pa je izopćen zajedno s pravim urotnicima. Nakon toga, kažu da se na koncilu u Troyesu bacio pred noge papi Ivanu VIII. koji ga je razriješio grijeha, a zauzvrat se zakleo da se neće vratiti u Rim i da neće pokušati opet dobiti svoje nekadašnje biskupsko sjedište u Portu. U narednim godinama za papu je izabran Marin I. koji je, budući da je nekoć bio biskup Caere, samim svojim izborom poništio ono pozivanje na kanone kojim je ranije Formoz lišen bugarske patrijaršije. Uostalom, Marin I. je izdao neku vrstu naknadne odluke u odnosu na čistke koje su stranke rimske aristokracije provodile jedna protiv druge, i na toj političkoj liniji Formoz je ponovo dobio biskupsku stolicu u Portu, unatoč zakletvi koju je dao Ivanu VIII.

Poslije smrti Stjepana V., 891. godine, nametnulo se ime Formoza zbog njegova iskustva, ali i nesumnjivih kvaliteta koje mu priznaju i povjesničari. Kao papa počinio je možda jedinu grešku stavši na stranu njemačkog kralja Arnulfa, koji je težio osvajanju carske krune protiv kuće vojvoda od Spoletta, koja je žudjela za istim naslovom. Godine 895. Amulf Koruški stigao je u Rim, gdje ga je Formoz u svečanoj ceremoniji okrunio za cara. Čini se da je vladar ubrzo umro, a za njim i Formoz, koji je pokopan u bazilici Svetog Petra, uz svoje prethodnike.

Izbor Stjepana VI., eksponenta stranke protivne Formozu i njemačkoj struji, bio je pretpostavka epizode koja je prešla u povijest kao „koncil mrtvaca“. Novi papa imao je tada mogućnost proglasiti Formoza nezakonitim papom, i prema tome poništiti krunidbu koju je on izveo: papin leš, koji je već mjesecima ležao u grobu, ekshumiran je i posjednut na prijestolje sa svim papinskim uresom i iskorišten za jezovitu predstavu u kojoj je pokojni Formoz priznao svoje grijeha na usta nekog prestravljenog đakona.

Osuđen kao nezakoniti papa jer je pogazio one kanonske propise koje je papa Marin I. zapravo ukinuo, njegov je leš osakaćen odsijecanjem jezika i tri prsta desne ruke kojima je zaređivao, te konačno bačen u Tiber na čijim ga je obalama potajno izvukao jedan milostivi redovnik. Filip Lijepi htio je izvesti isti scenarij protiv pokojnog Benedetta Caetanija ponavljajući točno sve najjezovitije dijelove „koncila mrtvaca“, uz jedinu razliku što se pretpostavljalo da je leš, koji je već pet godina ležao u grobu, sveden na same kosti. Tumačenjem tog groznog presedana u svjetlu stila noir, u kojem su stratezi Filipa Lijepog pokretali sve političke procese njegove vladavine, Klementa V. ucijenili su prijetnjom da će ekshumirati kosti lažnog pape Bonifacija VIII. u procesu koji će ga proglasiti heretikom, bogohulnikom, bezbožnikom, odanim vraćanju, i da će na kraju spaliti ostatke kako su spaljivani neprijatelje vjere.

Razornost dosega te operacije protiv apostolske vlasti daleko je nadmašivala doseg presedana: Formoz je suđen jer je pogazio kanonsku zabranu prelaska iz jednog biskupskog sjedišta u drugo, bez osvrtnja na moralni aspekt, dok u ovom slučaju papu optužuje nosilac laičke vlasti za izrazito vjerske zločine, kao što je hereza i vraćanje, kao da se želi poručiti da je francuski kralj bolji jamac vjere nego zabludjeli papa. Lomača za pokojnog Bonifacija VIII. poslužila bi samo tome da svojom spektakularnošću zapečati potpuni preokret sustava institucija, da utisne u kolektivno nesvjesno pomisao da se otvara nova era u kojoj će karizmatička laička vlast Francuskog Kraljevstva voditi kršćansko društvo, ako treba i kao alternativa papinskoj vlasti za koju se sada smatra da je dosegla stanje takve dekadencije da više ne može igrati svoju tradicionalnu ulogu. Dok se organiziralo paljenje lomače na trgu, u kraljevskoj palači članovi Vijeća sastavljali su program potpune reforme strukture Crkve, a oko vladara okupljali su se vjerni biskupi kraljevstva, za slučaj da se stvori samostalna francuska crkva, odvojena od Rima.

U listopadu 1308., tek što je Klement V. postigao sudsku pobjedu u Chinonu, povučen je prvi potez kraljeva plana: Guichard, biskup Troyesa, optužen je za vraćanje i spaljen na lomači, unatoč tome što ga je sam papa prije toga odriješio grijeha. Tom gestom Filip Lijepi htio je pokazati da je cijela Rimski crkva potpuno zaražena krivovjermem, budući da je jedan papa, jedan biskup, pa čak i cijeli

jedan religiozni red ogrezao u korupciji. Nakon nekoliko mjeseci kardinal Napoleon Orsini pisao je kralju da je u Italiji našao vrlo ugledne svjedoke koji će dokazati krivnju Bonifacija VIII. i da je spreman dovesti ih u Francusku da svjedoče na procesu. U takvoj teškoj situaciji papa je, iscrpljen bolešću koja ga je mučila već godinama, stjeran pred zid te je odustao od borbe i prepustio Hram njegovoj sudbini. Kao poglavar Rimske crkve, on je prije svega bio odgovoran za sigurnost te institucije, koju bi ucjena Filipa Lijepog rascijepila na dvoje. Ali papu je, pri izboru na koji je bio prisiljen, u prvom redu vodio praktični račun: članovi reda koji nisu umrli u zatvoru ili pod mučenjem kraljevskih vojnika sad su bili klonuli, demotivirani, skršeni od ljage koja je na njih bila bačena. Čak i da se uspjelo spasiti red, malo njih htjelo bi i dalje biti njegov dio.

Crkva bi se morala upustiti u još jedan otvoreni sukob kakav je u svoje vrijeme vodio Bonifacije VIII., s perspektivom kretanja prema sigurnoj propasti s obzirom na nerazmjer snaga, a sve to da bi postigla pravno preživljavanje reda koji se više ne bi mogao osloboditi sjena ljage, i koji je možda postojao samo još u volji nekih njegovih najnepokolebljivijih članova. U kolovozu 1309. g., kad je kraljevo djelovanje već dalo uvjerljivi dokaz snage, Klement V. napisao je pismo svim kršćanskim biskupima koji, iako su već pred godinu dana bili zaduženi da pokrenu istrage nad templarima svojih dijeceza, još nisu pokrenuli nikakav postupak. Pismo je objašnjavalo „onima koji bi očekivali da papa sastavi novi Propis za templare da se to neće dogoditi, te ih je poticalo da ne odgađaju saslušanja. Onaj dio biskupa koji se nije suprotstavljao templarima bio je, dakle, uvjeren da Klement V. namjerava spasiti i reformirati taj red, što je vrlo razumljivo, ako se uzme u obzir da je bula koja je bila poslana biskupima, s naredbom o provođenju istrage po dijecezama, započinjala rečenicom Udjeljujući oprost. Nijedan dokument s takvom premisom nije mogao sadržavati naredbu osude. Cijeli niz pisanih izvora koji potječu od osoba s papinskog dvora izražava isto uvjerenje da papa radi na tome da na neki način zajamči preživljavanje Hrama. U svjetlu tog uvjerenja moguće je objasniti držanje nekih visokih prelata kao što je Rinaldo da Concorezzo, nadbiskup Ravenne, koji je templare svoje dijeceze odriješio od grijeha zbog nedostatka dokaza, ili kao što je Peter iz Mainza, koji se

pobrinuo potanko sastaviti inventar dobara koja na njegovu teritoriju posjeduje red, tako da bi mu se moglo sve vratiti kad bude rehabilitiran.

U kolovozu 1309. g. Klement V. je shvatio da je stjeran pred zid i izabire ono što mu se prema savjesti čini manjim zlom: žrtvovati postojanje templarskog reda da bi spasio jedinstvo Crkve. Odluka o kraju reda bila je donesena, a sada je na redu bilo spašavanje bivših templara.

7. OD KONCILA U VIENNEU DO SMRTI JACQUESA DE MOLAYA

Krajem 1309. i početkom 1310. godine u cijelom su kršćanskom svijetu započele one dijecezanske istrage koje je u ljeto 1308. g. zapovjedio Klement V.

Petog lipnja te godine papa je vratio Inkviziciji sudbenu vlast, ali uz ograničenje da istrage budu povjerene lokalnim biskupima, a da uloga Suda, ako bi baš htio sudjelovati, bude tek marginalna. Do tog bitnog isključenja organa koji je zadužen za istraživanje kaznenog djela krivovjerja dolazi ili zbog činjenice da je sada papa shvatio da templari nisu heretici ili zbog zlouporabe kojom se ta institucija okaljala podupirući rabote francuskog kralja protiv slobode Crkve. Klement V. postići će da Koncil u Vienneu prihvati dva glasovita akta čija je svrha bila znatno ograničenje djelovanja Suda, a taj se izbor može objasniti i iskustvom stečenim u procesu protiv templarskog reda.

Izvjestaji o različitim istragama oblikovani su u bilježničke akte i poslani Kuriji, gdje su činovnici Ureda sastavili opsežan spis koji se praktički odnosi na cijeli kršćanski svijet. Sadržaj sudskih postupaka pokazuje političku orijentaciju pojedinih biskupa: u Francuskoj i u predjelima izloženim francuskom utjecaju i dalje ima mnogo zlouporabe, groznih mučenja i prijevara, dok u područjima slobodnim od francuskih utjecaja, kao na primjer na Cipru ili u iberskoj zoni, dokumenti pokazuju veće poštovanje zakonitosti. Kraljeva strana nastojala je na sve načine voditi skupljanje dokaza na štetu reda, kao u tragičnom slučaju 54 templara koji su se izjasnili nevinima i koji su 1310. g. spaljeni na lomači prema kraljevskoj zapovjedi, izdanoj na potpuno neočekivan način i u potpunom nepoštivanju papinske vlasti. Čak su se i teolozi sa Sorbonne usprotivili toj odluci proglašivši je sasvim nelegalnom, ali se o njihovu mišljenju nije nimalo vodilo računa.

Tamo gdje je vlast Inkvizicije bila jača, kao na jugu Francuske, nalazimo svjedočenja o krivnji izrazito povezana s vraćanjem, kao što su „vještičje kolo" i „kolektivne orgije", što je čak teže od optužbi koje je iznosio Filip Lijepi u svojoj optužnici, koja se uopće nije

odnosila na sotonizam i ograničavala se na spominjanje nepoznatog bradatog idola. Optuženike se napadalo ne birajući pritom sredstva, pribjegavajući često svemu onome što je bilo najodvratnije u lokalnoj kolektivnoj svijesti. Na Cipru je, naprotiv, bilo vitezova koji su sudjelovali u očajničkoj obrani Akre 1291. g. i u čijim se svjedočenjima podsjeća kako na vojna junaštva, tako i na osobnu vjeru templara, posebno slavnog meštra Guillaumea de Beaujeua, čija su dobročinstva bila nadaleko poznata. Bio je tu i vitez zadužen da čuva zarobljene templare u njihovoj prebendi, i koji je tako prisustvovao euharistijskom čudu koje se dogodilo za vrijeme mise koju je kapelan tog reda svakodnevno slavio: hostija koju je uzdigao za vrijeme euharistije postala je ogromna u rukama svećenika i blistala kao snijeg na suncu, tako da je zasljepljivala oči.

Donošenje sve te dokumentacije u Kuriju krajem 1309. godine opet je postavilo Klementa V. pred bolnu dilemu: iako je u zadnje dvije godine odahnuo od procesa i ostavio da ga vode razni biskupi prema vlastitoj odgovornosti, opet se našao u neprilici i obnovio nadu da će u određenom obliku omogućiti preživljavanje Hrama, nadu koju očito u svom srcu nikada nije napustio. Na velikom saslušanju blizu Pariza, između 1310. i 1311. godine, mnogi su templari pokazali veliku hrabrost i posvjedočili da žarko žele održati svoje zavjete; njih petsto javilo se biskupima Komisije da svjedoče u obranu reda.

Klement V. zatvorio se sa svojim suradnicima, koncilskim očima, u opatiju Maucene gdje se tjednima radilo istražujući golemi spis koji sadrži isprave stigle u Kuriju sa svih saslušanja. Tu je papa dao sastaviti sintezu izvještaja o dokazima prikupljenim na procesu i na njima je radio označavajući bilješkama činjenice koje su mu se činile najznačajnijima. Rezultati te istrage doneseni su na Koncil u Vienneu, koji je otvoren pod vojnom zaštitom francuskog kralja: papa, čak i fizički stisnut između Filipa Lijepog i prijestolonasljednika, pozvao je sve prisutne oce da preuzmu odgovornost za odluke koje će biti donesene, a većina nazočnih svećenika nije mogla izbjeći slaganje s činjenicom da viši interes Crkve zahtijeva veliku žrtvu.

Iako u spisima sa suđenja nije potvrđena optužba za krivovjerje, templarski red je suspendiran zbog nedostojnosti kojom se okaljalo mnogo njegovih članova; suspenzija, izrečena presudom koja nije konačna, donesena je zbog više sile i potrebe da se izbjegne nanijeti

Crkvi velika šteta. Bivši templari moći će ući u druge redove i postati njihovi članovi, čak i u malteški red, ako vjeruju, unatoč drevnoj zabrani koju nove odredbe ukidaju. Posjedi ovoga reda bit će dodijeljeni hospitalcima zato da se poštuje volja donatora koji su ih dali kao milodare za križarski rat.

Vođe Hrama, koje su kraljevi agenti još uvijek nezakonito držali u zatvoru, pravno štiti imunitet koji im je odredio papa, koji čeka pravi trenutak da im zajamči spašavanje života i režim kućnog pritvora pri papinskom dvoru. Jacques de Molay više je puta pokušao govoriti pred papom, ali taj su susret stalno sprečavali kraljevi agenti, upravo onako kako se to stalno događalo od početka procesa. Veliki meštar, shvativši da je papa prepustio red njegovoj sudbini, vjerojatno se pokajao što je prihvatio onaj sporazum nekoć sklopljen s trojicom opunomoćenika u Chinonu, kad je, da dobije odrješenje potrebno za reformiranje reda, priznao neke optužbe na svoj račun i svečano zatražio oprost.

Ni drugi templari nisu mogli doći u dodir s velikim mešтром; neki od njih organizirali su hrabri otpor okupivši se oko kapelana Pietra da Bologne, vrsnog pravника, koji je otvoreno ukazivao na mnogobrojne formalne greške procesa i uspio dovesti u veliku nepriliku kraljevu stranu. Pietro je netragom nestao u zatvoru, a ostali, uglavnom nepismeni, odustali su od borbe.

Početakom 1314. g. stanje je još uvijek bilo nepromijenjeno, a kralj je požurivao da se odluči o sudbini velikodostojnika koji su za optužbu predstavljali neku vrstu plutajuće mine: budući da ih je Klement V. defacto oslobodio svake optužbe i oni su vraćeni u katoličko zajedništvo vjere, tako da je Molay dobio osobnog kapelana da mu svaki dan služi misu i liturgijsku službu u njegovoj ćeliji, i budući da im je samo papa mogao izreći definitivnu presudu, strahovalo se da bi iznenadna odluka da se poštuje učinak razrješenja iz Chinona vratila u igru Glavni stožer templarskog reda, koji je, utoliko što je bio sjedište vrhovne vlasti, izgledao kao korijen koji bi lako mogao obnoviti cijeli red.

U međuvremenu je papina bolest dospjela do završnog stadija: već godinama izazivala je jaka krvarenja koja su ga danima zadržavala u krevetu, a više puta se mislilo da mu više nema spasa. Klement V. zna da se fizički ne može uhvatiti u koštac s tim pitanjem, pa imenuje

Odbor biskupa koji će morati odrediti sudbinu vođa. U stvari, igra je već bila odigrana; sada se samo pokušavalo provesti odredbu o doživotnom pritvoru pod apostolskim nadzorom, što bi omogućilo spašavanje života templarskih velikodostojnika, a francuskom kralju jamčilo da neće doći do ponovnog uspostavljanja templarskog reda, od čega je najviše strahovao.

Povjesničari su donedavno smatrali da su prelati koje je izabrao papa bili u potpunom dosluhu s Filipom Lijepim, ali to mišljenje bilo je pretjerano, što će pokazati i kasniji događaji. Čuvši presudu o doživotnom pritvoru, veliki meštar i njegov najvjerniji drug, preceptor Normandije Geoffroy de Charny, pobune se i proglase potpunu nevinost templarskog reda u odnosu na sve krivnje koje su mu pripisane. To zbuni biskupe Odbora i oni odluče prekinuti sjednicu, jer tako nečuvan slučaj zahtijeva raspravu i konzultacije s papom. Vidjevši da mu izmiče iz ruku ono kompromisno rješenje koje je vjerojatno predložio Klement V., a koje je kraljevska strana prihvatila, kralj se pobojao da nestanak templarskog reda više nije tako siguran, a pred očima mu se pojavila sablast razrješenja ili nekog drugog nepredviđenog čina koji bi doveo u pitanje cijeli ishod procesa. Na kraju se odlučio na potez koji će zauvijek zatvoriti templarsko pitanje; dao je oteti Jacquesa de Molaya i Geoffroya de Charnya te ih tako izmaknuti zakonom čuvanju Odbora. Obojica su spaljena na lomači, na jednom otočiću rijeke Senne, malo poslije večernje mise.

Izvori koji nam prenose priču o lomači slažu se u dokazivanju velikog junaštva dvojice dostojanstvenika koji su išli ususret smrti, koju su namjerno izabrali kao najviši čin svjedočenja u korist vlastitog reda. Jacques de Molay zatražio je da mu krvnici odvežu konopce koji su mu stezali zapešća, a zatim je upravio oči prema katedrali Notre-Dame u kojoj je već jedanput svjedočio o svojoj nevinosti, i pomolio se Djevici Mariji kojoj je sveti Bernard posvetio njihov red. Templari su smatrali da je početak i kraj svega u imenu Bogorodice; tako je i ovom molitvom veliki meštar htio u slavi potvrditi kraj templara i istodobno svečano iskazati puninu svoje kršćanske vjere.

Prisutna se gomila uskomešala te se s paljenjem lomače moralo pričekati. Prema svjedočenju pjesnika Geoffroya de Parisa, koji je

vjerojatno bio i osobno nazočan pogubljenju, Jacques de Molay je pozivao pred Božji sud kako francuskog kralja, koji ih je prevarom napao, tako i papu koji ih je napustio. Klement V. izdahnuo je 20. travnja, malo više od mjesec dana poslije lomače. Čini se da u smrtnom času nije mogao sebi oprostiti nesretan kraj templara, koji je od njega silom iznuđen i kojemu se uvijek pokušavao oduprijeti. Filip Lijepi slijedio ga je nekoliko mjeseci kasnije. Činjenica da su obojica umrla tijekom iste godine, nakon što ih je meštar na umoru pozvao da za svoje grijehе odgovaraju pred Božjim sudom, pogodovala je širenju legendi koje su se prenosile naraštajima, pothranjivane tajnom izvanredne hrabrosti koju su dva ponosna dostojanstvenika pokazala pred krvnicima.

Sedamsto godina poslije tog događaja mit o templarima, sazdan od istinite povijesti i od mnogo izmišljenoga, još je nevjerojatno živ; istraživanje nam je podarilo nove spoznaje koje otvaraju daljnje putove istraživanja da bi se otkrilo ono što se još mora razjasniti. Klement V. nikada nije izrekao osuđujući pravorijek templarima, nego se, naprotiv, pobrinuo da ukine ekskomunikaciju u koju su templari, prema kanonskom pravu, sami sebe uvalili. Njegovo razrješenje nije nikada povučeno, i presuda o suspenziji donesena protiv toga reda na koncilu u Vienneu još uvijek ostaje nepromijenjena, i poslije sedam stoljeća, u obliku mjere koja nije konačna.

Veliki meštar i preceptor Normandije, oteti i ubijeni od strane vladara, prije nego je Odbor, određen da im sudi, uspio izreći pravorijek, umrli su u onom stanju u koje ih je dovela papinska vlast; kao kršćani kojima je oprošteno i koji su ponovo primljeni u katoličko zajedništvo, onako kako su odredili apostolski opunomoćenici prema naredbi Klementa V. u Chinonu.

8.KAO ZAKLJUČAK: VJEČNE LEGENDE

U rujnu 2001. godine čitala sam, po ne znam koji put, popis dokumenata o procesu protiv templara, sačuvanih u Fundusu Castel Sant'Angela, Tajnog vatikanskog arhiva. Nije pretjerano reći da sam ga poznavala napamet, budući da sam ga proučavala još od 1994. g., kad sam bila na specijalizaciji u Vatikanskoj školi paleografije, a zatim neodređeni broj puta za četverogodišnjeg doktorskog studija na sveučilištu u Veneciji, ali sam tek toga dana primijetila nešto neobično: na dijecezanskom ispitivanju u Toursu, jednom od mnogih lokalnih saslušanja templara koje je Klement V. naredio da se izvode po cijelom kršćanskom svijetu, ispitivanjima je upravljao kardinal Berenger Fedol. Shvatila sam da tu nešto jako škripi: je li takav vrsni poznavalac kanonskog prava, papin poslanik za najosjetljivije diplomatske misije, istaknuti član Kardinalskog zbora, a k tome i nećak Klementa V., jedna takva osobnost, mogla napustiti papinski dvor i otići u provinciju da vodi jednu od mnogobrojnih istraga po biskupijama?

Detalnija provjera odmah je sve otkrila. Riječ je o saslušanju što su ga provela tri opunomoćenika Klementa V. u samicama dvorca Chinon nad velikim mešтром i drugim dostojanstvenicima Hrama koje je francuski kralj tu zatočio da spriječi njihov susret s papom; za taj se postupak sumnjalo da se uopće dogodio, zato što se o njemu znalo samo iz posrednih izvora, i utoliko što je potvrđivao da je papa odriješio od grijeha Jacquesa de Molaya i druge vođe. Taj se dokument čitavo vrijeme nalazio u papinskom arhivu, praktički neprepoznat, zbog neodređene klasifikacije do koje je došlo greškom koja se dogodila početkom 17. stoljeća.

Čitanje tog teksta ne ostavlja mjesta sumnji: veliki meštar templara i drugi dostojanstvenici zatražili su oprost od Crkve, i poslije formalnog odricanja, obaveznog čak i za osobe za koje se samo sumnja da su okaljane herezom, udijeljen im je oprost od strane apostolske vlasti, te su ponovo primljeni u zajedništvo otajstava.

Prema tome, još mnogo toga ostaje otkriti o templarima. Jednako tako i posebni obred Muke Kristove, koji se slavio u večer Velikog četvrtka, u sjećanje na Posljednju večeru, u kojem su se templari vjerojatno pričešćivali samo vinom, shvaćenim kao euharistijska krv,

odnosno kao napitak vječnog života. Taj jedinstveni obredni običaj podvrgnut je ispitivanju mnogih stručnjaka za orijentalne liturgije i još se uvijek proučava, zahvaljujući, među ostalima, i doprinosu nekih poznavalaca Bizanta iz Papinskog orijentalnog zavoda u Rimu (Tal. Pontificio Istituto Orientale di Roma, nap. ur.): za sada se može reći da taj obred nije zabilježen nigdje drugdje, da je bio nepoznat latinskoj Crkvi, da je specifičan za templare koji su ga, kako se čini, preuzeli iz drevnih vjerskih narodnih tradicija, svojstvenih gradu Jeruzalemu, možda čak iz starokršćanskih vremena.

Čini se da taj obred pruža sugestivnu povezanost s legendom o Svetom Gralu, koji se tradicionalno tumači kao čudotvorni kalež kojim se Isus služio za Posljednje večere da bi utemeljio euharistiju, ili kao posuda u koju je Josip iz Arimateje skupio krv pomiješanu s vodom što je istekla iz Kristova prsnog koša poslije razapinjanja na križ. To je moguća mentalna asocijacija, ali se povjesničar, u nedostatku sigurnih dokaza, mora zaustaviti na usporednom izlaganju sadržaja. Isto se može reći i za pretpostavku prema kojoj su templari čuvari Kristova pokrova koji se danas čuva u Torinu: tu su teoriju, iznesenu prije više od dvadeset godina, povjesničari suzdržano dočekali, jer postoji mnogo tragova koji joj govore u prilog, ali nedostaju presudni dokazi. Znamo da su suvremenici smatrali templare čuvarima najsvetijih relikvija muke Kristove, a njemački pjesnik Wolfram von Eschenbach pripisuje im čuvanje Grala u svojoj verziji pjesme Parzival. Novi pravci istraživanja sigurno potvrđuju da to uvjerenje možda skriva neku istinitu podlogu. Ipak, put spoznaje u tom pravcu još je dug i postići će značajne rezultate samo ako se bude držao na odstojanju od fantastične književnosti koja je, posebno ovih zadnjih desetljeća, pridala redu templara pretjerano izvještačeno ezoterično lice. Odlična knjiga Petera Partnera *The Murdered Magicians: the Templars and Their Myth* (Ubijeni magi: templari i mit o njima) već je razotkrila slične konstrukcije, rekonstruirala njihovu genezu i otkrila da ponekad skrivaju čak i ekonomske interese.

Još jedna česta tema diskusije o povijesti templara odnosi se na kraj toga reda, koji je bula Klementa V. naslovljena *Vox in excelso* suspendirala 1312. godine. To se pitanje danas dosta ističe: dok s jedne strane postoje neke neprofitne organizacije koje se naprosto

nadahnjaju vrijednostima templara da bi promicale hvalevrijedne kulturne, folklorne ili dobrotvorne inicijative, neke druge skupine proglašavaju se naprotiv „nasljednicama” tog reda, baš kao da se on nije nikada ugasio; kao da se nadživjevši proces i lomaču zadnjeg velikog meštra on održao do danas.

Templarski red bio je vjerski i vojnički, što znači da su njegovi članovi bili vojnici u sastavu stalne vojske, neoženjeni ili udovci, u svakom slučaju obvezni ne imati ženu i djecu, poštivati zavjet pokornosti i ne posjedovati osobna dobra. Koja od tih današnjih skupina pokazuje te osnovne osobine ovoga reda? Osim tog činjeničnog stanja, tu je nepremostiva zapreka po kanonskom pravu koju je nametnuo sam Klement V., koji je u času suspenzije ovog reda stavio van zakona svaki pokušaj njegove ponovne uspostave bez papinskog pristanka, proglašavajući čak ekskomunikaciju protiv svakoga tko bi se usudio koristiti imenom i oznakama Hrama. Istina je da je papa odbio osuditi red, a njegova suspenzija određena presudom koja nije konačna, ali ta je mjera na snazi već sedamsto godina i samo bi vlast nekog drugog rimskog pape, slijednika Klementa V., mogla promijeniti te odredbe.

Zaključujući ovu digresiju, vjerujem da strastveni čitatelj povijesti Hrama danas može mnogo očekivati od budućih istraživanja, uzmemo li u obzir zanos koji ova tema pobuđuje i u sveučilišnim krugovima, gdje se do prije nekoliko godina smatrala nevažnom. Možda je veliko bujanje pseudohistorijske literature o templarima doista pomoglo kulturi pobudivši pažnju široke publike i pojačalo potražnju za istraživanja na tom području. Ako je tako, dobrodošli su i romani o templarima i Svetom Gralu: posebno zato što tu problematiku danas proučava dosta mladih istraživača koji strpljivo i profesionalno preispituju mnoge još nepoznate stvari iz kratke, ali burne povijesti tog reda.

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA

Veliki historiografski uspjeh na koji je naišla ova tema, pogotovo zbog naglog i tragičnog kraja templarskog reda, razbuktao je pravi bum knjiga, kako istraživačkih tako i pomodnih, učinivši gotovo nemogućim pružiti iscrpnu bibliografiju.

Odredili smo, ipak, upozoriti samo na znanstveno pouzdane publikacije. Sličan se problem postavlja i za druge teme, kao što je nastanak srednjovjekovnog viteštva, križarske ratove, povijest papinstva između XI. i XV. stoljeća, koje usko zadiru u templarske događaje i koje se uvrštavaju među radove cijelih historiografskih tradicija; u ovom slučaju odredili smo dati probranu bibliografsku panoramu koja daje prvenstvo najpoznatijim i još aktualnim djelima zajedno s najnovijim naslovima.

Polazište za svako općenito istraživanje o templarskom redu predstavljaju sljedeći radovi: A. Demurger, *Vie et mort de l'ordre du Temple*, Pariz, 1985., i M. Barber; *The New Knighthood. A History of the Order of the Temple*, Cambridge, 1994., koji pokrivaju cijeli raspon njegove povijesti. O pretpostavljenom usvajanju ezoterizma od strane Hrama najkorisnije je djelo Petera Partnera, *The Murdered Magicians: The Templars and Their Myth*, Oxford, 1987.

Korisna lektira su također i: B. Bordonove, *La vie quotidienne des Templiers au XIII. siecle*, Pariz, 1975.; P. Dupuy, *Histoire de l'Ordre Militaire de Templiers*, Bruxelles, 1751.; J. Gmelin, *Schuld und Unschuld des Templerordens*, Stuttgart, 1893. i M. Melville, *La vie des Templiers*, Pariz, 1951.

IZVORI

Glavni izvori za povijest reda su rukopisni kodeksi koji sadrže pravilo, propis i sljedeća utemeljenja (retrats), dokumenti sadržani u mapama raznih prebendi, iskazi koje su dali templari za vrijeme procesa, koji se mogu naći u aktima preslušavanja koji su stigli do nas.

Najpotpunije kritičko izdanje latinskih i francuskih dokaza pravila prihvaćenog na koncilu u Troyesu je: S. Cerrini, *Une experience neuve au sein de la spiritualite medievale-.l'Ordre du Temple, 1120. - 1314. Etude et edition des regles latine etfrangais*, doktorska dizertacija prijavljena 1998., na Universite de Paris IV, Sorbonne, dok je za cjelokupni uvid u templarski statutarni korpus potrebno obratiti se već datiranom izdanju H. De Curzona, *La Regle du Temple*, „Societe de l'Histoire de France”, Pariz, 1886., koje treba upotpuniti sadržajem priručnika koji je izdao J. Delaville Le Roulx, *Un nouveau manuscript de la Regle du Temple*, u „*Annuaire-Bulletin de la Societe de l'Histoire de France*”, 26,1889., br. 2. str. 185-214.

Ono što je preživjelo u lokalnim mapama naznačeno je u G. D'Albon, *Cartulaire general de l'Ordre du Temple*, 2 sveska, Pariz, 1913. - 1922. (koji sadrži širok repertoar drugih izdanja) koje treba integrirati s G. Leonard, *Introduction au cartulaire manuscrit du Temple (1150. - 1317.)*, Pariz, 1930. i noviji B. A. Lees, *Records of the Templars in England in the Twelfth Century*.

The Inquest od 1185. with Illustratives Charts and Documents, Oxford, 1935.; F. Bramato, *L'ordine dei Templari in Italia*, u „*Nicolaus*”, 12,1985.

Papinski dokumenti koji se odnose na prvi dio templarske povijesti nalaze se u R. Hiestand, *Papsturkunden fur Templer und Johanniter*, 3 sveska, *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Gottingen, Philologisch-historische Klasse 77 und 135*, Gottingen, 1972. - 1983.

Cijeli korpus iskaza koje su dali templari za vrijeme procesa nalazi se sakupljen i klasificiran u elektroničkom arhivu (9,5 MB) opremljen od B. Frale, *Guardiani del Santuario. Le radici orientali del processo contro l'ordine del Tempio (1129. -1314.)*, doktorska radnja iz

povijesti europskog društva obranjena na Dipartimento studi storici Sveučilišta „Ca' Foscari u Veneciji, pod supervizijom S. Gasparrija i G. Ortallija, XI. ciklus, 2 sveska, Venecija, 1996. - 2000., dok su pojedini izvori naznačeni u dodatku B. Frale, *L'Ultima battaglia dei Templari. Dal „codice ombra“ d'obbedienza militare alla costruzione del processo per eresia*, Rim, 2001., kojem treba dodati tekst sadržan u F. Tommasi, *Interrogatorio di Templari a Cesena (1310.)*, uvod u tekst *Acra 1291*. (dolje naveden među djelima iz zbornika), str. 265-300., i tekst o ispitivanju u Chinonu koji je nađen u novije vrijeme, u B. Frale, *Il Papato e il processo ai Templari. L'inedita assoluzione di Chinon alla luce della diplomazia pontificia*, Rim, 2003., str 198-215.

Ostali naročito važni izvori u proučavanju povijesti templarskog reda, iako pod utjecajem povijesne optike njihovih autora, kronika Vilima nadbiskupa Tira, Willermi Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumet usque ad annum MCLXXXIV*, u *Recueil des Historiens des Crusades. Historiens Occidentaux*. 5 svezaka, Pariz, 1872. — 1895., i ona opaska „kronika templara iz Tira“, *Chronique du Templier de Tyr*, u *Les Gestes de Chiprois*, koju je uredio Ch. Raynaud, „Societe de l'Orient Latin. Serie Historique“, 5, Ženeva, 1877., str. 139-334.

Velik dio papinskih dokumenata koji se odnose na red izdao je G. Lamattina, *Regesta Pontificum Romanorum erga Templarios (1139. - 1313.)*, Rim, 1984.

ZNANSTVENA LITERATURA

Djela iz zbornika, zbirke studija i akti posebno zanimljivih skupova za povijest reda: Acri 1291. La fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo, Biblioteca di „Militia Sacra“, 1, uredio F. Tommasi, Perugia 1996.; Autour de la premiere croisade, Actes du Colloque de la Society for the Study of the Crusades and the Latin East, priredio M. Malard, Clermont-Ferrand, 22. - 25. Lipnja 1995., Pariz, 1996.; Bernardo Cistercense, Atti del XXV convegno storico dell'Accademia Tudertina - Centro di studi sulla spiritualita medievale, Todi 8. - 11. listopada 1989., Perugia, 1990.; De recuperatione Terre Sancte. Dalla „Respublica Christiana“ ai primi nazionalismi e alla politica anatimediterranea, priredio A. Diotti, Firenca, 1977.; Dei gesta per Francos. Etudes sur les croisades dediees a Jean Richard, priredili M. Balard, B. Z. Kedar i J. Riley-Smith, Aldershot, 2001.; Die geistlichen Ritterorden Europas, priredili J. Fleckenstein i M. Hellmann, Sigmaringen, 1980.; Dizionario degli istituti di perfezione, I, Rim, 1974.; Dizionario storico del Papato, pod rukovodstvom Ph. Levillaina, tal. prijevod F. Saba Sardi, 2 sveska, Milano, 1996.; Enciclopedia cattolica, 12 svezaka, Rim, 1948. - 1954.; Enciclopedia dei papi, priredio Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 3 sveska, Rim, 2000.; Le crociate. L'Oriente e l' Occidente da Urbano II a san Luigi (1096. - 1270.), katalog izložbe održane u Rimu, Palazzo Venezia, uredio M. Rey-Delque, Rim, 1997.; Les Croisades, priredio R. Delort, Pariz, 1988.; Les Incfuisiteurs. Portraits de defenseur de lafoi en Languedoc (XIII-XIV siecles), pod ravnanjem L. Albareta, Toulouse Cedex 6, 2001.; I laici nella „societas christiana“ dei secoli XI e XII, Atti della III Settimana internazionale di studio, Mendola 21. - 27. kolovoza 1965., Milano, 1968.; I Templari in Piemonte dalla storia al mito, priredio R. Bordone, Torino, 1995.; I Templari, la guerra e la santita, priredila S. Cerrini, Rimini, 2000.; I Templari: mito e storia, Atti del convegno internazionale di studi alla Magione templare di Poggibonsi-Siena, 29. - 31. svibanj 1987., priredili G. Minucci e F. Sardi, Sinalunga 1989.; La Commanderie. Insitution des ordes militaires dans l'Occident medieval. Premier colloque international du Conservatoire Larzac Templier et Hospitalier, listopad 2000., Pariz,

2002.; *Lettres des premiers chartreux*, „Sources chretiennes”, 88, Pariz, 1962.; *Materiali inediti per la storia dei Templari nel Regno di Sicilia*, Atti del III convegno nazionale di „Pavalon” - Laboratorio di studi templari per le Province meridionali, a cura di G. Giordano e C. Guzzo, Manduria, 2002.; *La Méditerranée au temps de Saint Louis*, Actes du Colloque d'Aigues-Mortes, travaux 1997.; a cura di G. Dedeyan e J. Le Goff, Aigues-Mortes, 1998.; „Militia Christi” e crociata nei secoli XI-XIII, Atti della XI settimana internazionale di studio del centro di studi medioevali, Mendola, 28. kolovoza - 1. rujna 1989., Milano, 1992.; *The Horns of Hattin*, a cura di B. Z. Kedar, Jeruzalem, 1988.; *The Militant Orders: I. Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, a cura di M. Barber, Ashgate, 1994.; *II. Welfare and Warfare*, a cura di H. Nicholson, Ashgate, 1998.; *Militia sacra. Gli ordini militari tra Europa e Terrasanta*, a cura di E. Coli, M. de Marco e F. Tommasi, Perugia, 1994.; *Storici arabi delle crociate*, a cura di F. Gabrieli, Torino, 1973.; *Soria della Chiesa*, a cura di D. Quaglioni, svezak XI, *La crisi del Trecento e il Papato avignonese (1274. - 1378.)*, Torino, 1994.

O križarskim ratovima, razvoju srednjovjekovnog viteštva, draži koju je Istok vršio na zapadno društvo i drugim pojavama povezanim s porijeklom Hrama možemo dobiti korisnu historiografsku panoramu iz: P. Alphandery i A. Dupront, *La Chretiente e l'Idée de Croisade*, 2 sveska, Pariz, 1954.; G. Althoff, *Nunfiantes Christi milites, qui dudum extiterunt raptores. Zur Entstehung von Rittertum und Ritterethos*, u „*Saeculum*”, 32, 1981., str. 317- 333.; A. Barbero, *L'aristocrazia nella società francese del medioevo. Analisi delle fonti letterarie (secoli XI-XIII)*, Bologna, 1987.; U. R. Blumenthal, *Papal and local Councils: The Evidence of the „pax” and „tregua Dei”*, u *La Riforma gregoriana e l'Europa*, u *Studi Gregoriani*, XIV, 1991 str. 137-144.; M. Bull, *Knightly Piety and the Lay Response to the First Crusade (The Limousin and Gascony, c. 970. - c. 1130.)*, Oxford, 1993.; O. Capitani, *Sondaggio sulla terminologia militare in Urbino II*, u „*Militia Christi*” e *Crociata nei secoli XI-XIII*, nav., str. 167-192.; F. Cardini, *Alle radici della cavalleria medievale*, Firenze, 1981.; F. Cardini, *Bernardo e le Crociate*, u *Bernardo Cistercense*, nav., str. 187-197.; F. Cardini, *Le crociate tra il mito e la storia*, Roma, 1986.; F. Cardini, *La guerra santa nella cristianità*, u „*Militia Christi*” e *Crociata nei*

secoli XIII, nav. str. 387-399.; F. Cardini, Gerusalemme d'oro, di rame, di luce: pellegrini, crociati, sognatori d'Oriente fra XI e XV secolo, Milano, 1991.; F. Cardini, I Cristiani, la guerra e la santità, u I Templari la guerra e la santità, nav., str. 9-17.; H. E. J. Cowdrey, The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century, u "Past and Present", 46-49, 1970., str. 42-67.; Idem, Pope Gregorius VII (1073. - 1085.), Oxford, 1988.; G. Duby, Les origines de la chevalerie, u Ordinamenti militari in occidente nell'alto medioevo, XV Settimana internazionale di studio del Centro di studi sull'alto medioevo di Spoleto, Spoleto, 1968., str. 739-761; L. Dupont-Lachenal, Canonici regolari di s. Agostino, u Enciclopedia cattolica, serija 553-565; J. Flori, L'ideologie du glaive. Prehistoire de la chevalerie, Ženeva, 1983.; J. Flori, La première croisade. L'Occident chrétien contre l'Islam (aux origines des ideologies occidentales), Bruxelles, 1992.; K. M. Setton, A History of the Crusades, svezak I., The First Hundred Years, preuredio M. W. Baldwin, Madison, 1969.; svezak II.: The Later Crusades (1189 - 1311), preuredili R. Lee Wolff i H. W. Hazard, Madison, 1969.

Za glavna pitanja Starog i Novog zavjeta: K. M. Kenyon, Jerusalem: Excavating 3000 Years of History, London, 1967.; F. Cardini, 11 pellegrinaggio. Una dimensione della vita medievale, Manziana, 1996.; A. Frolov, La relique de la vraie Croix. Recherches sur le développement d'un culte, Pariz, 1961.; J. B. Segal, Edessa the Blessed City, Oxford, 1970.; E. Wilson, The Scrolls of the Dead Sea, London, 1955.

O počecima templarskog reda, papinskom odobrenju, ulozi svetog Bernarda i o pitanjima u vezi s propisom: F. Cardini, I poveri cavalieri del Cristo. Bernardo di Clairvaux e la fondazione dell'ordine templare, Rimini, 1992.; Di Carpegna Falconieri, Innocenzo II, u Enciclopedia dei Papi, nav., str. 261-268.; S. Cerrini, Onorio II, u Enciclopedia dei Papi, nav., 255-258.; S. Cerrini, Celestino II, u Enciclopedia dei Papi, nav., str. 259-261.; S. Cerrini, I Templari: una vita da fratres, ma una regola antiascetica; una vita da cavalieri, ma una regola antieroaica, u I Templari, la guerra e la santità, nav., str. 19-48.; S. Cerrini, A New Edition of the Latin and French Rule of the Temple, u The Military Orders, Il Welfare and VJarfare, nav., str. 207-215.; S. Cerrini, L'ordine del Tempio. Aggiornamento bibliografico, u I

Templari, la guerra e la santità, nav., str. 153-163.; S. Cerrini, Le fondateur de V ordre du Temple a ses freres: Hugues de Payens et le "Sermo Christi Militibus", u Dei gesta per Francos. Žtudes sur les croisades dediees a Jean Richard, nav., str. 9-110.; R. Hiestand, Kardinalbischof Matthaus von Albano, das Konzil von Troyes und die Entstehung des Templerordens, u "Zeitschrift fiir Kirchengeschichte", str. 99., 1980., str. 17-37.; K. Korner, Die Tempelregel. Aus dem Altfranzosischen iibersezt und mit erlauernden Anmerkungen versehen, Jena, 1904.; F. Tommasi, "Pauperes commilitones Christi. Aspetti e problemi delle origini gerosomitane, u "Militia Christi" e Crociata nei secoli XI- XIII, nav. str. 443-475.; F. Tommasi, Per i rapporti tra Templari e Cisterciensi. Orientamenti e indirizzi di ricerca, u I Templari. Una vita tra riti cavallereschi e fedelta alla Chiesa, Atti del I Convegno "I Templari e san Bernardo di Chiaravalle", Certosa Firenze 23. - 24. ottobre 1992., str. 227-274.; K. Elm, Kanoniker und Ritter vom Heiligen Grab. Ein Beitrag zur Entstehung und Frtgeschichte der Palcistinischen Ritterorden, u Diegeistlichen Ritterorden Europas, nav., str. 141-169.; K. Elm, Canonici del Tempio, u Dizionario degli Istituti di Perfezione, serija, 884-886.; J. Leclerq, Un document sur les debuts des Templiers, u "Revue d'histoire ecclesiastique", 52, 1957., str. 81-91.; G. Ligato, Fra Ordini Cavallereschi e crociata: "milites ad terminum" e "confraternitates" armate, u "Militia Christi" e Crociata nei secoli XI~XIII, nav., str. 645-653.; D. Selvood, "Quidam autem dubitaverunt": The Sinner, the Temple and a Possible Chronology, u Autour de la premijere croisade, nav., str. 221-230.; F. Tommasi, i Templari e il culto delle reliquie, u I Templari: mito e storia, nav., str. 191-210.; J. M. Upton-Ward, The Rule of The Templars, u "Studies in the History of Medieval Religion", 4, 3997.

Zanimljive novosti navedene u novoj studiji L. Pavanella, Da "fraternitas" a "ordo": ragioni per la fondazione di una "militia", i "Pauperes commilitones Christi" radnja prijavljena na Dipartimento studi storici dell'Universita "Ca' Foscari" di Venezia, Venecija, 2004. i u radnji C. Guzza, Templari in Sicilia. La storia e le sue fonti tra Federico II e Roberto d'Angid, Genova, 2003.

Studije o meštrima reda: M. Barber, James de Molay, the Last Grand Master of the Temple, u "Studia Monastica", 14, 1972., str. 91-

124.; M. L. Bulst-Thiele, *Sacrae Domus Militiae Hierosolimitani Magistri. Untersuchungen zur Geschichte des Templerordens 1118/19. - 1314.*, Göttingen, 1974.; A. Demurger, *Jacques de Molay. Le crépuscule des templiers*, Paris, 2002.; P. Duguyet, *Essai sur Jacques de Molay*, Paris, 1906.; A. Q. Forey, *Letters of the Last Templar Masters*, u "Nottingham Medieval Studies", 45, 2001., str. 145-171; T. Leroy, *Hugues de Payens, chevalier champenois, fondateur de l'Ordre des Templiers*, Troyes, 2001.; G. Lizerand, *Les dépositions du grand maître Jacques de Molay au procès des templiers (1307. - 1314.)*, u "Moyen Age", 26, 1913.; str. 81-106.; J. Philips, *Hugues de Payens and the 1129 Damascus Crusade*, u *The Military Orders*, svezak I, nav., str. 141-147.; W. Schwartz, *Die Schuld des Jakob von Molay, des letzten Grossmeister des Tempelers*, u "Welt als Geschichte", 17, 1957., str. 259-279.; V. Thomassin, *Figures comtoises: Jacques de Molay*, Paris, 1912.; A. Trunz, *Zur Geschichte des letzten Tempelmeisters*, Friburg, 1919.

O vojnoj ulozi Hrama i obrambenim problemima Svete Zemlje: M. Barber, *Supplying the Crusader States. The Role of the Templars*, in *The Horns of Hattin*, nav.; A. Demurger, *Templiers et hospitaliers dans le combat de Terre sainte*, u *Le Combattant au Moyen Age*, uredio M. Balard, Paris, 1995., str. 77- 96.; A. Demurger, *Chevaliers du Christ. Les ordres religieux-militaires au Moyen Age (XI -XVI siècle)*, Paris, 2002.; C. Gaier, *Armes et combats dans l'univers médiéval*, u "Bibliothèque du Moyen Age", 5, 1995.; A. Forey, *Novitiate and Instruction in the Military Orders During the Twelfth and Thirteenth Centuries*, u "Speculum", 61, 1986.; A. Forey, *The Military Orders. From the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, London, 1992.; A. Forey, *Gli ordini militari e la difesa degli stati crociati*, u *Le Crociate. L'Oriente e L'Occidente*, nav., str. 253-258.; A. Luttrell, *Templari e Ospitalieri: alcuni confronti*, u *7 Templari, la guerra e la santità*, nav., str. 133-152.; C. Marshall, *Warfare in the Latin East, 1192. - 1291.*, Cambridge, 1992.; H. Nicholson, *Templars, Hospitaliers and Teutonic Knights. Images of the Military Orders (1128. - 1291.)*, London, 1995.; C. Pravert, *Histoire du royaume latin de Jérusalem*, 2 sveska, Paris, 1969. - 1970.; D. Pringle, *Templar Castles between Jaffa and Jerusalem*, u *The Military Orders*, nav. II,

str. 89-109.; D. Pringle, Templar Castles on the Road of the Jordan, *ibidem*, I, str. 148-166.; J. Riley-Smith, The Templars and Teutonic Knight in Cilician Armenia, u *The Cilician Kingdom of Armenia*, uredio T. S. R. Boase, Edimburg, 1978., str. 92-117.; S. Runciman, *Storia delle crociate*, tal. prijevod E. Bianchi, A. Comba i F. Comba, 2 sveska, Torino, 1966.

O financijskim djelatnostima reda: L. Delisle, *Memoires sur les operations financiers des Templiers*, u „*Memoires de l'Institut National de France, Academie des Inscription et Belles-lettres*”, XXXIII, Pariz, 1889.; A. Demurger, *Tresor des templiers, tresor du roi. Mise au point sur les operations financiers des templiers*, u „*Pouvoir et gestion*”, 5, 1997., str. 73-85.; L. Di Fazio, *Lombardi e Templari nella realta socioeconomica durante il regno di Filippo II Bello, 1285. - 1314.*, Milano, 1986.; D. M. Metcalf, *The Templars as Bankers and Monetary Transfers between West and East in the 12th Century*, u *Coinage in the Latin East. The Fourth Oxford Symposium in Coinage and*

Monetary History, uredili P. W. Edbury i D. M. Metcalf, Oxford, 1980.; J. Piquet, *Des banquiers au moyen age: les templiers*, Pariz, 1939.

O polemikama protiv vojnih redova u drugoj polovici trinaestog stoljeća, planovi spajanja i kraj križarskih kraljevstava: P. Amargier, *La defense du Temple devant le concile de Lyon en 1274*, u *1274, annee charnier mutations et continuite*, Colloque international du Cnrs, Lyon-Pariz 1974., Pariz, 1977., str. 495-501.; F. Cardini, *U ruolo degli ordini militari nel progetto di „recupero” della Terra Santa secondo trattativa della fine del XIII e XIV secolo*, u *Acri*

1291., nav., str. 137-142.; A. Demurger, *Les templiers, Matthieu Paris et les sept peches capitaux*, u *I Templari. Mito e storia*, nav., str. 153-169.; Idem *Les ordres militaires et la croisade au debut du XIV siecle. Quelques remarques sur les traites de croisade de Jacques de Molay et Foulques de Villaret* u *Dei gesta per Francos. Etudes sur les croisades dediees a Jean Richard*, nav.; M. L. Favreau-Lilie, *The Military Orders and the Escape of the Christian Population from the Holy Land in 1291*, u „*Journal of Medieval History*”, 19, 1993., br. 3, str. 201-227.; P. Edbury, *The Templars in Cyprus*, u *The Military Orders*, nav., str. 189-195.; P. Riant, *Etudes*

sur les derniers temps de royaume de Jerusalem, u „Archives de l'Orient Latin", 14, 1878.; B. Z. Kedar i S. Schein, Un projet de „passage particulier" propose par l'Ordre de l'Hopital, 1306 - 1307, u „Bibliothèque de l'Ecole des Chartes", 137, 1979., str. 212-226.

O duhovnosti i specifičnim liturgijama templara: M. L. Bulst, Noch ei7wtal das Itinerarium peregrinorum, u „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters", 20, 1964., str. 210-221.; C. Dondi, Manoscritti liturgici dei Templari e degli Ospitalieri: le nuove prospettive aperte dal sacramentario templare di Modena (Biblioteca capitolare O.II. 13), u I Templari, la guerra e la santità, nav., str. 85-131.; L. Elm, Die Spiritualität der geistlichen Ritterorden des Mittelalters. Forschungsstand und Forschungsprobleme, u „Militia Christi" e Crociata, nav., str. 477-518.; B. Frale, Chevaliers d'Outremer. Note di ricerca sugli esordi dell'ordine templare fra Occidente e Terrasanta, u EVKOSMIA. Studi miscellanei per il 75 di Vincenzo Poggi S.I., urledili V. Ruggieri i L. Pieralli, Catanzaro, 2003., str. 257-274.; J. Leclercq, Un document sur les debuts des Templiers, u „Revue d'histoire ecclesiastique", 52, 1957.; A. M. Legras i J. L. Lemaître, La pratique liturgique des Templiers et des Hospitaliers de Saint-Jean de Jerusalem, u L'écrit dans la société médiévale, napisano u čast Lude Fossier, Pariz, 1991., str. 77-137; H. E. Mayer, Zim Itinerarium Peregrinorum. Eine Einleitung, u „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters", 21, 1965., str. 593-606.; H. E. Mayer, Zur Verfasserfrage des Itinerarium peregrinorum, u „Classica et medievalia", 26, 1965., str. 279- 292.; F. Tommasi, I Templari e il culto delle reliquie, u I Templari: mito e storia, nav., str. 191-210.

O sukobu između papinstva i francuske krune, u koji se uključuje templarsko pitanje: R. H. Bautier, Diplomatique et histoire politique. Ce que la critique, diplomatique nous apprend sur la personnalité de Philippe le Bel, u „Revue Historique", 259, 1978.; M. Boutaric, Clement V, Philippe le Bel et les Templiers, 1er partie, u „Revue des Questions Historiques", 10, 1871.; J. Bernard, Le nepotisme de Clement V et ses complaisances pour la Gascogne, u „Annales du Midi", LXI, 1949., str. 369-412.; M. D. Chenu, Dogme et theologie dans la bulle „Unam sanctum", u „Recherches de Science Religieuse", 40, 1952., str. 307-316.; J. Coste, Boniface VIII en

proces, Articles d'accusation et de-positions des temoins (1303-1311), Rim, 1995.; M. Delle Piane, La disputa tra Filippo ii Bello e Bonifacio Vili, u Storia delle idee politiche, economiche e sociali, predio L. Firpo, 2 sveska, Torino, 1983., str. 497-541.; M. C. De Matteis, La chiesa verso un modello teocratico: da Gregorio VII a Bonifacio VIII, u La storia. I grandi problemi dal Medioevo all'Eta contemporanea, uredili N. Tranfaglia i M. Firpo, svezak 1, Il Medioevo. I quadri generali, Torino, 1988.. str. 425-452.; A. Demurger, Benedetto XI, u Dizionario storico del Papato, nav. str. 161-162.; Id, Clemente V, ibidem, str. 325-327.; J. H. Denton, Pope Clement V's Early Career as a Royal Clerk, u „The English Historical Review", 83,1968., str. 303-314.; Y. Dossat, Guillaume de Nogaret, petit-fils d'herelique, u „Annales du Midi", 53, 1941., str. 391-402.; E. Dupre Theseider, Bonifacio VIII, u Enciclopedia dei papi, nav., str. 472-493.; J. Favier; Philippe le Bel, Pariz, 1978.; R. Fawtier, L'attentat d'Anagni, u „Mclanges d'Archeologie et d'Histoire, 60,1948., str. 153-179.; H. Finke, Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, franzosischen, spanischen, zur Kirchen und KuHur-geschichte asus der diplom- tischen Korrespondenz }ayme 11 (1291 1327), 3 sveska, Berlin-Lt'ipzig, 1908 - 1922.; B. Guillemain, La cour pontificale d'Avignon (1309 - 1376). Źtude d'unc societe, Pariz, 1962; Id., Bonifacio Vili e la teocrazia pontificia, u Storia della Chiesa, nav. str. 129-74.; Id .,11 papato sotto la pressioerte del re di Francia, ibidem, str. 177-232; P. Flerde, Celestino V, ibidem, str. 93-127.; Ch. V. Langlois, Documents rlatifs a Bertrand de Got (Clement V), u „Revue Historique", 60, 1889., str. 48-54.; G. Lizerand, Clement V et Philippe le Bel, Pariz, 1910.; R. Manselli, Arnaldo da Villanova e i Papi del suo tempo, in „Studi Romani", 7, 1959., str 146-161.; M. Melville, Guillaume de Nogaret et Philip le Bel, „Revue d'Histoire de l'Eglise de France", 36,1950., str. 56-66.; S. Menache, Clement V et le nnjaume de France. Lln nouveau regard, u „Revue d'Histoire de 1' Eglise de France", 74, 1988., str. 23-38.; A, Para vidni Bagliani, Clemente V, u Enciclopedia dei papi, nav str. 501-512.; P. Dubois, De recuperatione Terrae Sanctae, priredio Ch. V. Langlois, Pariz, 1891.; A. Rigault, Le proces de Guichard, eveque de Toyes (1308 - 1313), „Memoires et documents publies par la Societe de l'Ecole des

Chartes", 1, Pariz, 1986.; T. Schmidt, Papst Bonifaz VIII und die Idolatrie, u „Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken", 66, 1986.; T. Schmidt, Der Bonifaz-Prozess. Verfahren der Papstanklage in der Zeit Bonifaz VIII und Clemens V, Koln, 1989.; J. R. Strayer, The Reign of Philip the Fair, Princeton, 1980.; L. Thomas, La vie privée de Guillaume de Nogaret, u „Annales du Midi", 16, 1904., str. 161-207.; L. Viollet, Berenger Fredol, canoniste, u „Histoire Littéraire de la France",

34. 1915., str. 62-178; J. L. Villanueva, Viage literario a las Iglesias de Espana, Madrid, 1806., V, str. 207-221.; Vitae Papatum Avenionensium, priredio M. Mollat, 4 sveska, Pariz, 1914 - 1927.; I. VValter, Benedetto XI, u Enciclopedia dei papi, nav. str. 493-500.

O događajima procesa, Inkvizicija, Koncil u Vienneu i lomača posljednjeg velikog meštra: M. C. Barber, The Trial of the Templars, Cambridge, 1978.; Bernardi Guidonis, Practica inquisitionis heretice pravitatis, uredio C. Douais, Pariz, 1886.; M. L. Bulst-Thiele, Der Prozess gegen den Templerorden, u Die geistlichen Ritterorden Europas, nav.; R. Caravita, Rinaldo da Concorezzo, arcivescovo di Ravenna (1303 - 1321) al tempo di Dante, Firenze, 1964.; C. R. Cheney, The Dozvnfall of the Templars and a Letter in Their Defence, u Medieval Miscellany Presented to Eugene Vinaver, predili F. Whitehead, A. M. Divernes i F. E. Sutcliffe, Manchester, 1965., str. 65-79; Chronique rimée attribuee a Geoffroy de Paris, u „Revue Historique des Gaules et de la France", 22, 1865., str. 87-166; K. Elm, Il processo dei Templari (1307 - 1312), u Acri 1291., nav. str. 213-225; H. Finke, Papsttum und Untergang des Templerordens, 2 sveska, Miinster, 1907.; Portraits de défenseur de la foi en Languedoc (XU1-XIV siècle), priredio L. Albaret, Toulouse, 2001.; Ch. Lea, A History of the Inquisition of the Middle Ages, 3 sveska, New York, 1888 - 1889.; F. Liuzzi, Apostasia, u Enciclopedia cattolica, nav., serija, 1674 - 1675.; G. Lizerand, Le Dossier de l'affaire des Templiers, Pariz, 1923. (novo izdanje 1964.); G. G. Merlo, Eretici ed eresie medievali, Bologna, 1989.; E. Muller, Das Konzil von Vienne (1311 - 1312). Seine Quelle und seine Geschichte, Miinster, 1934.; H. Prutz, Entwicklung und Untergang des Templerherrenordens, Berlin, 1888.; M. Raynouard, Monuments historiques relatifs a la condamnation des chevaliers du Temple,

Pariz, 1813.; S. Reinach, *La Tete magique des Templiers*, u „*Revue de l'Histoire des Religions*“, 63, 1911., str. 25-39.; J. M. Sansterre, Formoso, n *Enciclopedia dei papi*, nav. str. 41-47.; K. Schottmiiller, *Der Untergang des Templerordens*, 2 sveska, Berlin, 1887.; A. Sennis, Giovanni VIII, u *Enciclopedia dei papi*, nav, str. 28-34.; R. Seve i A. M. Chagny Seve, *Le proces des Templiers d' Auvergne*, Pariz, 1986.; H. D. Simonin, La notion d' „intentio“ dans l'oeuvre de St. Thomas d'Aquin, u „*Revue des Sciences philosophiques et theologiques*“, 19, 1930., str. 455-463.; L. Van Leinven, L'intention et son objed, u „*Melanges philosop- hiques*“, II, Amsterdam, 1948., str. 122-131.; I. E. Van Roey, *Disquisitio de axiomete: „Non sunt facienda mala ut eveniant bona“*, u *La vie diocesaine*, 2, 1980., str. 114-120.; G. Zannoni, *Eresia*, u *Enciclopedia cattolica*, nav. serija, 487-493.

O tajnom ceremonijalu pristupanja: B. Frale, *III tima battaglia dei Templari. Dal „codice ombra“ d'obbedienza militare alla costruzione del processo per eresia*, nav.

O papinskom odrješenju udijeljenom čelnicima reda: B. Frale, *Un trnovo documento sul processo dei Templari*, u *Materiali inediti per una storia dei Templari*, nav., str. 49-58.; B. Frale, *The Chinon Chart. Papal Absolution to Last Templar Master Jacques de Molay*, u „*The Journal of Medieval History*“, 30, 2004., str. 109-134.; B. Frale, *U Papato e ii processo dei Templari. L'inedita asso- luzione di Chinon alla luce della diplomatica pontificia*, u *La corte dei papi*, nav.

BILJEŠKA O AUTORICI

Barbara Frale (1970.) talijanska je povjesničarka koja već više od 15 godina radi u Tajnom vatikanskom arhivu (Archivum Secretum Vaticanum), a specijalist je za templarsku povijest, križarske ratove, te povijest papa. Svjetski glas stekla je 2001. godine, kada je u fondusu Tajnog vatikanskog arhiva otkrila „Pergament iz Chinona” - zapisnik sa suđenja vođama templara. Svoja je otkrića 2004. g. pretočila u knjigu Templari (I Templari) koju objavljujemo na hrvatskom jeziku. Doktorirala je na Sveučilištu u Veneciji.

KRAJ

ŽELEZNI

www.Crowarez.org

www.BosnaUnited.net

BosnaUnited
BIH WAREZ SCENE

Table of Contents

BARBARA FRALE – TEMPLARI

UVOD

VITEZOVI „NOVE POTRAGE“

I. JERUZALEM, SVETI GROB I HRAM

1.ALFA I OMEGA

II. RED SVETIH RATNIKA

1.MOĆNICI SE ZANIMAJU

III. TEMPLARSKI KODEKS ČASTI

1.PLEMENITI DUH VITEŠKE ETIKE

IV. U SLUŽBI SVETE ZEMLJE

1.OUTREMER

4.OD KRISTOVA GROBA DO GROBA SVETOG
PETRA

V. IZMEĐU ČEKIĆA I NAKOVNJA - PAPINSTVO, FILIP LIJEPI I
JACQUES DE MOLAY

1.PROGLAS IZ LUNGHEZZE

VI. POD OPTUŽBOM

1.„HOĆEŠ LI MOĆI PODNOSITI NEPODNOŠLJIVO?“

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA

IZVORI

ZNANSTVENA LITERATURA

BILJEŠKA O AUTORICI